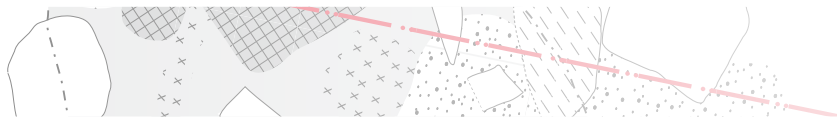




UNDERSØKELSENE PÅ KILDEN

MELKØYAPROSJEKTET KULTURHISTORISKE REGISTRERINGER OG UTGRAVNINGER 2001 OG 2002
DEL 2: KILDEN

Morten Ramstad



0,25

MELKØY

50

Innledning	107
FORUNDERSØKELSENE	111
STRATIGRAFI	118
ILDSTEDSSTRUKTURER	124
Struktur 1/2, struktur 4 og 8	124
Struktur 5	129
Struktur 6 og 9	130
Struktur 10	132
FOREKOMSTER AV NEVER OG TREVIRKE	134
FUNNMATERIALET	140
Råstoff	142
Litisk gjenstandsmateriale	144
Keramikk	152
"Tjæretyggis"	155
Beholder av never	156
Skjørbrente stein	158
Paleobotaniske undersøkelser	158
OPPSUMMERING, FASER OG DATERING	159

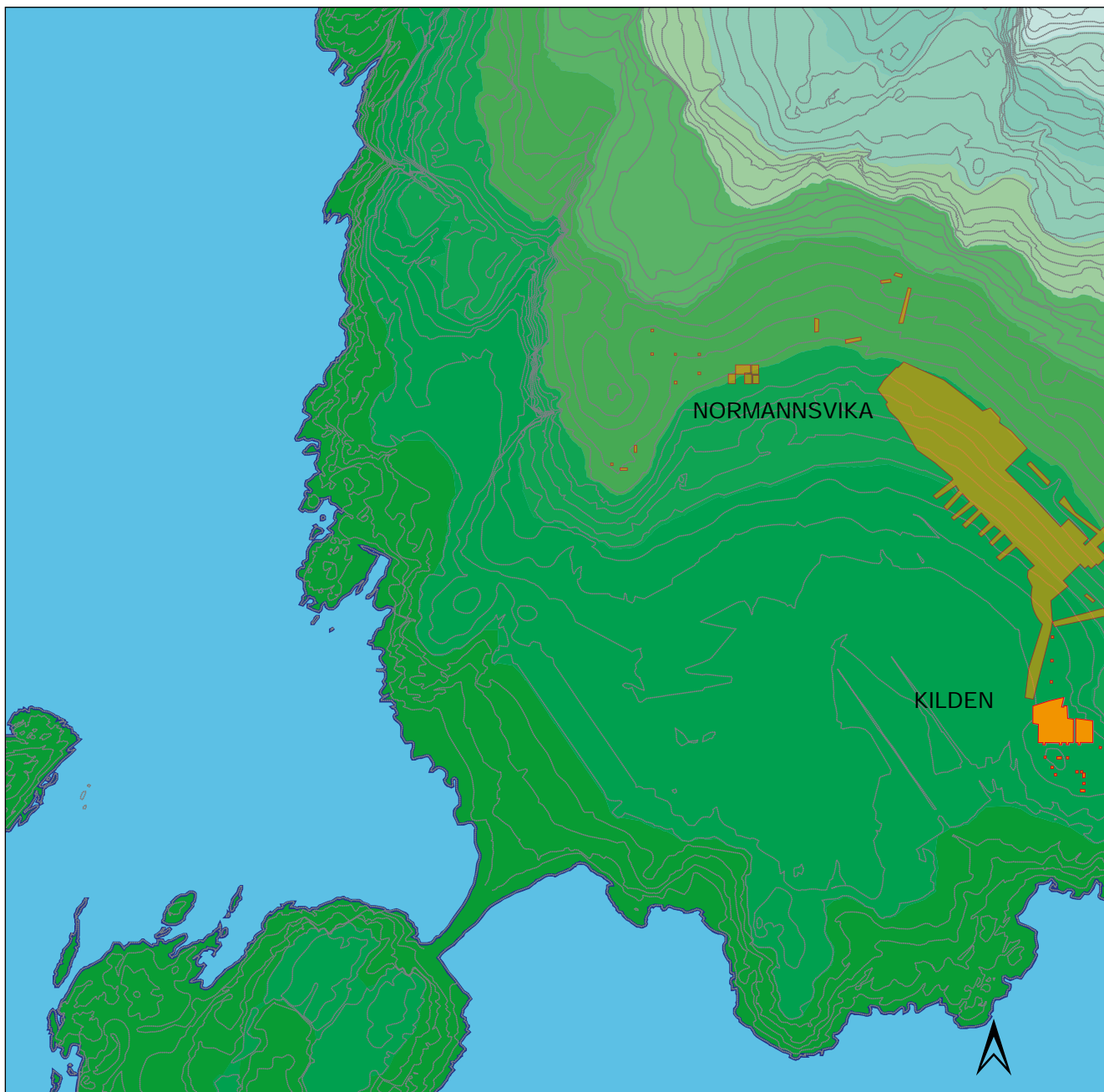


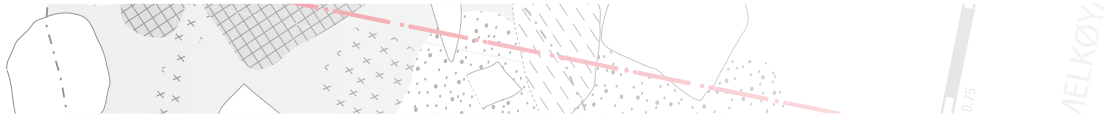
Fig. 2.1 Lokaltopografi omkring Kilden. Felt "sjakta mot Normannsvika" og Normannsvika i bakgrunnen.
Kart: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetetsmuseet

Kilden ligger på sørøstspissen av Melkøya (fig. 2.1, 2.2 og 2.3). På bakgrunn av fylkeskommunens registreringer ble det gjennomført arkeologiske utgravninger i tidsrommet 18. juni – 12. oktober 2001. Målsettingene med undersøkelsene var å totalgrave funnområdene samt å funksjonsbestemme aktivitetene som hadde foregått her. De utgravde kulturminnene består av bosetningsspor fra tidlig metalltid. Det ble også dokumentert aktivitet fra tiden rundt Kr.f. i form av tynne trekullhorisonter i den overliggende torva. Det ble verken påvist gjenstander eller strukturer i trekullinsene, forståelsen av trekullhorisontene må derfor sees i sammenheng med resultatene fra de paleobotaniske undersøkelsene i forbindelse med prosjektet.

Etter torva var fjernet ble det dokumentert fem, muligens seks, ildstedskonstruksjoner omgitt av kulturlagsavsetninger. Alle hører hjemme i første halvdel av tidlig metalltid. Totalt ble det analysert 10 ¹⁴C prøver. Dateringene vitner om flere separate opphold i løpet av det andre årtusen f.Kr. Funnmaterialet består av skiferprojektiler, skrapere og retusjerte avslag, skår av asbestkeramikk og avslag i skifer, kvarts og kvartsitt.

I tillegg ble det funnet et mindre antall redskap og avfall i andre råstoff som chert, flint, pimpstein og sandstein. Funnmaterialet har en klar relasjon til ildstedene.

Bevaringsforholdene for organisk materiale av trevirke



var gode. I kulturlagene ble det påvist ansamlinger av never tolket som mulige rester av nevermatter eller nevergolv. Det ble tatt ut flere preparater som senere ble gravd ut under kontrollerte forhold på museet. Ett av preparatene inneholdt et objekt av sydd never, muligens en liten beholder. Det er gjennomført ulike typer naturvitenskaplige analyser av gjenstandsmaterialet. På noen av pilspissene fantes et mørkt organisk materiale, som ble identifisert som rester av bjørketjære anvendt som bindemiddel mellom skiferpilene og treskaftet. Analyser av en såkalt "steinaldertyggis" med klare avtrykk etter melketenner, viste at også denne var av bjørketjære. Det er også foretatt kjemiske analyser av organisk materiale avsatt på innsiden av keramikkskårne.

Wrigglesworth. Øyvind Sundquist har gjennomgått keramikk-materialet. Alle naturvitenskapelige analyser (massespektrometri-gasskromatografi studier, tannanalyser, røntgenfotografering og 3d skanning) og er koordinert og dels utført av Camilla Nordby, kulturhistorisk lab (se Nordby 2002).

Lende og lokalisering

Dersom vi følger bakkeskråningen med strandvollmassene i Normannsvika ned mot sørøst går undergrunnen over til berg i det vi nærmer oss sjøen. Her lå Kilden på en lavtange, 7-9 moh. (fig. 2.4-2.6). Lokaliteten var avgrenset av et stort myrbasseng i sørvest, sjø i sør og sørøst, og brattere berg mot nord. Området var småkupert og dekt av et teppe av myrtorv og lyng. Over det meste av lokaliteten var torvlaget mellom 40-100cm tykt. Undergrunnen var kupert og bergnabber nådde enkelte steder helt opp i dagen. Foruten svabergene og høydedragene i nordøst var landskapet åpent. Det var et vidt utsyn til leia i sørøst, Hammerfest i sør, Seiland i sørvest og til Håja og Sørøy i vest. Kilden lå svært eksponert til for vær og vind. Fordi strandlinja utenfor lokaliteten besto av lave svaberg som ga svært dårlig livd, fantes det ingen steder med gode havneforhold på Kilden. Av større topografiske formasjoner var det bare høydedragene nordøst for lokaliteten som ga ly. Dette erfarte vi også ved utgravningene, der særlig vind fra sørøst og pålandsvind fra sør førte til tidvis vanskelige arbeidsforhold.



Fig. 2.2 Flyfoto Kilden sett mot Vest-Nordvest. Normannsvika og brakkerigg i bakgrunnen. Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.3 Flyfoto Kilden sett mot Øst. Til venstre Sjakta mot Normannsvika. Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Etter at torva var fjernet fremstod undergrunnen som kupert og strukturenes plassering viste hvordan formasjoner i mikrotopografien var utnyttet for å skape ly. Mot nord har lokaliteten vært avgrenset av fire store kampesteiner. Undergrunnen nord og øst for kampesteinene var svært blokkrik og derfor mindre velegnet for bosetting. Mot øst og sør har lokaliteten ligget i ly av noen lave bergnabber. Ved å legge ildstedene i små fordypninger i berggrunnen bak små bergnabber og knauser har en oppnådd noe le for vinder fra sør og øst. En negativ sideeffekt ved å legge strukturene lavt var at det kan ha blitt svært vått ved nedbør. Ettersom undergrunnen bestod av berggrunn med dårlig drenering vil selv moderate nedbørsmengder ha ført til at bunnmassene raskt ble mettet med vann. I så måte skiller Kilden seg fra de øvrige bosetningsområdene på Melkøya som var lokalisert til grove rullesteinsmasser med svært god drenering.

Funnområdene ble tilnærmet totalgravd, og alt funnmateriale vannsåldet. Funnmaterialet fra Kilden er katalogisert under Ts11415. Representativiteten til de dokumenterte kultursporene og det innsamlede gjenstands-materialet anses som god. Det foreliggende arbeid er en syntese og videre bearbeiding av rapport og data fra utgravningene på Kilden. Det daglige ansvar i felt, funnbehandling, etterarbeid og rapport-skriving var delt mellom Tori Falck og Mellanie

Med bakgrunn i den mektige myrtorven som omgav utgravingsfeltene kan selvsagt ikke dagens forhold automatisk overføres til forhistorien. Det er likevel grunn til å tro at mangelen på naturlig drenering har vært en faktor en ikke kunne unngå å ta hensyn til da boplassen var i bruk. Ved regnvær må den tynne bunntorva raskt ha bli mettet av vann, samtidig som det ville ha dannet seg små bassenger og pytter i forsinkinger og bergssprekker. Dersom tolkningen av de dokumenterte never- og kvistlagene som golv eller matter er korrekte viser det at man har forsøkt å kompensere for dette.

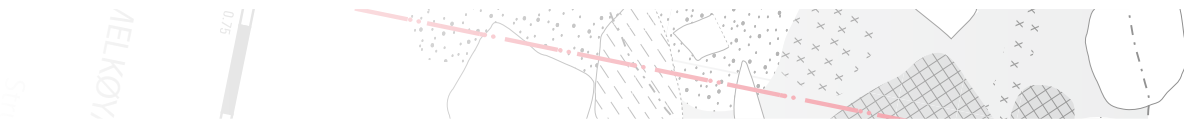


Fig. 2.4 Kilden under graving. Seiland, Håja og Sørøya i bakgrunnen. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Til tross for dreneringsforhold og eksponeringsgrad må det ha vært kvaliteter ved lokaliteten som gjorde at man valgte å bruke stedet gjentatte ganger. Det som trolig kan forklare lokalitetens plassering er havneforholdene da lokaliteten var i bruk. Med en høyere vannstand har sjøen gått inn der myra ligger i dag (fig. 2.6). Her har det vært en langgrunn lagune som det har vært tilgang til fra de nordvestre delene av boplassen. I dette området skråer terrenget svakt nedover i myra, og vi påviste her tykkere sedimenter med løsmasser enn på de øvrige deler av boplassen. Disse løsmassene er tolket som rester etter strandavsetninger fra tiden før myrdannelsen. I tidlig metalltid har det dermed vært ei lita strand nordvest på Kilden. Dersom dette stemmer kan vi se for oss at det har vært mulig å komme padlene inn mot denne grunna og trekke opp båten her. Området ligger svært godt skjermet og selv om Kilden har ligget eksponert til har det her vært god livd under de fleste forhold. Om en følger 4-6 meters koten, er det ingen andre områder sør på øya som kunne hatt tilsvarende gode havneforhold kombinert med kort avstand til de rike ressursene i tidevannstrømmene på sørvestspissen av øya.

Tidligere undersøkelser og oppstartsfasen

Ved fylkeskommunens registreringer i 1998 ble det påvist 6 svakt markerte groper, kalt F27-F32, tolket som mulige hustuffer (Barlindhaug og Rønneseth 1998). I to prøvestikk ble det funnet avslag og kulturlagsavsetninger. Det ene positive prøvesticket var fra en antatt hustuft (P-20 fra tuft



Fig. 2.5 Kilden sett mot Normannsvika. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

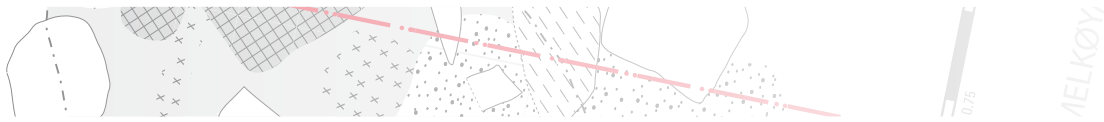


Fig. 2.6 Kilden og omkringliggende områder ved 8 meter høyere vannstand.
Kart: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

F-27, fig. 2.7), mens det andre (P21) ble tatt i område like ved tuftene. Med utgangspunkt i høyde over havet ble funnene knyttet til aktivitet i det første årtusenet etter Kristus eller senere (Ibid.:8). Denne dateringsrammen ble senere bekreftet ved ¹⁴C analyser av innsendt trekullmateriale. Prøvestykket i den antatte hustufta ble datert til 2030±115 BP, mens aktivitetsområdet utenfor ble datert til 3280±240 BP.

Med utgangspunkt i dateringer og funn ble Kilden vurdert som et lovende utgravingsobjekt, men det ble påpekt at den tykke torvveksten gjorde registreringene usikre. Ytterligere undersøkelser ble anbefalt for å fastslå tuftenes status og for å avgrense det påviste aktivitetsområdet (Ibid.:8).

Ved oppstart viste det seg at det var deponert mye avfall i forbindelse med anleggsaktivitet i tiden etter fylkeskommunens registreringer. I tillegg var det avsatt en rekke dype hjulspor på kryss og tvers over hele Kilden. Til sammen gjorde dette det vanskelig å danne seg et reelt inntrykk av hvordan topografien hadde sett ut på det tidspunktet fylkeskommunen hadde gjennomført sine registreringer. Etter at alt avfallet var fjernet fremstod tuftene imidlertid som uklare, der de fleste registrerte strukturene virket som naturlige forsenkninger.

Det ble videre foretatt en gjennomgang av artefaktmateriale innsamlet av Fylkeskommunen. Dette viste seg å bestå av naturlig spaltet hydrotermal kvarts i en variant som opptrer i kvartsårer i berggrunnen i området og ble følgelig avskrevet som naturprodukt. Hovedproblemstillingen i de videre forundersøkelser ble derfor rettet inn på å lokalisere aktiviteten som var påvist gjennom fylkeskommunes ¹⁴C dateringer

(fig. 2.7). I tillegg ble det besluttet å foreta prøvegravinger i de områder der tuftene var kartfestet.

Med utgangspunkt i dette ble det undersøkelserne på Kilden planlagt gjennomført i to faser; en forundersøkelse og deretter en utgraving basert på resultatene fra denne. En begrensende faktor var tiden vi hadde til rådighet. Etter avtale mellom Tromsø Museum og tiltakshaver skulle undersøkelsene avsluttes innen utgangen av feltsesongen 2001. Utgravingsstrategien måtte derfor legges opp etter de observasjoner og de funn som ble gjort under den første delen, og de måtte være fleksible nok til å kunne endres underveis slik at tidsfristen ble overholdt. Fasen med forundersøkelser pågikk til første uken av juli og ble deretter avløst av regulære utgravninger resten av sesongen.

Målesystem.

Det ble etablert et koordinatsystem med utgangspunkt i en nord – sør orientert grunnlinje mellom to fastpunkt, E i Normannsvika og F på Kilden. Disse ble siden relatert til nasjonale kartkoordinater (NGO48). Den lokale koordinaten 120x110y tilsvarte punkt F, med koordinatene -47440N, 1414510Ø. Fra denne ble det lagt ut et rutenett med teodolitt og nivelleringskikkert. Rutenettet ble utvidet i flere etapper. Det ble foretatt flere justeringer og kontrollmålinger med teodolitt og målebånd. Ujevnheter og mindre avvik ble endelig korrigert da prosjektet tok i bruk totalstasjon.

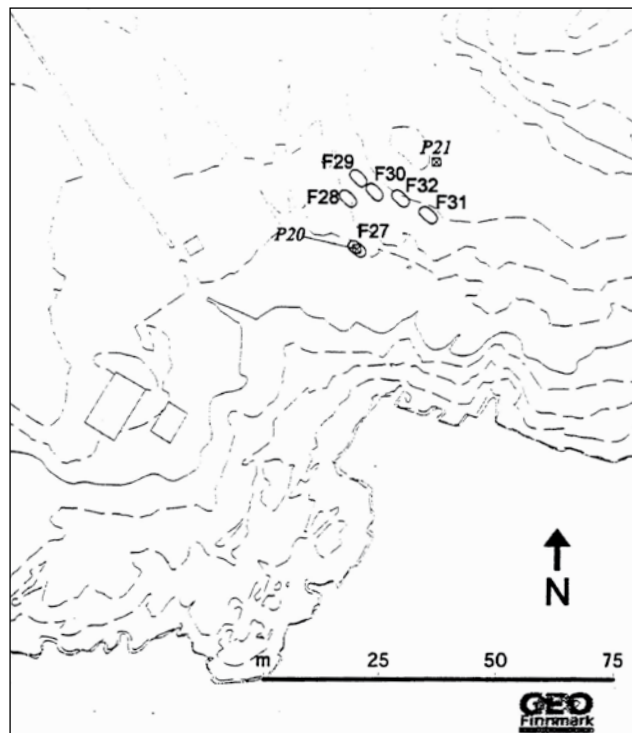


Fig. 2.7 Kart fra Finnmark fylkeskommune ved registreringer 1998, med antatte kulturminner i Kildområdet avmerket (fra fig.8, Barlindhaug og Rønneseth 1998)



Fig. 2.8 Kilden. Graving av prøveruter under forundersøkelsene på Kilden, tatt mot SV. Foto: Melkøyaprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

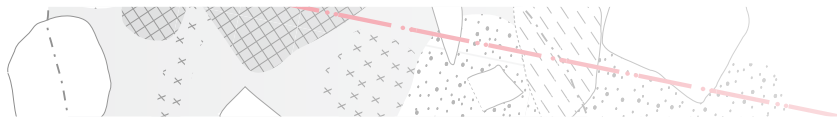
Forundersøkelsene ble gjennomført ved at det ble gravd 27 prøveruter på 1x1m og 1x2m på flaten (fig. 2.8 og fig. 2.11). De langt fleste prøverutene ble anlagt etter det etablerte koordinatsystemet. Prøverutene ble gravd fra toppen av torva ned til grunnfjellet. Massen i prøverutene ble samlet i bøtter og vannsåldet. Funn ble relatert til prøverutenummer, nivå og stratigrafisk tilhørighet. Utvalgte profiler i prøvestikkene ble renset opp, tegnet og fotografert. Lagbetegnelser ble etter hvert standardisert ut fra tolkninger av profilene i prøverutene.

I første omgang ble innsatsen konsentrert til områdene i og rundt de antatte hustuftene. Det viste seg raskt at på tross av torvlagenes tykkelse samsvarte nivåvariasjonene i overflaten godt med den naturlige mikrotopografien i bergundergrunnen. Voller og groper i overflaten ble avskrevet som spor etter hustufter etter hvert som forståelsen for nivåvariasjoner i undergrunnen ble større. Det ble heller ikke gjort øvrige observasjoner som tydet på tilstedeværelsen av hustufter. Markerte kullinsener i profilen til de fleste prøverutene viste likevel at det har vært menneskelig aktivitet på Kilden eller i nærområdene i forhistorisk tid. Etter hvert ble det

dessuten funnet steinartefakter i bunnmassene i noen av prøverutene.

Basert på negative prøveruter avtegnet det seg et avgrenset område med en funnkonsentrasjon sentralt på Kilden. Funnenes distribusjon viste en klar sammenheng med de områder der det fantes løsmasser under torva. I prøveruter der torva gikk rett ned på grunnfjellet ble det gjort få eller ingen funn. Vertikalt var funnene avgrenset til et nivå under ei kullinse i nedre del av torva ned til berggrunnen. Funntettheten var størst i sjiktet med løsmasser over berggrunnen. Det ble antatt at kull-linsene høyt i torva samsvarte med den aktiviteten som var påvist gjennom fylkeskommunens datering til samisk jernalder. Funnene i bunnlaget over berget måtte trolig sees i sammenheng med ¹⁴C dateringen til tidlig metalltid. Denne relasjonen ble bekreftet ved funn av sunderøypiler i bunnen av flere av prøverutene.

For å få større klarhet i materialets karakter og kontekst ble det åpnet et større sammenhengende område rundt den mest funnrrike prøveruta (PS19 i 114x118y, se fig. 2.11). Informasjonen herfra bekreftet de stratigrafiske observasjonene gjort i prøverutene. Trefliser og små



0,75

MELKØYA



Fig. 2.9 Kilden. Avtørving av Kilden, tatt mot V.
Foto: Melkøya-prosjektet © Tromsø Museum Universitetsmuseet

flak av never indikerte gode bevaringsforhold for organisk materiale. Det litiske funnmaterialet fremstod som homogent og vi antok at dette var representativt for det vi kunne regne med å finne ved de videre utgravningene på stedet. Lokaliteten var forseglet under mektige torvlag, og stratigrafien viste ingen tegn på forstyrrelser. Unntaket var barduneringsfestet til en radiomast rett nord for lokaliteten, som så ut til å ha forstyrret et begrenset område innenfor 112-114x119-122y. Dette ble bekreftet ved de senere utgravningene der torva tydelig var brutt og bunnmassene forstyrret i dette området.

Vurdering av lokaliteten

Resultatene fra forundersøkelsene ga grunnlag for å legge opp til omfattende gravinger på Kilden. Flere årsaker tilsa at lokaliteten burde prioriteres.

1. "Ren" lokalitet

Med utgangspunkt i høyde over havet var det lite sannsynlig at vi kunne forvente innblanding av materiale fra tidligere faser. Ved forundersøkelsene var det oppnådd en god kontroll over aktivitetsporenes horisontale og vertikale spredning. Stratigrafien på lokaliteten syntes inntakt uten nevneverdig forstyrrelser av senere aktivitet. I motsetning til mange undersøkte lokaliteter fra tidlig metalltid i Finnmark stod vi dermed over for en godt avgrenset og tilsynelatende "ren" lokalitet.

2. Funnmaterialets karakter

Det innsamlede redskapsmateriale viste stor homogenitet, der typesikre tidlig metalltids markører var tilstede (sunderøypiler, asbestkeramikk og flatehuggingsfliser). Materialets kontekst gav dermed et godt utgangspunkt for romlige og kronologiske analyser. Funn av tre og never vitnet om bedre

bevaringsforhold enn de øvrige lokalitetene på Melkøya. Tatt i betraktning at tre og never svært sjelden er bevart fra forhistoriske boplasskontekster i Norge ble lokaliteten ansett som av stor kulturhistorisk verdi.

3. Overgangsperiode

Typologisk kunne gjenstandsmaterialet knyttes til den tekstilkeramiske fasen, en fase som var sparsomt representert i de øvrige utgravingsområdene på Melkøya. Det er postulert store sosiale, økonomiske og kulturelle endringer i løpet denne fasen. Det kan blant annet se ut som det skjer en økende boplassmobilitet langs kysten av Finnmark der de mer sedentære basisboplassene i yngre steinalder og begynnelsen av tidlig metalltid gradvis erstattes av mer spesialiserte sesongboplasser (Olsen 1994:111, Hesjedal et.al. 1996:220-221). Det ble forventet at Kilden kunne bidra til å belyse disse endrings-prosessene.

4. Lokalisering

Lokaliseringen på berggrunn skiller seg fra de øvrige lokaliteter på Melkøya som ligger i områder med drenerende løsmasser. Lokaliseringen avviker også fra den generelle trenden til boplasser fra steinbrukende tid i Finnmark, som overveiende er lokalisert til ulike typer av strandsedimenter. Fraværet av hustuffer var også en indikasjon på at bosettingens karakter var av en annen art enn i Normannsvika og Sundfjæra.

Langs kysten av Vest-Finnmark er det undersøkt få åpne boplasser fra denne delen av tidlig metalltid. Forhåpningene var derfor at en flategraving av Kilden kunne gi et mer detaljert bilde av innhold og funksjonen til slike boplasser fra perioden og at dette også kunne generere data som bidro med nye perspektiver på de endringer som er postulert i løpet av det andre årtusen f.Kr.

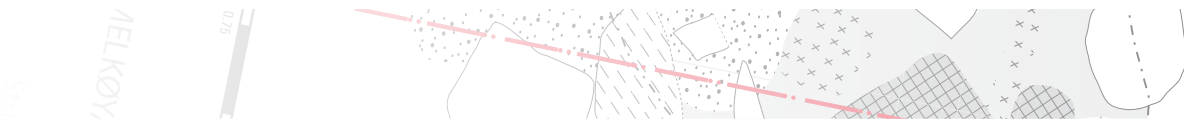


Fig. 2.10 Kilden. Uttak av preparat med never. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Undersøkelserstrategier og målsetninger

På grunnlag av resultatene fra forundersøkelsen satte vi som faglig målsetting at mest mulig av lokaliteten skulle flategraves og dokumenteres slik at romlige aktivitetsanalyser kunne foretas av materiale og strukturer. Det skulle etableres god stratigrafisk oppløsning, der sikre rene enheter skulle etableres for å oppnå best mulig kontroll og avgrensning av bruksfaser. Dette innebar at massene i alle graveenhetene ble vannsåldet gjennom 2 eller 4mm netting avhengig av kontekst (fig. 2.13).

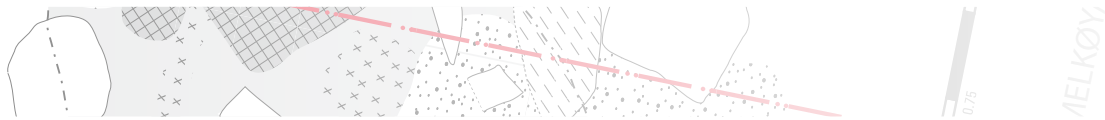
Andelen skjørbrænte stein skulle dokumenteres og ble betraktet som en viktig kilde i forståelsen av bosettingens karakter og varighet. Siden kontekster med never og nedbrutt trevirke representerer datamateriale som vanligvis ikke er tilgjengelig ved undersøkelser av forhistoriske boplasser skulle disse utgraves ut med en stor grad av forsiktighet. Ved mistanke om at organisk gjenstandsmateriale kunne være bevart, eller at konteksten kunne bidra med mer utfyllede informasjon om funksjonen til never og trevirket, skulle kontekstene tas ut i preparat og graves under mer kontrollerte forhold ved etterarbeidet på Tromsø Museum (fig. 2.10).

Selv om hovedproblemstillingene var innrettet mot aktiviteten i bosettingslagene skulle også aktiviteten representert ved kullhorisontene høyere i torva

dokumenteres. For å forstå denne aktiviteten ble det etablert lange tverrgående profiler der det skulle samles inn jordprøver og pollenprøver fra disse kontekstene.

Toppen av alle lag ble tegnet i 1:20, nivellert og fotodokumentert. Snitt og plan av strukturer ble fotografert og tegnet i 1:10.

Profiler ble fotografert og tegnet i 1:10. De aller fleste ¹⁴C prøver samt alle jordprøver og pollenprøver ble tatt ut fra profiler og snitt av strukturer. Uttaksstedene er markert på tegningene. Til sammen ble det tegnet 68 profil- og plantegninger av lokaliteten, i tillegg kommer 11 overlags- eller følgetegninger med utfyllende informasjon (i tabell 2.5 og 2.6 fremgår strukturenes relasjon til primærdokumentasjon i egen kolonne er nummer i tegne- og fotolister oppgitt). Ved etterarbeidet er felttegnene bearbeidet, satt sammen og tildels revidert slik at en del av de tolkninger som her fremgår skiller seg fra primærdokumentasjonen.



Avgrensning og feltinndeling

For å oppnå kontroll med funndistribusjonene og avgrense utgravingsområdene ble de 27 prøverutene fra prøveundersøkelsen i løpet av utgravingen supplert med 18 prøveruter av 1x1m og 0,5 x0,5m (fig. 2.11). Lokaliteten ble følgelig avgrenset av til sammen 45 prøveruter.

I tillegg til prøverutene ble tatt 15 prøvestikk på 40x40cm på mindre bergflater i bakkedragene øst for lokaliteten. Alle disse var negative og ingen ble nærmere kartfestet.

Kilden ble på denne bakgrunnen inndelt i feltene *Søndre*, *Vestre* og *Østre*. *Søndre* felt ble raskt avskrevet som funntomt, senere ble det imidlertid åpnet et *Midtre* felt og deretter også et *Nordre* felt. Feltene var planlagt å fungere som utgangspunkt for flategravinger i de videre undersøkelsene der en feltleder sammen med et arbeidslag skulle ha ansvar for et enkelt felt. Denne strategien ble delvis fulgt i forundersøkellesfasen, men ble av ulike årsaker forlatt da utgravingene tok til. For det første viste det seg at torva gikk direkte ned til berggrunnen på det meste av Kilden Østre, noe som innebar at største delen av dette feltet ble avsluttet i en tidlig fase av gravingen. Basert på funnfordeling og stratigrafiske observasjoner ble det dessuten tidlig klart at vi måtte legge ned betydelig mer innsats i undersøkelsene av *Midtre* og *Nordre* felt, enn *Østre* og *Vestre*.

Melanie Wrigglesworth fungerte som feltleder på *Midtre*- og *Vestre* felt, mens Tori Falck fikk ansvaret for Kilden *Nordre*. Ansvaret for *Østre* var delt mellom de to feltlederne. Gravingen pågikk samtidig i de ulike feltene men arbeidsmengden var ulikt fordelt. For at arbeidskraften skulle kunne utnyttes mest mulig effektivt ble feltassistentene flyttet rundt beroende på hvor behovet var størst.

I påvente av gravemaskin ble et 100 kvm stort område avtorvet for hånd rundt 114x118y (PS19) (fig. 2.9). Med utgangspunkt i observasjoner og funn ble det klart at funnområdet gikk lengre nord enn først antatt. Det var derfor først når vi fikk tilgang på gravemaskin at et *Nordre* felt ble etablert (fig. 2.11). Senere i løpet av gravingens gang ble det *Nordre* feltet utvidet ytterligere mot nord. Kilden *Nordre* kom slik til å bli delt i to av en vest – østgående profil langs 131 y-aksen der områdene henholdsvis sør og nord for profilen ble kalt *Nordre A* og *Nordre B*. På tilsvarende sett kom profilen 120x til å markere skillet mellom Kilden *Midtre* og *Østre*. Skillet mellom *Vestre* og *Østre* ble satt vilkårlig ved 110x.

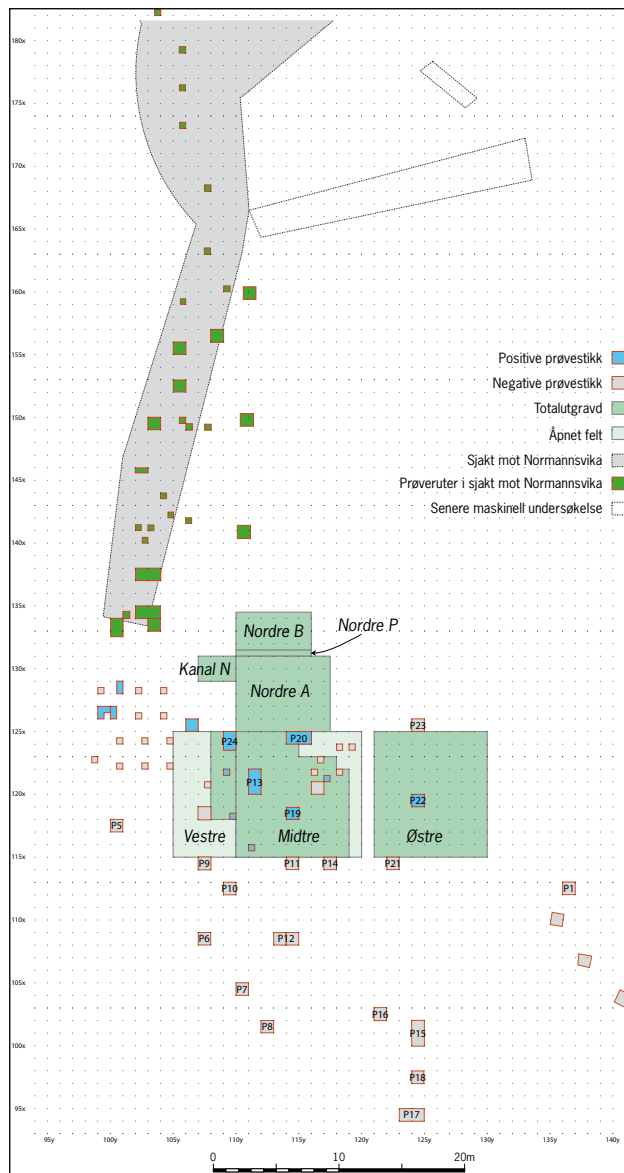
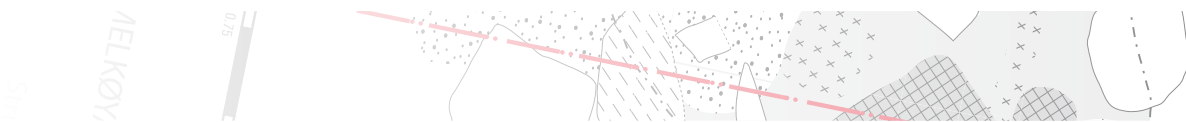


Fig. 2.11 Kilden. Prøveruter og utgravingsfelter.
Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.12 Maskinell avtorving av Kilden Nordre B.
Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet



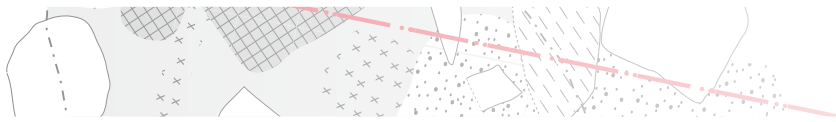
Tabell 2.1 Kilden. Sammenstilling av undersøkte felt på Kilden. Enheter, omfang og lag.

Felt	Åpnet område	Sum	Utgravd område	Sum	Prøveruter	Struktur	Lag
Østre	121-130x/ 115-125y	90 m ²	121-130x/115-125y	90 m ²		5	0,1,2,3
Vestre	105-110x/ 115-125y	50 m ²	108-110x/118-125y	13m ² + pr.7,5m ² =20,5 m ²	106X126y,106-108x/123,5-125y		0,1,2,3
Midtre	110-120x/ 115-125y	100m ²	110-119x/115-125y, minus 118-119x/122y, 115-119x/123y, 116-119x/124y	83 m ²		6, 7, 9	0, 1, 1/2, 2,3,4,6
Nordre A	110-117,5x/125 -131y	45 m ²	110-117,5x/125-131y	45 m ²		1,3,4,8,10	
Nordre B	110-116x/ 131-135Y	28 m ²	110-116x/131,5-134,5, + profilbenk 131-131,5X	21 m ²		2,4	0,1, 1/2, 2,3,4,5,6,7
Nordre/Vestre prøveruter	98-105x/ 122-129y, 105-110x/ 125-129y	69 m ²	Prøveruter	5,75 m ²			
Kanal N	95-110x/ 129-131y	30 m ²	107-110x/129-131y	6 m ²			8 (kalt 2 i felt)
Sum		412 m ²		271,25 m ²			

Topografien i området, sammen med resultatene fra flategravningen og prøverutene gav etter hvert en god avgrensning av aktivitetsflatene på Kilden (tabell 2.1). Alle prøverutene i den søndre og østre delen av Kilden var negative og funnene "nullet ut" mot bergnabben i sønder deler av *Vestre* og *Midtre* felt. Det samme forholdet gjorde seg gjeldende vest for ildstedstrukturene på *Midtre*. Istedenfor å flategrave hele det avtorvede området ble det her besluttet å grave prøveruter annenhver meter vest for 108x. Det ble i første omgang ikke påvist funn sør og vest for denne linja. Hele *Vestre* felt fremstod etter hvert som utkanten av kjerneområdet til ildstedstrukturene på *Midtre*. For å forsikre oss om at den nordlige avgrensingen var sikker ble det på slutten av sesongen gravd en kvadratmetersrute i 106x125y. Her ble det funnet avslag av mulige slipte, eventuelt vannrullede skiferavslag. På grunn av tidspres ble det ikke anledning til å grave mer enn denne ruta. Det er imidlertid flere forhold som tilsier at vi her er utenfor aktivitetsområdene på Kilden; funnene ble gjort i bunnen av torva rett over berggrunnen, funnmengden var lav og kulturlag manglet.

Bergknausen i øst for *Nordre* og nord for *Østre* skapte ei naturlig avgrensning av aktivitetsområdene her. Likeledes utgjorde kampesteinene i øst ei klar grense for aktivitetene på *Nordre* felt, og det ble ikke påvist funn under graving av den blokkrike og ulendte grunnen i dette området.

Vest for *Vestre* og *Nordre* felt og nevnte prøverute ble det med maskin åpnet et område på 69m². Hensikten var å undersøke om det fantes spor etter aktiviteter i det antatte strand/havneområde. For å være sikre på å fange opp eventuelle aktivitetsspor ble det her gravd prøvekvadranter i annenhver kvadratmeter. Det ble funnet skiferavslag i tre kvadranter. Disse kvadrantene ble derfor utvidet. Funnene ble gjort i et tynt sandlag i toppen av undergrunnen, men det ble ikke påvist noe kulturlag. På grunnlag av den lave funnmengden ble det ikke foretatt ytterligere undersøkelser av dette området. Utvidelsen og prøverutene bekreftet at vi hadde funnet avgrensingen av Kilden mot vest. Et mulig unntak er "*Kanalen*" helt i nord. *Kanalen* kom til å bli betegnelsen på sjakta som går fra *Nordre* vestover ned i stormyra, det vil si tvers over det som trolig har dannet ei lita bukt på det tidspunktet lokaliteten var i bruk. Siden *Kanalen* utgjorde det laveste punktet i området ble den svært raskt fylt med vann, og kom etter hvert til å fungere som dreneringsgrøft for det øvrige av feltet. Det skal likevel vises til at funnspredningen i *Kanalen* viste en klar reduksjon vestover mot datidens strand- og fjærsone.



0,75

MELKØY



Fig. 2.13 Kilden. Vannsålding på Kilden, alle masser ble såldet gjennom 4 eller 2 mm netting. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Gjennomføring

Basert på resultatene fra forundersøkelsene var det etablert relativ god forståelse av de stratigrafiske forhold og funnspredningen i området. Det ble besluttet at lagbetegnelse skulle fungere over hele lokaliteten. Siden lokalitetene ble gravd i ulike felter lyktes det ikke alltid å avdekke og grave ut sammenhengende stratigrafiske horisonter. Det oppstod også situasjoner der samme lag ble gitt ulike betegnelser i forskjellige felter. Der slike problemer ble oppdaget ble lagene forsøkt sammenstilt slik at lagbetegnelse ble korrigert i felt.

Alle enheter skulle avdekkes og graves stratigrafisk. Siden de funnførende lagene var svært tynne ble det ikke utskilt egne mekaniske lag innenfor de stratigrafiske enhetene. For å sikre at de stratigrafiske enhetene var rene ble det imidlertid operert med opprensingslag med maksimum tykkelse på 5cm. Opprensingslagene fikk navn fra henholdsvis bunn og topp av gravlagene, slik at for eksempel overgangen mellom lag 1 og 2 ble gravd og såldet som lag 1-2.

Alle funnførende områder ble flategravd ned til berggrunnen. I områder uten funn ble det gravd ruter eller kvadranter, samtlige ned til berggrunnen.

Som tidligere nevnt ble alle masser vannsåldet gjennom 4mm netting. Massen fra strukturer, samt i kvadranter der flateretusjeringsfliser ble påvist, ble såldet i 2mm såld (fig. 2.13).

Nivået der utgravingene tok til varierte noe fra felt til

felt avhengig av fremdriften i undersøkelsene. I den første fasen, der vi avtorvet *Østre*, *Vestre* og største delen av *Midtre*, ble torvmassene fjernet til toppen av en tynn brannlinse, senere kalt lag 0b. Årsaken til dette var at det ved utvidelsen rundt 114x 188y ble funnet asbestkeramikk like under denne linsa. Det ble besluttet å grave frem og sålde all masse fra bunnen av denne linsa. Resultatene var imidlertid negative, og funn ble først påvist i et nivå som lå 10 – 30cm lavere enn kullinsa. Det ble etter hvert klart at den trekullholdige linsa var et yngre brannlag separert med et torvlag (0c) over de funnførende sjiktene. Det ble derfor satt spørsmålsteget ved funnkonteksten til første keramikkskårene, og senere funn av samme type keramikk viste at de tilhørte det samme sjikt som de øvrige funnene.

I avtorvingen av *Østre* og mesteparten av *Vestre* og *Midtre* ble det derfor besluttet å fjerne masser ned til det nivået der funn ble påvist i utvidelsesområdet rundt 114x118y før regulær utgraving tok til. Ettersom det funnførende laget virket ganske tynt lot vi det stå igjen et tynt torvlag (5-10cm) for å unngå at funn fra overgangen mot lag 1 ble rensert bort. Arbeidet med å grave frem og sålde disse bunntorvmassene viste seg å være svært arbeidskrevende, og få funn ble påvist.

Ettersom kunnskapen om den vertikale funnfordelingen var enda bedre da avtorvingen av *Nordre* startet kunne vi nå gå hardere til verks. For å effektivisere arbeidet gikk vi her derfor helt ned til overgangen mellom lag 1 og 2 før utgraving tok til.

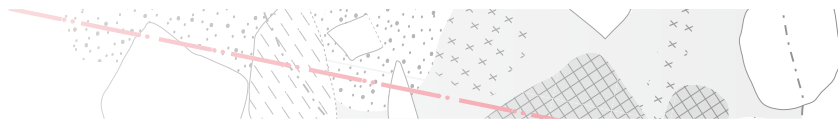


Fig. 2.14 Kilden. Fjerning av vann under gravning av Kanalen Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Værforhold, fremdrift og dokumentasjon

Store mengder nedbør vanskeliggjorde arbeidsforholdene og sinket fremdriften. Nedbøren skapte langt vanskeligere arbeidsforhold på Kilden enn mange av de øvrige lokalitetene på Melkøya. De dårlige dreneringsforholdene førte til en rekke praktiske problemer. Tilsig av vann medførte metodiske utfordringer og dårlige observasjonsforhold. Ved regnvær ble vann forsøkt fjernet med elektriske pumper, øsekar og svamp. I tillegg til dette ble det anlagt dreneringsgrøfter i torva og det ble hugget renner ned i berggrunnen (fig. 2.14).

Dårlige vær førte også til problematiske forhold for fotodokumentasjon og tegning. I randsonene der lag 2 nullet ut var det flere steder klart at vi trolig hadde gravd rett gjennom laget. Utsatt var også de spredte og tynne forekomstene av never som viste seg å være svært vanskelig å få øye på i våt tilstand. Det ble derfor besluttet å dekke blottlagte strukturer med plast og i størst mulig grad grave disse når det var oppholdsvær. Siden værforholdene ikke bedret seg ble det i slutten av juli bygd to lette teltkonstruksjoner over deler av feltet (fig. 2.15). Selv om

dette ikke hindret tilsig av vann skapte det langt bedre observasjons- og dokumentasjonsforhold. Teltbruken ble særlig konsentrert til de områder der gravesituasjonen var mest kompleks. Selv om teltene delvis ble flyttet etter behov ble de særlig stående over ildstedstrukturene 1 og 2 på Nordre felt og 6 og 9 på Midtre.



Fig. 2.15 Kilden. Gravning i felttelt på Kilden Nordre. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

STRATIGRAFI

I denne delen beskrives først den overordnede stratigrafiske situasjonen på Kilden, deretter drøftes akkumulasjonsprosessen bak de ulike lagene, faser utskilles, og strukturer relateres til fasene. Forekomster av never og trevirke behandles etterpå mens stratigrafien internt i hver enkelt struktur beskrives i kapittelet om strukturer.

På grunnlag av stratigrafien som ble avdekt under gravingen er det konstruert 10 stratigrafiske enheter eller korrelerte lag (fig. 2.16, 2.17 og tabell 2.2) På tross av vanskelige arbeidsforhold med mye nedbør er det godt sammenfall mellom de overordnede stratigrafiske tolkninger i felt og de korrelerte fasene. Det er skilt ut to hovedfaser, en fase med spor etter gjentatte besøk i tidlig metalltid og en fase knyttet til bruk av området i samisk

jernalder. Innenfor tidlig metalltidsfasen er det innad i ildstedene dokumentert flere underfaser, disse ble senere bekreftet ved ¹⁴C- dateringer. Utenfor ildstedene var det langt mer problematisk å identifisere en tilsvarende lag- og faseinndeling. Massene fremstod som svært homogene uten klare lagskiller. Her følger en beskrivelse av de definerte hovedlagene med tilhørende korrelerte underlag og strukturer.

Som det fremgår av tabell 2.2 omfatter stratigrafien 10 lag, hvor sju er naturlige lag (0a, 0c, 1, 3, 6, 7 og 8). Fire av de naturlige lagene inneholdt aktivitetsspor (1, 3, 6 og 8). Det ble dokumentert tre kulturlag (0b, 2 og 4), der to av disse ble flategravd i sin helhet (bosettingslagene 2 og 4). Utover de observerte stratigrafiske lag ble det gjort funn i overgangslagene (2/3, 2/4, 2/6 og 4/3).

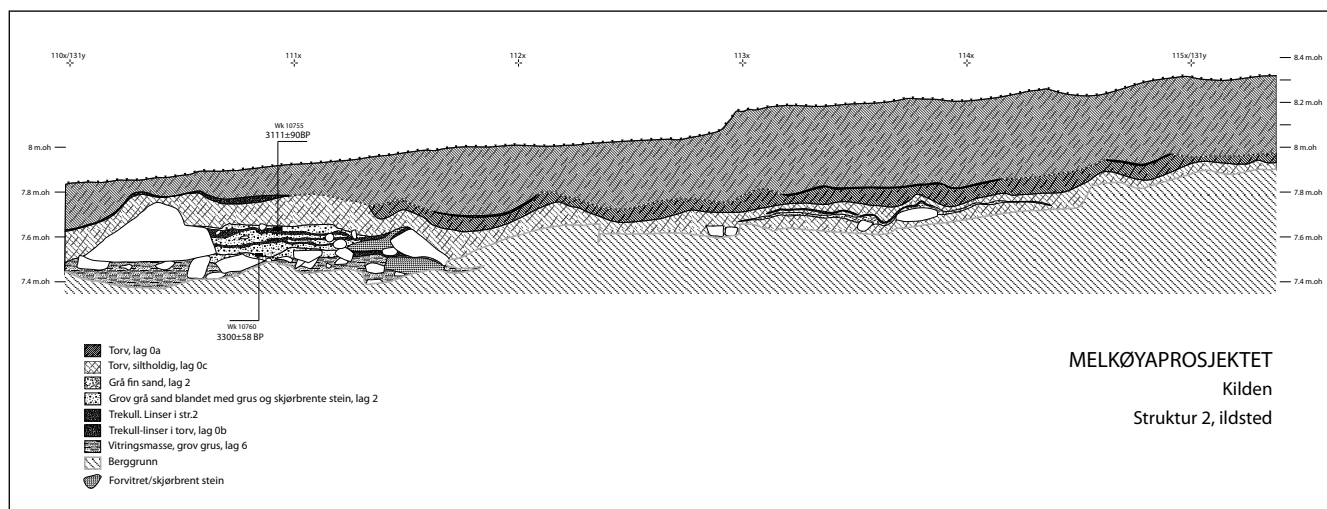
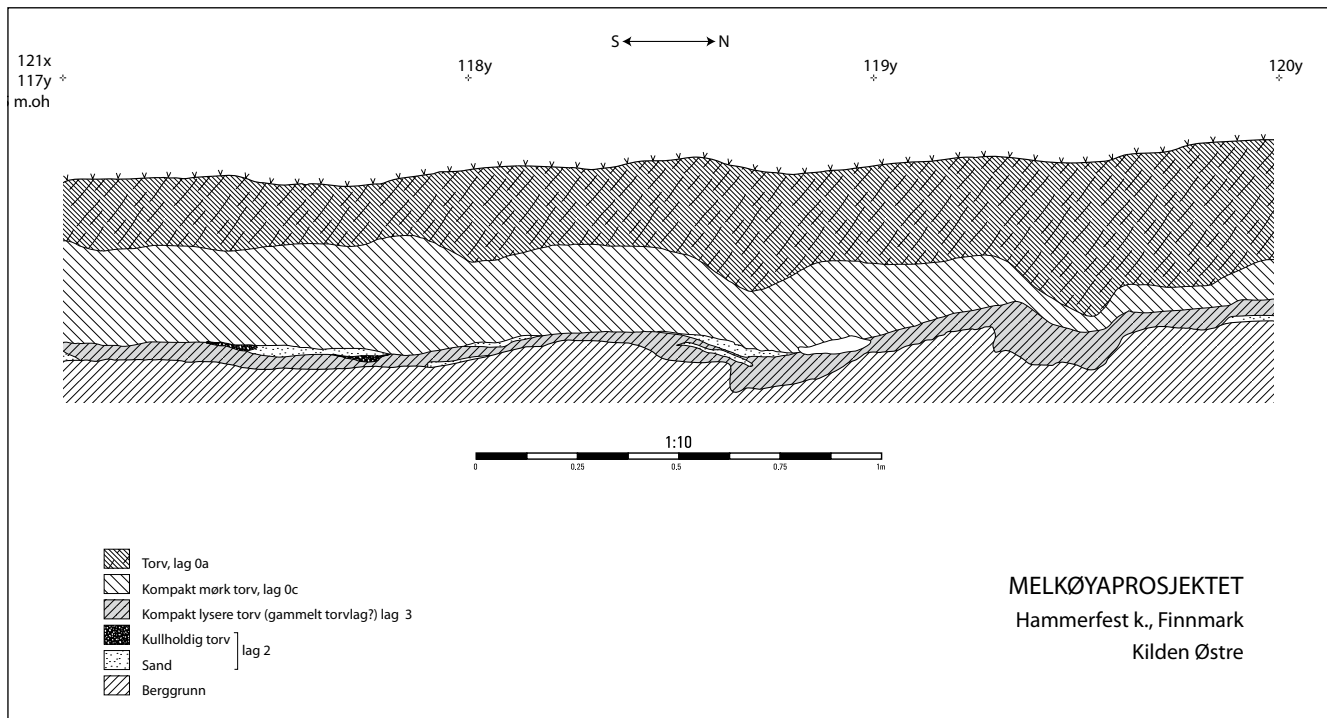


Fig. 2.16 Kilden (over). Profil 121x/117-120y, Kilden Østre.

Fig. 2.17 Kilden (under). Profil 110-116x/131y, Kilden Nordre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Tabell 2.2 Lagbeskrivelser Kilden.

Lag	Lag over	Lag under	Farge	Definisjon	Type akkumulasjon	Topp struktur	Fase
0a		0b	Brun	Ren torv	Vekstlag		
0b	0a	0c	Svart	Linse med trekullbiter	Avsviing		S.ja.
0c	0b	1/berg	Mørk brun	Brun kompakt torv	Anriket vekstlag		
1	0c	2, berg	Gråbrun	Kompakt siltholdig torv, flekker med sot og trekull og linser med sand	Omdannet eldre markoverflate etter boplassens opphør		TM
2	1	3,4, berg	Grå	Grusholdig grovt sandlag blandet med forvitret og skjorbrent stein, spredte biter med trekull samt linser med sot og trekull, enkelte forekomster av never og små treflisser	Boplassflate/ ildstedsmasser	1, 2, 5, 6, 9, never	TM
3	2, 4	6, 7, berg	Brun	Kompakt torv, med høy andel av nedbrutt organisk materiale (tre og never) i Midtre og Vestre felt	Omdannet eldre markoverflate	never	TM/ før boset.
4	2	3	Svart	Kompakt sterkt trekullholdig sand, spredte forekomster av skjorbrent stein	Anrikede masser/ bunn ildstedsmasser		TM/ før boset.
6	0,1,2,3	berg	Lys gråbrun	Grus blandet med grov sand og forvitret stein	Forvitret grunnfjell		Før boset.
7	3	6, berg	Brun	Tynn torvlinse	Omdannet eldre markoverflate	10	Før boset.
8	0c	berg	Grå	Sandholdig grov strandgrus blandet med småstein og forvitret grunnfjell	Strandmasser		TM/ Før boset.

Nedenfor følger en nærmere gjennomgang av de ulike lagenes utbredelse. Her drøftes også lagenes innbyrdes vertikale og horisontale relasjoner. I denne forbindelse blir også prosessene bak avsetningen av de enkelte lag berørt.

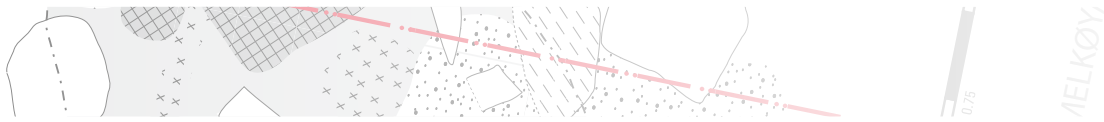
Lag 0a og 0c fantes over hele lokaliteten og representerer naturlige vekstlag. Torvlag lag 0c ble mot bunnen lysere i fargen og stedvis mer klebrig slik at overgangen til lag 1 enkelte steder fremstod som gradvis. I Østre felt, der lag 0b tynnet ut, kunne det være mer vanskelig å definere klare overganger mellom 0a og 0c.

Lag 0b representerer en avsviingshorisont. Denne var isolert over hele feltet av lagene 0a og 0c. I enkelte områder var det mulig å skille ut et overliggende og tynnere trekullsjikt. Dette ble imidlertid ikke definert som noe eget lag i felt og har derfor ikke fått noen egen lagbetegnelse. Lag 0b ble for øvrig noe tynnere og vanskeligere å følge i Østre felt i forhold til de øvrige delene av Kilden.

Det ble ikke assosiert strukturer eller gjenstandsfunn i forbindelse med trekullsjiktene. De samme tre sjiktene er gjenfunnet i pollenprofiler fra det mest av øya, samt i boplassområdene i Normannsvika og i Sundfjæra.

Kullhorisonten skal derfor trolig tilskrives en generell aktivitet som har foregått på øya istedenfor mer spesifikke boplassaktiviteter på Kilden. Omfanget og regulariteten til horisontene tilsier at de ikke kan settes i sammenheng med tilfeldige branner som følge av lynnedslag. Mest sannsynlig skal de forklares som et resultat av regulær avsviing av lyngen. Hensikten har trolig vært å stimulere veksten i vegetasjonen. Som oftest settes dette i sammenheng med lyngheidrift. Det er likevel usikkert hvorvidt det har beitet husdyr på Melkøya i århundrene rundt Kristi fødsel. Det finns visse beiteindikatorer i pollentaxaene fra de botaniske undersøkelsene men disse er likevel langt fra entydige (Jensen og Elverland appendix, Ramstad 2007). En kan derfor ikke utelukke andre forklaringsmodeller slik som stimulering av vegetasjonen for å bedre mulighetene på jakt av beitende fugler som gjess (Ramstad 2007, in press).

Lag 1 representerer trolig markdannelsen etter at lokaliteten gikk ut av bruk, men laget er sterkt påvirket av aktivitetene som foregikk i lag 2. Laget ligger direkte under lag 0c og er representert over hele Kildenumrådet. Laget ble til dels også definert som overgangslag mellom lag 0c og lag 2. Det ble ikke dokumentert strukturer i laget. Gjenstandsfunn opptrådte fra nedre halvdel av laget og funnfrekvensen steg betraktelig ned mot overgangen til



lag 2. Funnene som ble gjort i bunnen av lag 1 tilskrives dermed naturlige bevegelser av gjenstandsmaterialet og sedimenter etter at Kilden var i bruk som boplassområde.

I områder der lag 2 manglet og lag 1 lå rett over berg eller lag 3 var det få eller ingen funn. Der lag 2 var tynt eller manglet, hendte det at man ikke klarte å definere overgangen til lag 3. I deler av Østre felt, samt i randsonene til lag 2 på Midtre og Nordre (se under) hendte det derfor at en grov lag 1 helt ned til lag 6 eller berget. Funnene fra lag 1 i disse områdene er derfor sannsynligvis fra lag 2 eller toppen av lag 3.

Lag 2 består av ildstedsmasser, og viser en klar tilknytning til områdene rundt ildstedstrukturene (fig. 2.18). Andelen med bevart organisk materiale bestående av fragmenter av tre og never varierte. I Nordre felt ble det bare dokumentert små og spredte biter av never, mens andelen generelt var høyere på Midtre felt der neveren også fantes bevart i større flak.

Andelen skjorbrente stein varierte, men var generelt størst rundt ildstedene. Enkelte steder var det regulære ansamlinger av skjorbrente stein. Siden det var en gradvis overgang mellom områder med mer og mindre skjorbrente stein innenfor lag 2 var det vanskelig å definere klare skiller mellom disse konsentrasjonene og de øvrige delene av lag 2. Ansamlingene ble derfor heller ikke snittet og gravd som egne strukturer i felt. De mest markante konsentrasjonene fremgår likevel på plantegningene. På Nordre felt fremstod to av konsentrasjonene som større enn på Kilden for øvrig, og disse ble gitt benevnelsene struktur 4 og 8.

I kjerneområdene fremstod lagskillet mellom 1 og 2 som klart. I randsonene, der laget bare var noen få cm tykt, var det vanskelig å separere lagene. Dette gjaldt særlig i Østre felt, men også østre deler av Nordre A og nordlige og østre deler av Midtre felt. I disse områdene er det derfor fare for at det ble grad rett gjennom lag 2 fra lag 1 til berggrunn eller lag 3. Denne problematikken gjaldt særlig i de innledende fasene av undersøkelsene på Kilden før en hadde dannet seg et mer presist bilde av den stratigrafiske situasjonen i området. Etter hvert ble en mer oppmerksom på denne problematikken. I et forsøk på å definere renere enheter ble derfor overgangen mellom lag 1 og lag 2 utskilt som et eget arbitrært 5cm mekanisk opprenningslag kalt lag 1/2. Denne fremgangsmåten ble fulgt i gravingen av de Nordre feltene og deler av Midtre og Vestre felt.

Overgangen mellom lag 2 og lag 4 var diffus, og kan tilskrives den samme argumentasjonen som gitt over.

Lag 4 kan til dels beskrives som bunnen av lag 2, og til dels som et anrikingslag fra lag 2 og var bare lokalisert til de områder der massene i lag 2 var spesielt tykke og feite, tilsvarende nærområdene til strukturene. For å sikkert kunne isolere funn fra lag 2 fra eventuelle tidligere faser i bruken av Kilden ble det gravd egne opprenningslag

mellom overgangen lag 2 til lag 3 (2/3), 2 til 4 (2/4) og 2 til 6 (2/6).

Lag 3 representerer den tidligste mark- eller torv-overflaten avsatt direkte over bergundergrunnen i området. Laget er dermed dannet før hovedbo-settingsfasene, representert ved lag 2, tok til. Utover struktur 10 som var tydelig avsatt i lag 3, ble det ikke observert øvrige strukturer i laget. Toppen av 3 har dermed vært bo- og markoverflaten til aktivitetene i lag 2. Det er verdt å merke seg at det ble funnet en hel del nedbrutt never i overgangen mellom lag 2 og 3. Neveren befinner seg dermed for en stor del i toppen av det som har vært markoverflaten på det tidspunktet ildstedene var i bruk. Denne observasjonen synes å styrke antagelsen om at matter av never er lagt ut for å isolere og stabilisere mot en tidvis våt og mer ustabil underliggende markoverflate.

Det ble dokumentert funn i overgangen mellom lag 2 og 3, samt i toppen av lag 3 der lag 2 ikke ble påvist. Andelen med funn er likevel liten. I de områder der lag 1 gikk rett over i lag 3 kunne det være vanskelig å se lagforskjellene mens overgangen var tydelig der laget ble rensert frem under lag 2. I praksis betyr dette at det i de områder der lag 1 gikk rett over i lag 3 kan være vanskelig å avgjøre hvilket lag funnene tilhører. I nærheten av ildstedene var torvlaget til dels brutt av nedtråkket stein som en følge av aktivitetene som foregikk i lag 2. Som en følge av kulturelle og naturlige påvirkingsprosesser fra disse lagene var toppen av lag 3 som lå direkte under lag 2 og 4 markant mørkere med innslag av små trekullpartikler og sot.

Lag 4 tolkes primært som et naturlig dannet lag påvirket av kulturelle prosesser i forbindelse med de aktiviteter som er representert ved lag 2. Komponentene ble opprinnelig avsatt i lag 2 (ildstedsmasser), men ble sekundært deponert på toppen av den underliggende torva (lag 3) under som følge av nedvasking og øvrige naturlige prosesser. Flere ulike momenter støtter en slik tolkning. Få sikre funn eller øvrige aktiviteter kunne knyttes til laget. Andelen med finere trekullpartikler og sot er høyere i lag 4 enn i lag 2, og større trekullbiter synes å være fraværende. Nedvaskingsprosesser vil føre til dannelse av et tynt lag bestående hovedsakelig av finere mineralpartikler. Laget ble videre bare påvist der lag 2 var mektigst, med andre ord der konsentrasjonene av trekull er størst. Lag 4 ble dermed ikke dokumentert i Østre og Vestre felt, mens det i Nordre og Midtre bare ble dokumentert i nærområdene til struktur 1, 2, 4 og 6. Den sporadiske forekomsten av skjorbrente stein er trolig grunnet i nedtråkking og øvrige aktiviteter i forbindelse med lag 2.

Lag 6 er dannet som en følge av naturlige prosesser der toppen av bergundergrunnen har vært utsatt for ulike vitrings- og erosjonsprosesser. Det ble gjort en del funn i toppen av laget. Fra dette laget ble det dessuten samlet inn en del hvit grov kvartsitt. Hvorvidt denne

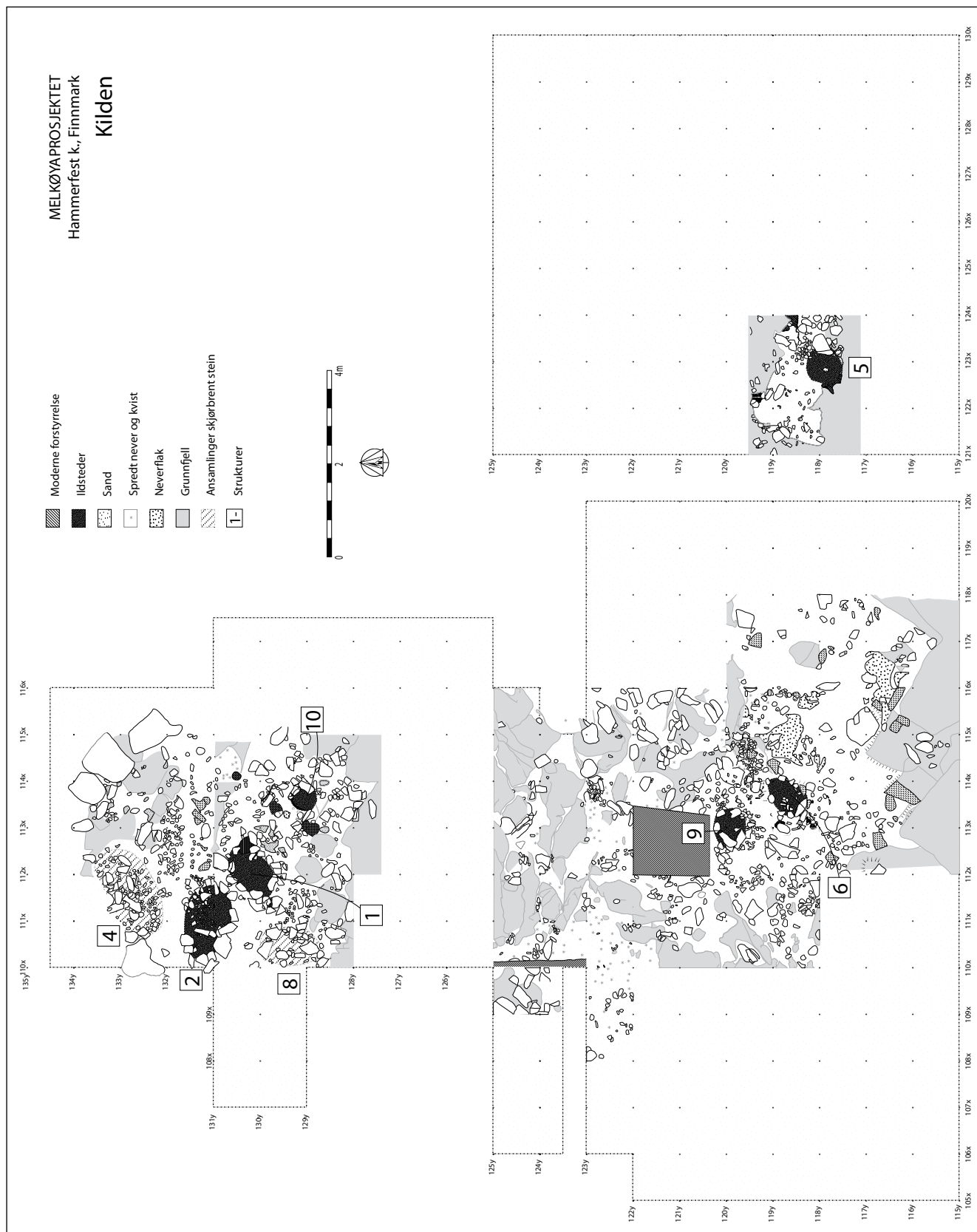
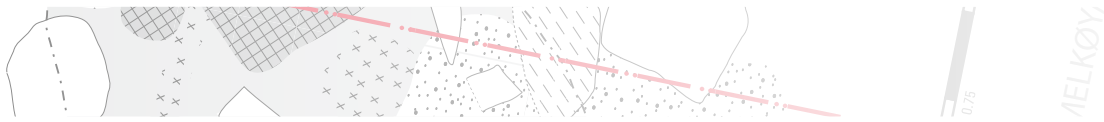


Fig. 2.18 Kilden. Topp lag 2, og ildstedsstrukturer på Kilden. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet



virkelig er bearbejdet eller ikke er usikkert. Det skal i denne sammenheng vises til at det var flere kvartsårer i undergrunnen på Kilden, følgelig var det også en stor andel naturlig spaltet kvarts i disse forvitningsmassene rett over berget.

Lag 7 representerer den tidligste markoverflaten på Kilden. Laget representerer dermed bunnen av lag 3. Lag 7 er bare utskilt under struktur 10, samt i bunnen av struktur 1 og 6. Lag 7 kan dermed omtales som et underlag av hovedlag 3.

Lag 8 representerer eldre strandmasser blandet med vitret grunnfjell. Laget ble bare påvist i *kanalen*, det vil si sjakta som gikk fra Kilden *Nordre* mot stormyra i vest. Utover en mindremengdefunn gjort i overgangen mellom torvlaget og strandmassene ble det ikke påvist øvrige kulturspor i disse massene. På poser og i primærdokumentasjonen er disse massene i *kanalen* omtalt som lag 2. Bakgrunnen for dette var dårlige observasjonsforhold kombinert med massenes stratigrafiske posisjon mellom tov og grunnfjell. Under graving var det svært mye vanntilslig i *kanalen*, og dermed svært vanskelig å få et nøyere inntrykk av massenes bestanddeler. På grunnlag av sålding av massene ble det likevel klart at både trekull og skjørbrænte stein, som ellers karakteriserer lag 2 så og si var fraværende.

Faser

Lagfølgen på Kilden består av to klare kulturlag representert ved trekullhorisonten 0b og lag 2.

Trekullhorisonten 0b var over hele Kilden isolert av lagene 0a og 0c. Horisonten er gjenfunnet i samtlige pollenprofiler fra Melkøya, inkludert boplassområdene i Normannsvika og i Sundfjæra. Kronologisk knytter den seg til tiden rundt Kr.f (Jensen 2004:24). Karakteren og utbredelsen til horisonten tilsier at dermed at den skal settes i sammenheng med antropogen virksomhet. Den må likevel tilskrives den generelle aktiviteten som har foregått på øya istedenfor den mer spesifikke boplassaktiviteter på Kilden (Ramstad 2007).

Lag 2 representerer den egentlige aktivitetsfasen i området (fig. 2.18). Utover struktur 10 var samtlige strukturer relatert til dette laget. Innad i strukturene var det mulig å dokumentere ulike bruksfaser. Det var ikke mulig å etablere tilsvarende lagskiller i kulturlagsavsetningene på utsiden og rundt ildstedene. En del av årsakene til dette ligger trolig i prosessene bak akkumulasjonen av lagene.

Siden lag 2 består av opprensingsmasser fra ildstedene og selve ildstedsstrukturene ligger så nær hverandre, både i tid og rom, har trolig massene fra de ulike strukturene blitt deponert om hverandre innenfor et kort tidsrom og på et avgrenset område. Rensing av ildstedene har ført til en stadig redeponering av masser som siden har vært utsatt for nedtråkking og øvrige forstyrrelser i forbindelse med aktivitetene her. Det kan også virke som om de skjørbrænte

steinene til dels er planert utover de ildstedsnære områdene for å stabilisere de underliggende torvmassene representert ved lag 3. Når disse ildstedsmassene ble utsatt for nedbør i tiden mellom de ulike bruksfasene og etter at området ble forlatt, har dette ført til at skiller mellom ulike deponeringsnivåer bokstavelig talt har blitt utvasket. Disse prosessene har dermed ført til at det var svært vanskelig å finne klare vertikale og horisontale avgrensinger i massene utenfor ildstedene. Ulike observerbare lagskiller knyttet til separate bruksfaser ble dermed ikke påvist utenfor selve ildstedskontekstene. Dersom vi følger argumentasjonen ovenfor er årsaken til dette at de ulike besøkene dokumentert innad i ildstedene har skjedd med stor hyppighet over et begrenset tidsrom. Avsetningene utenfor selve ildstedet har dessuten trolig blitt akkumulert som en følge av svært likeartede aktiviteter.

Totalt ble det sendt inn 10 dateringsprøver fra Kilden, resultatet fra disse fordeler seg til tidsrommet mellom 3418 BP til 2931 BP (tabell 2.3 - 2.4 og fig. 2.19). Prøvenes kontekster vil bli presentert og diskutert nærmere i presentasjonen av enkelte strukturer. Her vil vi kort se på hvordan prøvene fordeler seg i forhold til den overordnede lagdelingen på Kilden. Relatert til korrelerte lag fordeler de seg på følgende sett.

Lag 2 datering

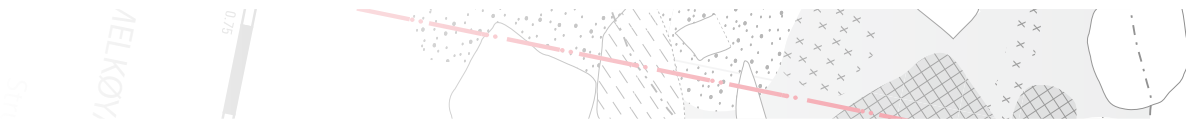
Toppen av lag 2 er belagt med to prøver fra henholdsvis *Midtre* og *Nordre* felt datert 2931 ± 59 BP og 3111 ± 90 BP. Ingen prøver er sendt inn fra bunnen av lag 2. Dersom lag 2 er akkumulert som en følge av aktiviteten i ildstedsstrukturene gir bunndateringene av ildstedstrukturene grunnlag for å utale seg om den tidligste fasen av laget. På *Midtre* felt gav bunndateringene av struktur 6 henholdsvis 3184 ± 57 BP og 3192 ± 57 BP, mens de tilsvarende dateringer fra *Nordre* var 3353 ± 58 BP (struktur 2). Mer usikker er den eldre dateringen fra struktur 1 på 3418 ± 59 BP (diskusjon nedenfor jf. neste kapittel). Aktivitetene som har avsatt lagte kan følgelig hovedsakelig antas å ha funnets sted mellom 3000-3300 BP, tilsvarende rundt 1000 - 1700 f.Kr.

Lag 3 datering

Ingen prøver stammer direkte fra lag 3, men laget ligger henholdsvis under og over struktur 10 som er datert til 3353 ± 58 BP.

Dateringene fordeler seg imidlertid ikke jevnt på Kilden. Aktivitetene på *Midtre* er belagt med 4 dateringer mellom 2931 og 3192 BP, mens nabofeltet *Østre* er datert til 3071 BP.

De 6 dateringene fra *Nordre* er systematisk eldre med bunn og toppdateringer henholdsvis fra 3111 og 3418 BP. Dateringenes romlige fordeling gir dermed grunnlag for å skille ut to hovedfaser i bruken av Kilden. Den eldste og mest omfattende aktiviteten er knyttet til strukturene i *Nordre* mens strukturene på *Midtre* og *Østre* hører hjemme i en etterfølgende yngre og kortere fase.



Tabell 2.3 Kilden. Dateringer fordelt på felt på Kilden

Område	Antall ¹⁴ C dateringer	Bunndatering BP	Topp BP
Nordre	6	3418±59	3111±90
Midtre	4	3192±57	2931±59
Østre	1	3071±57	

Tabell 2.4 Alle dateringer fra Kilden

Laboratorie nr	Felt	Ukalibrert	Kalibrert 1 sigma	Kalibrert 2 sigma
Wk 10751	Østre	3071±57 BP	1410-1260	1450-1120
Wk 10752	Nordre A	3231±57 BP	1600-1420	1690-1400
Wk 10753	Nordre A	3418±57 BP	1870-1620	1890-1520
Wk 10754	Nordre A	3353±57 BP	1740-1520	1870-1500
Wk 10755	Nordre	3111±57 BP	1500-1250	1650-1050
Wk 10756	Midtre	3184±57 BP	1520-1410	1610-1310
Wk 10757	Midtre	3138±57 BP	1500-1310	1530-1260
Wk 10758	Midtre	3192±57 BP	1520-1410	1620-1310
Wk 10759	Midtre	2931±57 BP	1260-1020	1320-930
Wk 10760	Nordre	3300±57 BP	1680-1510	1740-1440

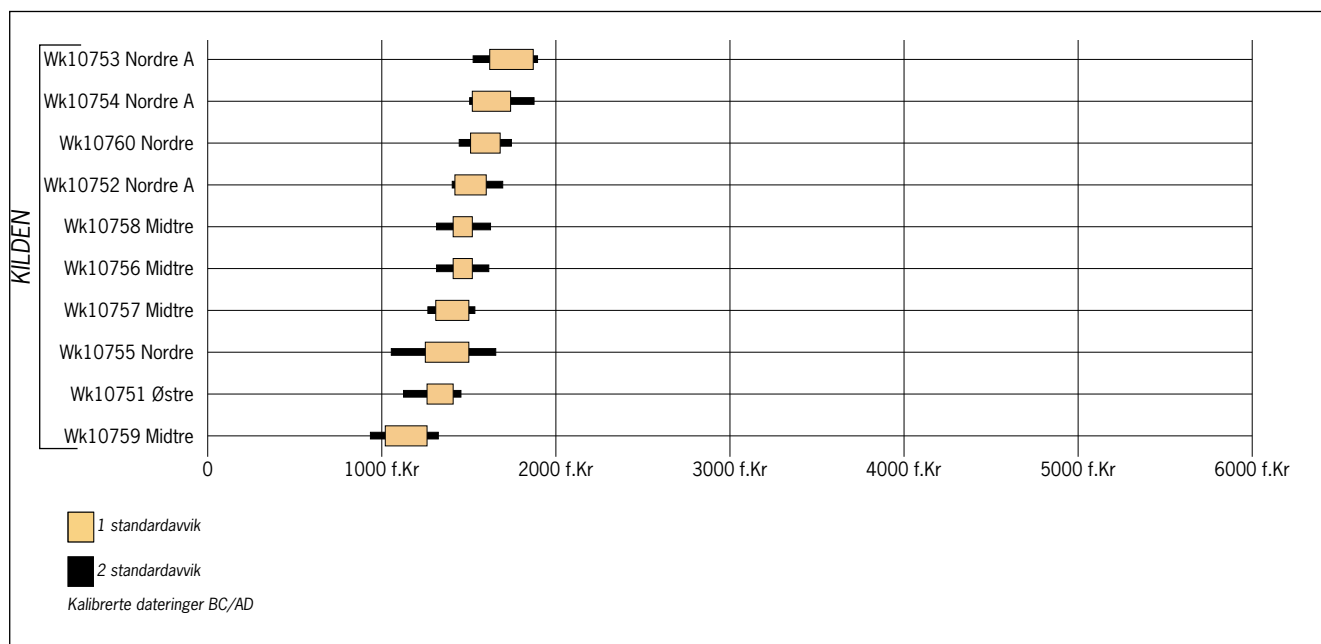


Fig. 2.19 Kilden. Kalibrerte ¹⁴C-dateringer Kilden. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Tabell 2.5 Struktur på Kilden, - felt, dateringer og lag.

Struktur nr	Koordinat	Felt	Datering BP	Funksjon	Topplag	Tegning nr
1	111-112x/129-130y	Nordre A	3231±58, 3418± 59	Ildsted	Etter/topp 2?	19, 65, 28a&b
2	110-111x/130-131y	Nordre B	3111± 90, 3300± 58	Ildsted	Etter 2	19, 29, 48, snitt 49
3	115x/128-129y	Nordre A&B		Tre	3	20
4	111,5-113x/130-132y	Nordre A&B		Utkast omr. ildsteder	2	18,29,47, 66
8	110x/128-129y	Nordre		Utkast omr. ildsteder	2	29, 66
10	112x/129y	Nordre A	3353±58	Ildsted?	Under 3	48
5		Østre	3071±57	Ildsted/utkast		(11), 12, 23
Utenfor 6	113,97-114,02x/118,44y	Midtre	2931±59	Utenfor struktur 6	Daterer topp lag 2	
6	Snitt langs 113,80x/116-122y	Midtre	3138± 57, 3184± 57, 3192± 57	Ildsted	2	42, 57, 60?
9	12-113x/119-120y	Midtre		Ildsted	Under 2	42, 43, 44

Det er i primærdokumentasjonen skilt ut 8 strukturer samt en rekke understrukturer i forbindelse med forekomster av organisk materiale (hovedsaklig never, se tabell 2.6). I det følgende beskrives hovedstrukturene hver for seg, assosierte neverforekomster nevnes underveis men beskrives og tolkes samlet i en egen del tilslutt.

Struktur 1/2, struktur 4 og 8

Strukturene 1 og 2 er ildstedsstrukturer som går over i hverandre og kan slik betraktes som ulike elementer i ett og samme ildstedsanlegg. I de tilfeller der anlegget diskuteres under ett omtales dette som anlegg ½. Begge ildstedene i anlegget ble dokumentert i toppen av lag 2 (fig. 2.19 og 2.20).

Strukturene 1 og 2 avtegnet seg som sirkulære steinsatte ildsteder i en nærmere 4,5m lang og 2m bred haug bestående av ildstedsmasser. Mellom og utenfor de to steinsirkelene var det tykke avsetninger av lag 2, som her bestod av mørk trekullholdig grov sand blandet med grus, skjørbrent og sterkt nedbrutt stein og en del flate heller. Innefor steinsirkelene var massene av samme karakter, men påtagelig mørkere og med en høyere trekullandel. Mektigheten til massene var størst i og mellom de to steinsettingene og avtok deretter proporsjonalt med avstanden til selve strukturene.

Utenfor, men like ved haugen av løsmasser, lå to an-samlinger med skjørbrent stein, struktur 4 og 8. Begge lå nær ildstedene, den største, struktur 4, lå 1-2m øst-nordøst for ildstedene, mens den mindre konsentra-sjonen, struktur 8, lå 1-3m sørvest. Akkumulasjonen med skjørbrent stein sees i sammenheng med de aktiviteter som har foregått i forbindelse med rensing av ildstedene. Det er interessant å

merke seg at det i tillegg ble påvist to områder med svært lite skjørbrent stein og øvrige ildstedsmasser. Det ene befinner seg rett sørøst for anlegget, mens det andre ble dokumentert mellom de store steinblokkene i nordøst og ildstedsanlegget. I begge områdene ble det dokumentert en langt høyere andel av never og kvist enn ellers, noe som styrker tolkningene av disse forekomstene som en form for sitteunderlag eller gulv.

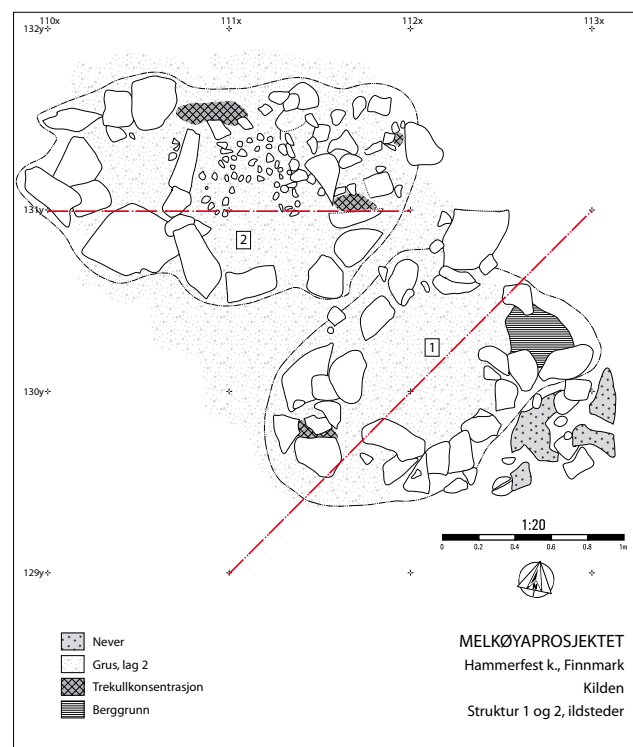


Fig. 2.20 Kilden. Ildstedstruktur 1 og 2 i topplag 2, Kilden Nordre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseum



Fig. 2.21 Topp lag 2, Kilden Nordre. I forkant ildstedstruktur 1 og 2, på den andre siden av profilen ligger struktur 4, ansamlinger av skjørbrente stein. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

For å forstå sammenhengen mellom trekull-linsene som ble dokumentert innenfor henholdsvis struktur 1 og 2 burde hele anlegget vært dokumentert gjennom ett og samme profilutsnitt. En slik langsgående profil hadde trolig også bidratt med mer informasjon vedrørende ildstedenes relasjoner til ansamlinger og dynger med skjørbrente stein. Når et slik langt tverrgående profilsnitt ikke ble etablert skyldes det at ildstedene ble oppdaget på ulike tidspunkt. De sentrale deler av ildsted 2 lå i profilbenken som skilte felt Kilden Nordre A fra B, og selve gravearbeidet i felt B startet noe senere enn i A. Struktur 2 ble derfor ikke undersøkt før etter at struktur 1 var snittet og dokumentert.

Struktur 1

I toppen avtegnet struktur 1 seg som en lav, oval til rektangulær forhøyning avgrenset av en 1,6m lang og 1m bred krans av steiner. Ildstedet ble dokumentert i toppen av lag 2. Massene innenfor steinringen var mørkere og med en høyere andel av trekull enn i lag 2 for øvrig. Etter snitting fremstod fyllskiftet som 33cm dypt, anlagt i en grop i berget (fig. 2.21 og 2.22). Ildstedet var ikke omgitt av klart kantsatte steiner. Steinkransen viste seg isteden å bestå av relativ små løst liggende steiner med spor etter sterk varmpåvirkning.

Lagene i profilsnittet ble beskrevet i henhold til egne

lagbetegnelser (fig. 2.23). Alle massene ble såldet gjennom 2mm såld. Massene på innsiden av snittet ble forsøkt separert i forhold til lagene identifisert i profilen. Dette viste seg imidlertid problematisk da lagskillene fremstod som uklare og det til dels var vanskelig å se klare skiller mot de omkringliggende massene. Stratigrafien i ildstedet var som følger:

Lag A: Grå grov sand blandet med grus, forvitra og skjørbrente stein og spredte biter med trekull. Tilsvarende lag 2 i den overordnede stratigrafien.

Lag B-1: Svart sand blandet med trekull. En trekullprøve gav dateringen 3231 ± 58 BP

Lag C: Mørk grå grov sand blandet med sterkt skjørbrente og til dels sterkt nedbrutt småstein, samt biter med trekull.

Lag B-2: Svart sand blandet med trekull.

Lag D: Steinpakning bestående av mørk grå grov sand og skjørbrente stein.

Lag E: Forvitningsmasse bestående av grus og småstein, laget representerer overgangen til fast grunnfjell.

Lag B-3: Trekullinse, mindre enn 1 cm tykk. ^{14}C datert til 3418 ± 58 BP

Lag F: Tynn lys brun linse med omdannet torv, tilsvarende hovedlag lag 3, underlag 7 i overordnet stratigrafi.

Siden massene var kompakte med en svært stor andel skjørbrente stein var det til dels vanskelig å observere de tynne trekullinsene. Linsene B-1 og B-2 hadde likevel en klar avgrensning til bergsprekken der ildstedet var anlagt. Under begge linsene var det sterkt varmpåvirkede masser representert ved lagene C og D. Lagene B-1 og B-2 fremstår dermed som to suksessive faser i ett og samme ildsted. Hvorvidt B-3 representerer den tidligste fasen av

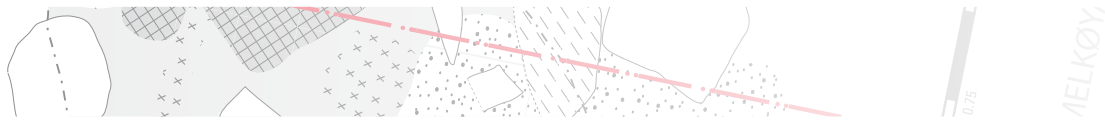


Fig. 2.22 Kilden. Struktur 1 etter tømning av snitt, tatt mot NV.
Foto: Melkøyprosjektet © Tromsø Museum Universitetsmuseet

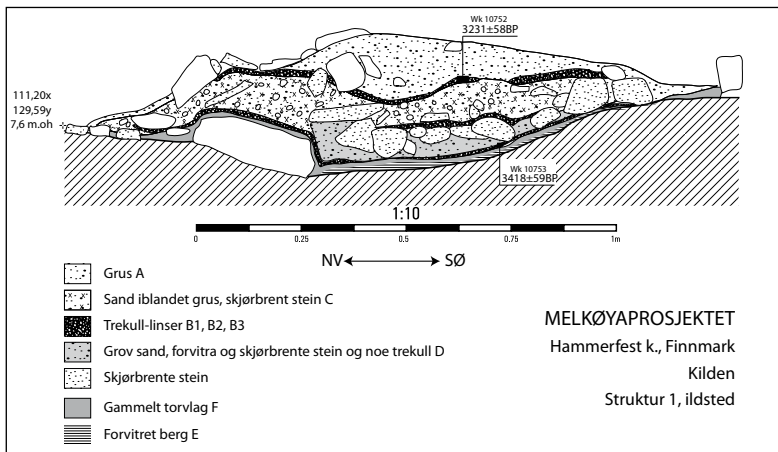


Fig. 2.23 Kilden. Profil ildstedstruktur 1, Kilden Nordre.
Grafikk: Anja Roth Niemi © Tromsø Museum Universitetsmuseet

ildstedet er noe mer usikkert. Linsen var bare 1 cm tykk og svært vanskelig å følge. Etter tømning av snittet så det ut som om linsa hadde en videre distribusjon også til områdene utenfor selve bergsprekken. B-3 kan dermed representere en tidligere fase i selve ildstedsanlegget eller aktivitet i forbindelse med den tidligste bruken av området (se senere diskusjon). Siden linsen var svært tynn og avsatt direkte på toppen av den tidligste torvdannelsen i området representert ved lag F/3, kan en heller ikke helt utelukke at den representerer en lynngbrann eller avsviing av området før etablering av selve ildstedene. En observasjon som kan styrke sistnevnte tolkning er at det også andre steder på Kilden så ut til å være en liten mengde med trekull i toppen av bunntorva, lag 3. Det kan i denne sammenhengen vises til at det ved de botaniske undersøkelsene ble dokumentert et kraftig oppsving i trekullstøv nettopp i denne perioden (se Elverland og Jensen i appendix).

Uavhengig om B-3 representerer den første fasen i strukturen, er det klart at ildstedet ble anlagt nærmest

rett på berget. I dets første fase har det bare vært et tynt vekstlag som skilte ildstedsmassene fra grunnfjellet. Etter hvert som ildstedet har blitt brukt har det blitt tilført stein, mest trolig for å magasinere varmen, eventuelt kan de også hatt en slags kokegropsfunksjon. I takt med denne tilførselen har ildstedet blitt rensket og løsmasser har blitt avsatt i områdene rundt selve ildstedet. Etter et visst opphold ble det to eller tre ganger anlagt et nytt ildsted rett på toppen av det gamle.

Struktur 2

Mesteparten av struktur 2 lå midt i profilbenken langs 131y-aksen som skilte felt Nordre A fra Nordre B (fig. 2.20). Dette fikk følger for dokumentasjonen av strukturen. For å relatere sammenhengen mellom ildstedet og den overordnede stratigrafien på Kilden ble det besluttet å tømme de deler av ildstedet som lå henholdsvis nord og sør for profilbenken i 131-131,5y. De sentrale deler av ildstedet ble gravd helt til slutt i forbindelse med at profilen ble tatt ned. Det ble da forsøkt å grave og sålde massene i henhold til de lagskiller som var synlige i profilen. Dette viste seg imidlertid å være vanskelig ettersom lagene fremstod som tynne og ikke var jevnt til stede over hele strukturen.

Ildstedet var avgrenset av en 1,2m i diameter sirkulær steinkrans. Etter snitting fremstod denne strukturen som langt klarere avgrenset og definert enn struktur 1 (fig. 2.24 og 2.25). Ildstedet var omgitt av større steiner, avgrenset av ei steinblokk mot vest. Ildstedsmassene var 10 – 20cm tykke, under disse hadde ildstedet en avflatet bunn bestående av en rekke heller. Disse var, på samme måte som kantsteinene, klart anlagt som en del av selve ildstedskonstruksjonen.

Profilen langs 131y aksen kom til å gå gjennom senteret av ildstedet, stratigrafien var som følger:

- Lag A:** Grov brungrå noe siltholdig sand, blanda med grus og småstein. Laget representerer overgangen mot grunnfjell/forvitningsmasser, tilsvarende lag 6 i den overordnede strati-grafien.
- Lag B:** Feit trekullinse iblandet grov sand. Laget ble ¹⁴C datert til 3300±58 BP.
- Lag C:** Grå grovkornet trekullholdig sand blandet med grus og skjorbrente stein.
- Lag D:** Mørk brun til svart sandholdig trekull-linse.
- Lag E:** Mørk grå trekullholdig grovkornet sand blandet med grus og skjorbrent stein. Okerholdig og mer rødlig i mot ildstedets vestlige avgrensing.
- Lag F:** Svart trekull-linse i grov sand.
- Lag G:** Svart trekullag i porøs grov sand.
- Lag H:** Grå grovkornet trekullholdig sand blandet med skjorbrent småstein og tydelig varmepåvirkede grusmasser. Laget ble ¹⁴C datert til 3111±90 BP. Laget korresponderer med lag 2 i overordnet stratigrafi.
- Lag I:** Brun kompakt torv, siltholdig mot bunnen. Representerer henholdsvis lag 0c og 1 i overordnet stratigrafi.
- Lag J:** Trekullinse, tilsvarer lag 0b i overordnet stratigrafi.
- Lag K:** Brun torv tilsvarende 0a i overordnet stratigrafi.

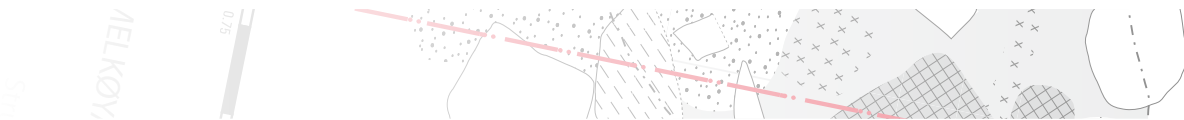


Fig. 2.24 Kilden. Profilsnitt 110-111x/131y, ildstedstruktur 2 sett mot N, merk trekullinsjer i den overliggende torva. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

I snittet ble det dokumentert fire ubrutte trekullsjikt representert ved lagene B, D, F og G. Mellom trekull-linsene var det masser bestående av nedbrutt skjørbrønt stein og sand, representert ved lagene C, E og H, som viser til kortere eller lengre opphold mellom ildstedets bruksfaser. Prøven fra lag B daterer den første bruksfasen til 3300 ± 58 BP, mens prøven fra lag H daterer siste bruksfasen til 3111 ± 90 BP, noe som tilsvarer en brukstid i perioden 1740-1050 f.Kr.

Fra ildstedet ble konstruert gjennom en hellelagt bunn omkranset av kantstein har all senere aktivitet foregått innefor denne steinforingene. I forhold til struktur 1 har struktur 2 en lavere andel av skjørbrønt stein. Dette kan det være en indikasjon på at struktur 2 har hatt en annen funksjon, eventuelt at det har foregått mer omfattende rensing mellom de ulike bruksfasene i ildstedet.

Struktur 4 og 8

I lag 2 ble det påvist en konsentrasjon i form av skjørbrønt stein i et 3-4m langt og 2m bredt område nordøst for struktur 1 og 2. Denne lå innenfor 111,5-113x/130-132y og som ble utskilt som struktur 4 i felt (fig. 2.26). Grensen mellom struktur 4 og lag 2 var ikke klar, men markerte seg som en relativ høyere andel med knyttnevestor skjørbrønt stein, samt nedbrutt varmpåvirket stein innefor dette området enn i de omkringliggende masser i lag 2. Den store mengden med skjørbrønte steiner indikerer om relativt omfattende aktiviteter i forbindelse

med ildstedene. I områdene mellom strukturen og kampesteinene i sørøst ble det dokumentert et område med langt mindre løsmasser enn ellers, noe som vitner om at en har forsøkt å holde denne del ren for skjørbrønt stein og øvrige ildstedsmasser.

Sørsørvest for struktur 1 ble det påvist en mindre og mer røyslignende steindyng kalt struktur 8. Utover at denne var mindre enn struktur 4 var det flere likheter mellom strukturene. Struktur 8 avtegnet seg som en relativt tørr ansamling av skjørbrønt stein og fragmenter av flate heller samt en del større stein som ikke var utsatt for varmpåvirkning. Nærhet til struktur 1 tilsier at dyngen kan sees i sammenheng med aktiviteter i denne. Det er også verdt å merke seg dyngens plassering tett inntil det mer åpne og mulige ryddede området rett sør for struktur 1. En kan derfor heller ikke se bort fra at deler av steinene er kastet hit i forbindelse med rydding av denne flaten.

I utgangspunktet skulle mengden skjørbrønt stein kvantifiseres i begge strukturer. Dette ble av ulike årsaker likevel ikke systematisk gjennomført i felt. Basert på senere dokumentasjon og foto er det likevel klart at begge områder består av en forholdsmessig stor mengde varmpåvirkede ildstedsmasser og skjørbrønt stein.

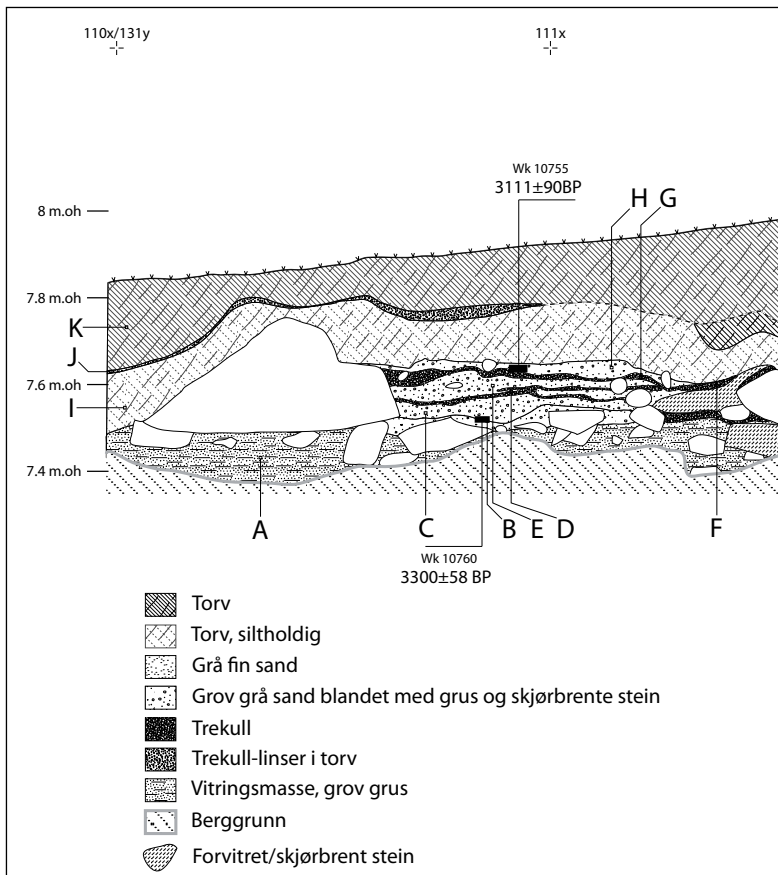
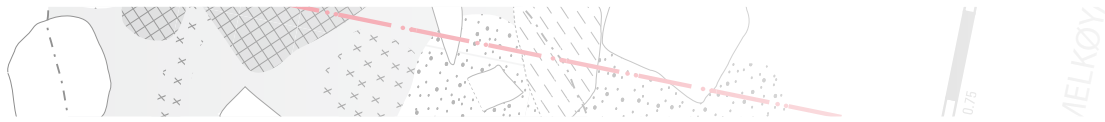


Fig. 2.25 Kilden. Profilsnitt ildstedstruktur 2.
Grafikk: Anja Roth Niemi © Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.26 Kilden. Fremrensing av topp struktur 4, ansamling av skjørbrente stein på Kilden Nordre B. Foto: Melkøyprosjektet © Tromsø Museum Universitetsmuseet

Dateringer og tolkning

Totalt er det datert 4 prøver fra anlegget som utgjøres av struktur 1 og 2. Prøvene daterer bunn og topp i struktur 1 til henholdsvis 3418 og 3231 BP, og tilsvarende fra struktur 2 til 3300 BP og 3111 BP. Siden det daterte bunnlaget i struktur 1 gikk utover strukturens avgrensning kan det diskuteres hvorvidt denne prøven knytter seg til den første fasen i selve strukturen eller om den isteden daterer den tidligste aktivitetsfasen i selve området. Når det gjelder toppdateringene er konteksten noe forskjellig, noe som kan bidra til å forklare avviket mellom de to dateringene. Den yngste av de to dateringene til 3111 BP knytter seg til ildstedsmassene helt i toppen av struktur 2, som korresponderer med lag 2 i den korrelerte stratigrafien, mens den noe eldre datering til 3231 BP i struktur 1 er fra det underliggende brannlaget.

Dersom dateringens standardavvik inkluderes, overlapper samtlige av prøvene. Samlet er det et likevel et påfallendes samsvar mellom prøvenes datering, kontekst og vertikale fordeling, noe som kan tas som en sterk indikasjon på at de ulike brannlagene representerer en intakt kronologisk sekvens.

Ettersom struktur 1 og 2 ble gravd på ulike tidspunkter, fremstår relasjonen mellom dem som usikker. Dateringene viser imidlertid til et godt samsvar i tid. Strukturene lå svært nær hverandre og massene som omsluttet begge stammet fra aktivitetene i dem. En mulig tolkning er at begge strukturene representerer ulike funksjoner i ett og samme ildstedsanlegg. Der struktur 1 var avgrenset av en løst liggende steinkrans var struktur 2 fôret med heller langs kantene og i bunnen, og omgitt av kantstein i toppen. Bunnmassene i struktur 1 bestod av relativt store mengder skjørbrente stein, noe som kan være resultat av at ildstedet hadde en form for kokegropsfunksjon.

Struktur 2 ser ut til å ha vært et klarere definert ildsted. Den grundige konstruksjonen og avgrensningen av dette ildstedet, kan indikere at ildstedet skulle brukes ofte og vare lenge. Dette bekreftes gjennom den dokumenterte gjenbrukssekvensen i ildstedet.

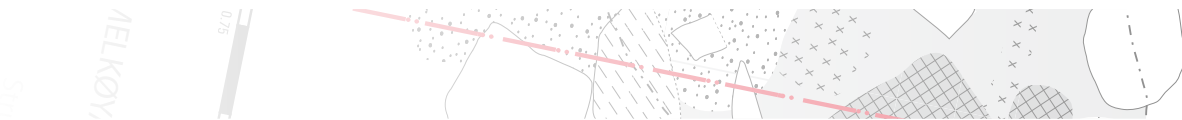


Fig. 2.27 Kilden. Graving av struktur 5, Kilden Østre. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Struktur 5

Under fremrensingen av lag 2 på Kilden Østre ble det avdekket en trekullkonsentrasjon i 123x/118y (fig. 2.27). Utbredelsen av lag 2 ble etter hvert avgrenset til et vel 1x2 m stort område rundt denne kvadratmeterruta, i det samme området ble det også påvist en konsentrasjon av skjørbrænte stein. I Østre felt fremstod lag 2 som en lav forhøyning omgitt av nakent berg og torvmasser representert ved lag 3. På bakgrunn av disse forholdene ble lag 2, Østre felt omdefinert til struktur 5 (fig. 2.29).

Strukturen avtegnet seg som en uregelmessig rektangulær dyngje bestående av mørk grå til svart trekullholdig grov sand blandet med forvitret og skjørbrænt stein. Tykkelsen varierte fra 1 til 5cm avsatt rett over en liten forhøyning i berget (fig. 2.28). Strukturen ble først tolket som en utkastdyngje i forbindelse med struktur 6 på Midtre felt. Med utgangspunkt i dette ble det forventet å finne tykkere avsetninger av opprensede ildstedsmasser i de lavereliggende områdene som lå nærmere struktur 6 enn tilfellet var på toppen av forhøyningen. Dette var ikke tilfelle, og det var heller ikke mulig å etablere stratigrafisk kontakt mellom lag 2 i Midtre felt og struktur 5.

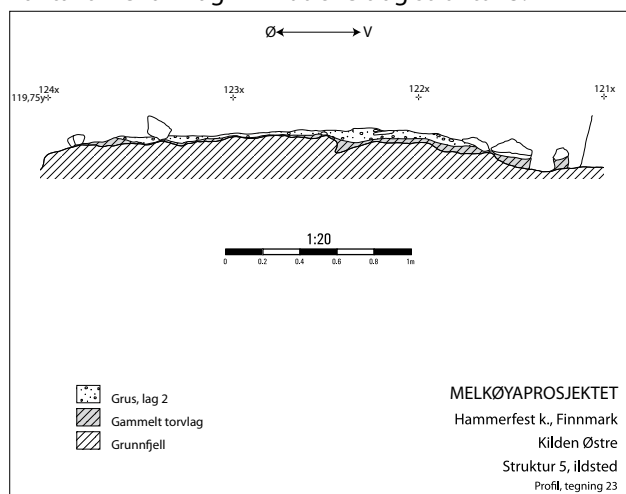


Fig. 2.28 Kilden. Snitt struktur 5. Ildsted, Kilden Østre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

En mulig tolkning er at struktur 5 representerer en ildstedstruktur. Det ble sendt inn en prøve fra massene som gav en datering til 3071±57 BP, tilsvarende 1450-1120 f.Kr. På basis av massenes sammensetning virker en tolkning av strukturen som et ildsted mer plausible enn at strukturen er resultat av sekundært deponering. Selv om steinsetting mangler er det likevel påtagelige likheter i sammensetning og kontekst mellom struktur 5 og 6 (se nedenfor). Massene var riktig nok tynnere i struktur 5, og det var ikke mulig å observere noen lagdelinger. Dette tyder på en kortere brukstid, og et mer begrenset omfang enn struktur 6.

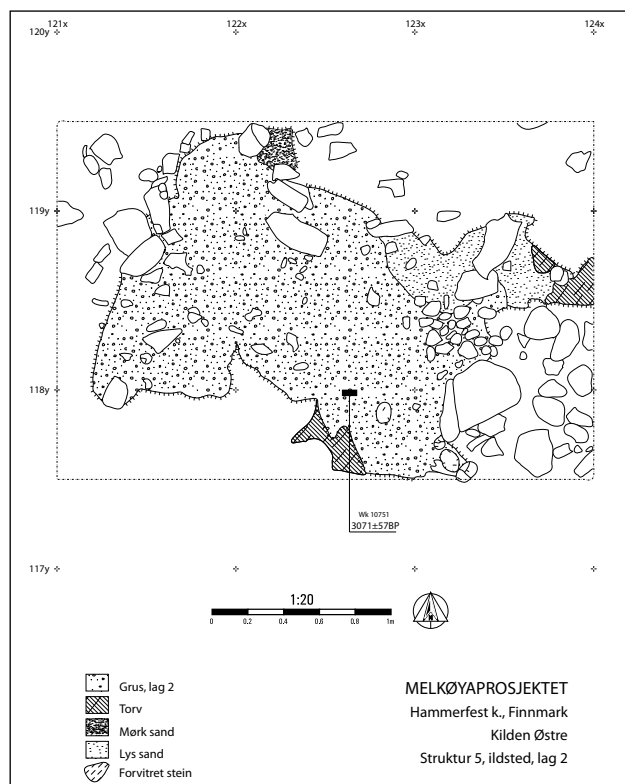


Fig. 2.29 Kilden. Struktur 5. Ildsted i topplag 2, Kilden Østre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet



0,75

MELKØY



Fig. 2. 30 Kilden. Ildsted struktur 6. Topp lag 2, Kilden Midtre. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Struktur 6 og 9

Ved fremrensingen av lag 2 på *Midtre* felt ble det på en lav naturlig forhøyning rundt 113x/118y dokumentert en høy andel skjørbrænte stein og trekull innefor en sirkulær steinsetting. Denne ble kalt struktur 6 og tolket som et ildsted (fig. 2.30 og fig. 2.31). Rundt ildstedet var det forholdsmessig mektige avsetninger av lag 2. Tykkelsen til disse massene avtok med avstand fra strukturen.

Under graving av ildstedsmassene (lag 2 og 4), ble det fremrenset en ring av steiner i 112-113x/119-120y, kalt struktur 9. Denne strukturen tolkes som en mulig tidligere ildstedsstruktur, eventuelt som en tidligere fase av struktur 6. Mellom de to strukturene ble det dokumentert ansamlinger av skjørbrænte stein. Siden ingen av disse utgjorde klare røyser ble de ikke utskilt som egne strukturer. I områdene utenfor ildstedstrukturene var det i alle nivåer av lag 2 samt i toppen av den underliggende eldre markoverflate (lag 3), bevart større og mindre flak med never. Disse blir tolket i en egen del.

Struktur 6

Struktur 6 avtegnet seg i toppen av lag 2 som en ring av åtte steiner. Rundt og utenfor ringen var det avsetninger av lag 2, innefor ble det dokumentert et svart sterkt trekullholdig grovt sandlag blandet med grus og forvitrede og skjørbrænte stein tolket som ildstedsrester. For å få en nærmere forståelse av ildstedets oppbygging og av

relasjonen mellom ildstedet og lag 2 ble det lagt et langt tverrsnitt fra 113,80x116-122y. Det ble observert 5 ulike lag inne i og utenfor steinringen (fig. 2.32):

Lag A: Grå grov sandholdig grus blandet med forvitret stein. Laget representerer vitringsmasser over grunnfjell, tilsvarer lag 6 i den overordnede stratigrafien.

Lag B: Brun nedbrutt torv med varierende innhold av sand. Laget tilsvarer hovedlag 3, underlag 7, i den overordnede stratigrafien.

Lag C: Grå grov sand blandet med nedbrutt og skjørbrænt stein og trekull. Laget tilsvarer lag 2 i den overordnede stratigrafien. En ^{14}C prøve fra midten av laget ga dateringen 3183±57 BP.

Lag D: Linse med svart sotholdig torv. Laget tilsvarer toppen av lag 3, men anriket av de overliggende ildstedsmassene.

Lag E: Mørk grå grov sand blandet med nedbrutte og skjørbrænte stein. Representerer bunn av ildstedet, og tilsvarer lag 4 i den overordnede stratigrafien. To ^{14}C prøver fra nedre halvdel av laget ga henholdsvis 3148±57 BP og 2992±57 BP.

I plan framstod massene i toppen av ildstedet (lag C) som mer kullholdig enn massene utenfor. Etter snitting var det vanskelig å observere klare lagskiller mellom lag C (lag 2) innenfor og utenfor steinsirkelen. På den annen side var det likevel en klar korrelasjon mellom mektigheten til massene og området ved steinringen. Lag C utenfor selve ildstedet korrelerer med lag 2 i den overordnede stratigrafien og her avtok mektigheten til laget proporsjonalt med avstanden til ildstedet. Selve ildstedet var anlagt direkte på berget. Lag E fremstår som bunnen av ildstedet og ble bare påvist

under steinringen. Laget har altså en klar tilknytting til det stedet der forbrenningen har foregått. Den høye trekullandelen i lag E skal også sees i sammenheng med anrikingsprosesser fra de overliggende ildstedsmasser representert ved C. Dette bekreftes ved at overgangen mellom de to lagene framstod som diffus og med en stadig høyere trekullandel mot bunnen av ildstedet.

Selv om ildstedsmassene var mektigst i områdene ved steinringen, var den relative andelen skjorbrent stein større utenfor. Under graving av lag 2 ble det påvist en spesielt høy andel av skjorbrent stein nord og vest for steinringen. I området 111-112x/117y var andelen brente stein så høy

at det nærmest fremstod som en steinpakning. Her var trekullandelen liten, mens det ble dokumentert økende mengder trekull og løsmasser i retning ildstedsstrukturen. Forklaringen på at det var forholdsvis lite skjorbrente stein i selve ildstedet er trolig at en renses ut stein etter hvert og kastet den i utkanten av aktivitetsområdene rundt. Etter hvert som ildstedet har "vokst" i mektighet, har skjorbrente stein blitt deponert i et stadig større areal i områdene rundt. Der lag C var tykkest var det avsatt noe mer trekull i toppen av bunntorven, lag D. Dette tilsvarer lag 3 i den overordnede stratigrafien.

Struktur 9

Under graving av de utrenskede ildstedsmassene representert ved lag 2, ble det i 112-113x/119-120y påvist en konsentrasjon av skjorbrente stein. Etter fjerning av disse ble det i toppen av lag 4 dokumentert en sirkulær ring større stein i 112x/119,5-120,3y. Rett sør for ringen i 112,5-114,3x/119,2-1119,6y var massene med skjorbrente stein svært kompakte og fremstod her som en avlang steinpakning. I plan var det ikke mulig å fastslå hvorvidt steinpakningen var avsatt som en følge av aktiviteten i struktur 6, eller om den skulle sees i sammenheng med en mulig ildstedsstruktur innenfor steinringen. For å klargjøre relasjonene til struktur 6 samt å klargjøre steinringens eventuelle funksjon ble denne utskilt som en egen struktur kalt struktur 9 (fig. 2.33).

I plan var det ikke mulig å definere noen forskjeller i lagene innenfor og utenfor steinringen. Det ble ikke dokumentert noen større andel av trekull, og steinringen bar heller ikke entydige spor etter varmpåvirkning. Ringen ble snittet, og innenfor ringen fremstod massene i lag 4 som noe mektigere enn utenfor. Det var ellers ikke noe som skilte sammensetningen av massene fra det omkringliggende lag 4. Det var med andre ord ingen sikre indikasjoner på at dette virkelig representerte et ildsted. Det kan likevel ikke utelukkes at sirkelen kan representere et anlegg

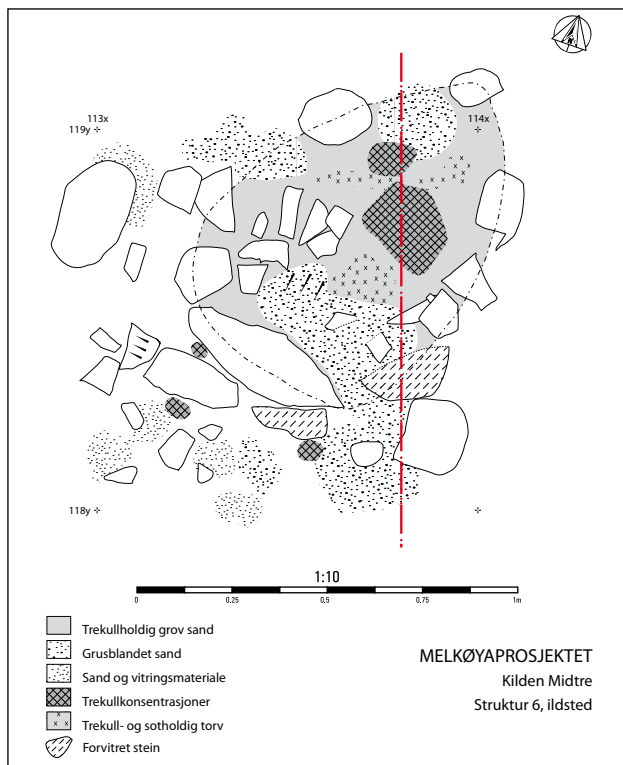


Fig. 2.31 Kilden. Struktur 6 i topp lag 2, Kilden Midtre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

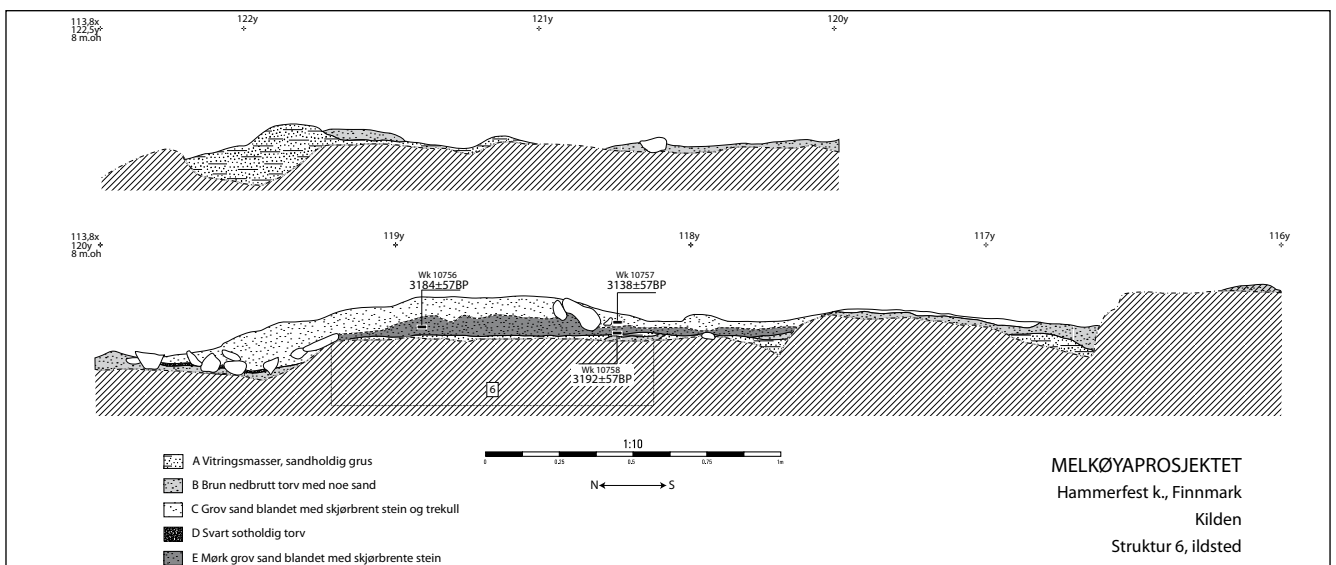


Fig. 2.32 Kilden. Profil struktur 6, Kilden Midtre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

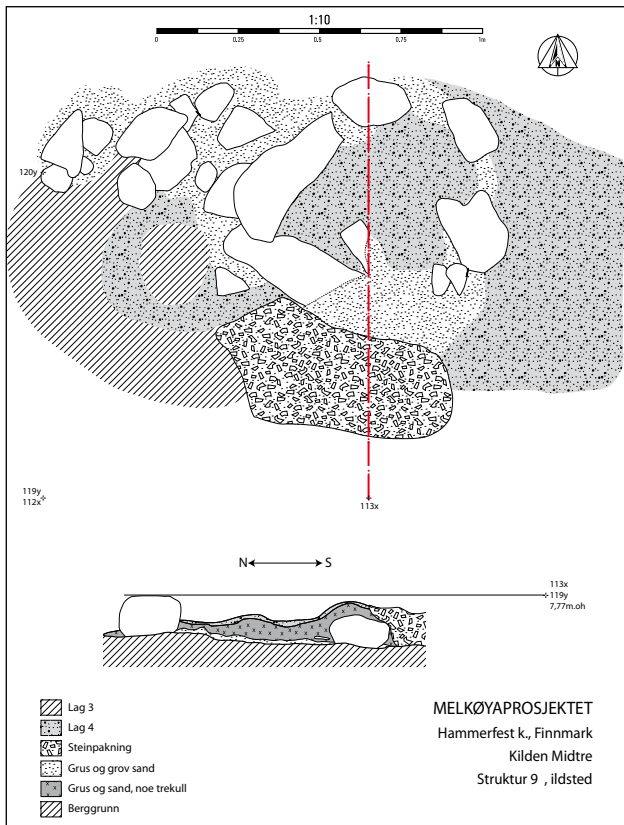


Fig. 2.33 Kilden. Plan og profil av mulig ildstedsstruktur 9, Kilden Midtre.
Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

i forbindelse med en tidlig fase av ildstedsstruktur 6. Mest sannsynlig representerer steinpakningen sør for steinringen masser avsatt i forbindelse med opprensing av ildstedsmasser i struktur 6.

Dateringer

Det ble datert fire ^{14}C prøver. Tre av prøvene er fra profilen i struktur 6. Tar vi hensyn til dateringenes standardavvik, faller de innenfor det samme tidsrommet. De to prøvene fra bunnet lag E gav henholdsvis 3192 ± 57 BP og 3184 ± 57 BP, mens prøven fra de overliggende ildstedsmassene, lag C, gav 3138 ± 57 BP. For å relatere massene i ildstedet med aktivitetene utenfor ble det også sendt inn en prøve fra lag 2, utenfor ildstedet. Prøven ble tatt ut i plan i toppen av lag 2 i 113,97.114,02x/118,44y og skulle slik også datere den siste bruksfasen i tilknytning til ildstedsaktivitetene. Dette ble bekreftet av dateringen til 2931 ± 59 BP. Selv om tidsforskjellen på prøvene er svært liten er det likevel interessant at deres vertikale fordeling samsvarer med en svak forskyvning i tid, noe som kan indikere en gjentatt bruk av ildstedet i tidsrommet 3192-2931 BP, tilsvarende 1620-930 f.Kr.

Struktur 10

Under opprensing av topp lag 3 i 112x/129y ble det fjernet en 32x 24 cm stor stein. Under denne steinen var det et svart sjikt bestående av store trekullbiter blandet med grov sand og noe forvitret og skjørbrent småstein. I primærdokumentasjonen ble dette utskilt

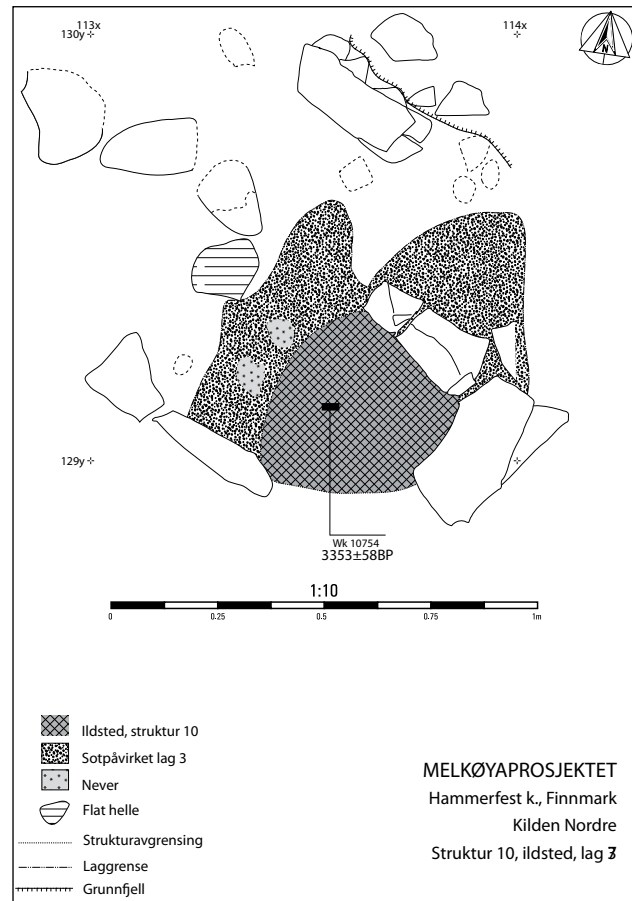
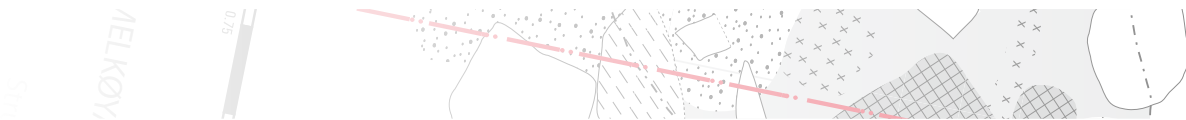


Fig. 2.34 Kilden. Ildstedsstruktur 10. Topp lag 7, Kilden Nordre. Merk bevarte flak av never i forkant av ildstedet.
Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

som lag 5, men ble siden omdefinert til struktur 10. Etter fremrensing fremstod sjiktet som sirkulært, avgrenset av større steiner i nord, øst og sør samt en rekke mindre steiner mot vest (fig. 2.34). De fleste av kantsteinene var tydelig varmpåvirket. Strukturen ble tolket som en ildstedsrest (bålflak). Det ble ikke funnet steingjenstander i ildstedsmassene eller i det omkringliggende lag 3.

Sjiktet med trekull viste seg å være tynnere enn først antatt, under 1 cm tykt, noe som medførte at det ble fjernet under "opprensing av laget". Det foreligger dermed ikke noe profilutsnitt. På basis av primærdokumentasjonen kan en likevel rekonstruere lagfølgen. Ildstedet var isolert av lag 3, mens torvmassene som lå under ildstedet er utskilt som lag 7. Foruten den store steinen midt i steinsirkelen var hele trekullsjiktet dekket av et 5 cm tykt lag torv (lag 3). Med unntak av et belte vest og nord for strukturen, der lag 3 var noe mørkere og mer sotholdig og to små neverflak ble påvist, var det ikke mulig å se noen endringer i lag 3.

Neverflakene var små og det var vanskelig å fastslå hvorvidt de var naturlig avsatt eller plassert i sammenheng med bruken av ildstedet. Mens neverflak for øvrig er vanlig i toppen av lag 3, var dette den eneste forekomsten av neverflak nede i selve laget. Dette kan indikere at neveren mest sannsynlig er intensjonelt



plassert her. Mellom never- og ildstedsmassene og grunnfjellet var det et tynt vekstlag tolket som bunnen av lag 3.

Det ble ikke gjort observasjoner som tyder på langvarig eller gjentatt bruk. Det ble heller ikke gjort noen gjenstandsfunn i tilknytning til strukturen. Det ble tatt ut en trekullprøve i plan fra midt i strukturen. Denne ble tatt under den store steinen som dekket de nordlige delene av ildstedet, og var dermed fra god kontekst. Prøven ble datert til 3353 ± 58 BP, tilsvarende 1870-1500 f.Kr. En tolkning kan være at ildstedet representerer en enkel avbrenning i forbindelse med aktivitetene dokumentert i de eldste faser av struktur 1 og 2. I den forbindelse kan en tenke seg at mens anlegg 1/2 har vært inne i en boligstruktur, så kan struktur 10 knyttes til aktiviteter som har foregått utendørs. En annen mulighet er at det representerer et enkelt kort opphold av en karakter som ikke medførte produksjon eller vedlikehold av steingjenstander. Det er for øvrig interessant å merke seg at en valgte å plassere en stor stein direkte over ildstedet etter at det var brukt.



Fig. 2.35 Kilden. Det ble gjort funn både over, mellom og under sjiktene med never. Basisparti til Sunderøypil in.situ. funnet under graving av neverlag O, Kilden Midtre.
Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

I det følgende beskrives forekomstene av never og nedbrutt tre i mer detalj. Når det vises til trevirke er det primært snakk om kvister eller mindre fliser og fragmenter der det ikke var mulig å si om det var bearbeidet eller ikke. Neveren var tildes mer inntakt. Det bør tas et vist forbehold for at alle forekomstene bestod av bjørkenever. Noen av fragmentene kan være fra andre treslag enn bjørk, men det skal likevel vises til at i de tilfeller der barken var godt bevart var alle lett identifiserbare som bjørkenever.

De fleste forekomstene var enten sterkt nedbrutte, eller bestod av spredte flak og små konsentrasjoner i kulturlag 2 og toppen av lag 3. Siden lag 2 var svært tynt i randsonene grov man i disse områdene noen steder direkte fra lag 1 til topp lag 3 uten å kunne observere lag 2. I disse områdene er det derfor problematisk å fastslå med sikkerhet hvorvidt det organiske materialet er avsatt som en del av lag 2 eller i toppen av 3. Den stratigrafiske tilhørigheten så vel som nærheten til ildstedstrukturene tilsier likevel at avsetningene kan relateres til den tidlige metalltids aktiviteten på Kilden.

De mest markerte forekomster av never og trevirke ble gitt benevnelse fra A til og med Ag. Som det fremgår av tabell 6 ble flere av disse tatt inn som preparat og senere gravd ut på laboratorium. I en av disse (X) ble det gravd frem en beholder av never (fig. 2.68-2.71). I felt ble det lagt ned en betydelig innsats for å dokumentere og grave ut de gjenværende kontekstene. Som en følge av mye nedbør og våte sedimenter var imidlertid en svært stor andel av dette materialet helt gjennomtrukket og delvis oppløst av vann og følgelig vanskelig å bestemme.

Med utgangspunkt i tabell 2.6 og de nevnte reservasjoner beskrives og tolkes forekomstene av never og trevirke på Kilden under.

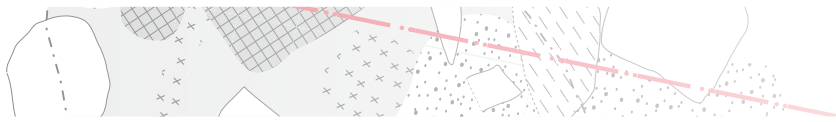
En stor andel av forekomstene representerer trolig ulike former for avfall der never og trevirke fantes enten i form av små konsentrasjoner, eller som spredte sterkt nedbrutte tynne flak og fliser. Dette gjelder særlig i områdene 109-114x/121-125y og 117-118x/121y på Kilden Midtre (fig.2.37) samt 114-115x/129-130y på Kilden Nordre (fig. 2.38). Basert på funnet av neverbeholderen i konsentrasjon nr. X i 113x/122y kan en heller ikke utelukke at en del av disse forekomstene representerer sterkt nedbrutte og ikke lengre gjenkjennbare objekter. Situasjonen er mer kompleks i nærområdene til struktur 6 der det er deponert en langt større andel av organisk materiale enn ellers på Kilden. To store sammenhengende konsentrasjoner gjorde seg gjeldende i 114-115x/117-118y (O, P og S, heretter slått sammen til O, fig. 2.36) og til dels også i 115-116x/116y (Q og muligens V og R). Det ble videre dokumentert en mindre men likevel markant ansamling av never like inntil struktur 1 i 112-133x/129y (B, C og D, heretter slått sammen til C). I Nordre felt innenfor 113-114x/131-133y ble det dessuten dokumentert et større område der det var små velbevarte flekker av never og trevirke (F, G, H, J, K, L, M, N), samt fragmenter av en mulig anlegning i 155x/128-129y (struktur 3). Disse kontekstene utgjør trolig rester av regulære strukturer og beskrives derfor i mer detalj.

Q bestod av dårlig bevarte flak og flekker av never, og til dels også nedbrutt kvist og trevirke som lå i to

Tabell 2.6 Kilden. Never og trevirke på Kilden

Nr & Omr.	Størrelse	Koordinat	Struktur	Lag	Dokumentasjon	Observasjoner	Tolkning
A Nordre A	20x14cm	112x/128, nø	1	2/ 3?*	Tegning 19		SØ utkant konsentrasjonen B, C & D?
B-D Nordre A	Område	112-113x/ 129-130y	1	2	Tegning 19, foto :9/65:22,2314/68:25	Skiferemne og kvarts under C, C tatt inn som preparat	Kant i kant med struktur 1 B-D henger trolig sammen med C og D
E Nordre A	60x80cm	114x/130y, nø & nv		2/ 3?*	Tegning 19	Svært nedbrutt, tynn trepinne stikker inn under neveren	
F Nordre B	40x20cm	114x/131y	4	2	Tegning 18, 66	Svært nedbrutt	
G-L Nordre B	Biter og små flak	Div, Nordre B	4	2-3	Tegning 18, 66		Større område L-N evt. F/G-N?
M Nordre B	20x20cm	113x/133y		2	Tegning 18, 66	Inntil stein	Større område sammen med L-N?
N Nordre B	Ca. 25x10	113/133y, sø		2-3	Tegning 18, 30 & 66, foto film 15, 19-22	Godt bevart, preparat	Mellom to steiner
AE Nordre A		115x129y	3	2/ 3?*	Tegning 09, se også 66 & 20	Preparat, gravd på lab.	Mulig sammenheng struktur 3?
O Midtre	Område	114-116x/117-119y	6	2 i 3 nivå	Tegning 33, 39, foto 3/41, 8-12, 11/45, 3-17, 12/46, 24-32.	Artefakter mellom nivåene	
P Midtre			6	2	Tegning 33, 39		
S Midtre			6	2	Tegning 33, 39		
Q Midtre	120x35cm	115-116x/116y		2/ 3?*	Tegning 41	I 2 sjikt, muligens 3, skiferemene over never i 115x/116y	Da det lå utenfor sentrale funnområder kun partielt gravd. En hel del biter med kvist/treverk.
R Midtre	Trebit	116x/117y, nø&sø		2	Tegning 41		Dårlig bevart treverk/kvist
T Midtre	114-115x/120y	120x35 cm		2, og berg	Tegning 13	Dårlig tilstand med enkelte flak.	Større omr? På tegning går den lengre mot 119y, dermed mulig sammenheng med neverlag O
U Midtre	Fragmenterte flak?	116x/119y		3 topp	Tegning 60	Dårlig tilstand	Sprede biter med never og nedbrutt treverk/kvist
V Midtre	Fragmenter	115-116x/117y		3 topp	Tegning 60	Dårlig tilstand	Sprede biter av never og treverk vanskelig å avgrense
W Midtre	Et flak 19x10cm + fragmenter	113x/121y		2	Tegning 13, foto 11/45, 24-25		Et større stykke og mindre fragmenter rundt også biter av treverk assosiert med neveren
X Midtre	55x50 cm, & 10x20 cm	113x/122y, nv&nø		2		Preparat. Beholder repr. trolig større bit i original dok., funnet i nø kv.	Flere stykker og frag, derav sydd beholder
Y Midtre	Flekker	112x/122y, nø		2/ 3?*	Tegning 27	Dårlig bevart never og treverk	
Z Midtre		111x/123y, nø		2/-3??	Tegning 27	Preparat. Dårlig bevart treverk & never, separert av torv	Neveren ligger i 2 nivå
Æ Midtre	Treverk 50x14cm	111x/124y, sø		2/-3??	Tegning 27	Dårlig bevart treverk	Trebit
Ø Midtre	Omr. med flekker never & tre	110x/121-124 y		2/ 3?*	Tegning 10, 27	Vanskelig å avgrense omr, noe treverk	Biter av never og treverk/kvist
Å Midtre	Flekker	110x/124y		2	Tegning 27	Dårlig bevart	Overlapper med Ø?
Aa Midtre	Flekk	112x/124y, sø		2	Tegning 27		
Ab Midtre	Stykke	110x/118y		2	Tegning 10	Godt bevart	
Ac Midtre	Stykke	110x/118y		2/3	Tegning 10		Ligger på mulig rest lag 3
Ad Midtre	Flekker	114x/117y		2	Tegning 33		Mindre flekker
Af Midtre	Flekk	117x/118,5-119y		3	Tegning 55	Delvis brent	
Ag Midtre	Flekk	118x/121y		3	Tegning 55		
3 Nordre	Tre konstruksjon	115x/128-129y		2	Tegning 20	Preparat	Tre større nedbrutte planker, samt noen mindre lister, fundament?

*Siden lag 2 var svært tynt i randsone ble det i disse områdene til dels ikke erkjent under graving slik at en grov direkte fra lag en til topp lag 3. I disse områdene er det derfor problematisk å fastslå med sikkerhet hvorvidt det organiske materialet var avsatt som en del av lag 2 eller i toppen av 3.



0,75

MELKØY



Fig. 2.36 Kilden. Deler av tre og never rester, nr. O, topp lag 2, Kilden Midtre. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

tynde men separate sjikt (muligens 3 sjikt i 116x/116y) i toppen av lag 3. Kulturlagsmassene representert ved lag 2 ble ikke påvist i dette området, og følgelig var også funnmengden liten. Likevel er det viktig å merke seg at det ble både gjort funn over og mellom de ulike sjiktene.

Forekomsten som ble kalt O viser en klar tilknytning til ildstedsstruktur 6, noe som også forklarer hvorfor noen av fragmentene bar synlige spor etter ild. Neveren var deponert i 3 ulike nivå. Nivå 1 ble rensert frem i toppen av lag 2 og kan følgelig knyttes til den siste bruksfasen av struktur 6. Kun separert av tynne kulturlagsmasser fulgte så de to øvrige neversjiktene. Det ble dokumentert artefakter både over, under og mellom de ulike sjiktene (fig. 2.35).

Både O og Q representerer trolig rester etter to større sammenhengende matter av never og trevirke. Mattene kan ha blitt brukt dels til å stabilisere, dels til å isolere mot boplassoverflaten representert ved torvlag 3. Særlig ved nedbør har dette tynne torvlaget blitt svært vått og ustabil. Dette ser særlig ut til å ha vært tilfelle i områdene direkte sørøst for struktur 6. Etter hvert som ildstedet var i bruk har skjorbrente og nedbrutte stein blitt spredt utover området. Siden neveren ble funnet i tre ulike sjikt med ildstedsmasser, ser dette

ut til å ha foregått i flere sekvenser. Tidsrommet mellom sekvensene er vanskelig å anslå, men basert på at separasjonsmassene var svært tynne, og at det ikke ble dokumentert sikre vekstlag mellom de ulike neversjiktene synes tidsperioden å være relativt begrenset.

Relasjonen mellom O og Q er mer problematisk å fastslå. Mellom de to konsentrasjonene ble det dokumentert tynne og svært nedbrutte forekomster av never og trevirke. Det var likevel ikke mulig å etablere stratigrafisk kontakt mellom de to områdene. Det ser dessuten ut til å være signifikante forskjeller mellom de to områdene O og Q. O hadde både en tydeligere lagdeling og en langt større mengde never enn Q. Trolig henger dette sammen med at aktivitetsnivået har vært størst nær ildstedsstruktur 6. Dette understøttes av en større kulturlagsakkumulasjon og en langt høyere artefaktdeponering enn i områdene et par meter lengre sør der Q var deponert.

Ingen av kontekstene på Nordre felt hadde samme grad av lagdeling som på Midtre, og bevaringsgraden var heller ikke like god. Ansamling B i sørøstkant av struktur 1 (fig. 2.41) fremstod som spredte velbevarte flak etter et større neverbelagt område. Selv om neveren lå kloss inntil steinkransen som omsluttet struktur 1 var det en påtagelig mindre andel ildstedsmasse her enn i de øvrige nærområdene til ildstedsanlegg 1/2.

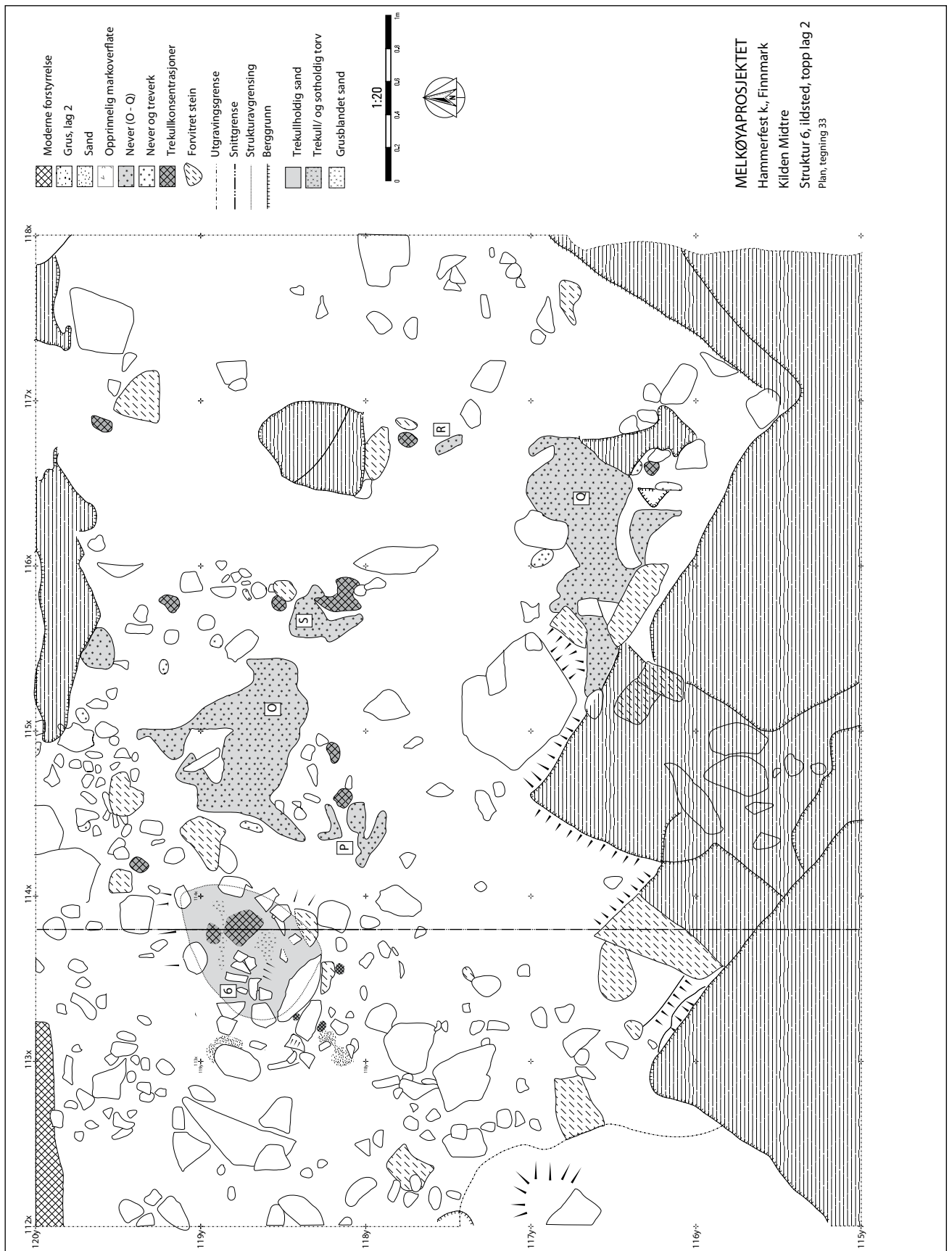


Fig. 2.37 Kilden midtre og forekomster av never og nedbrutt trevirke og kvister. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

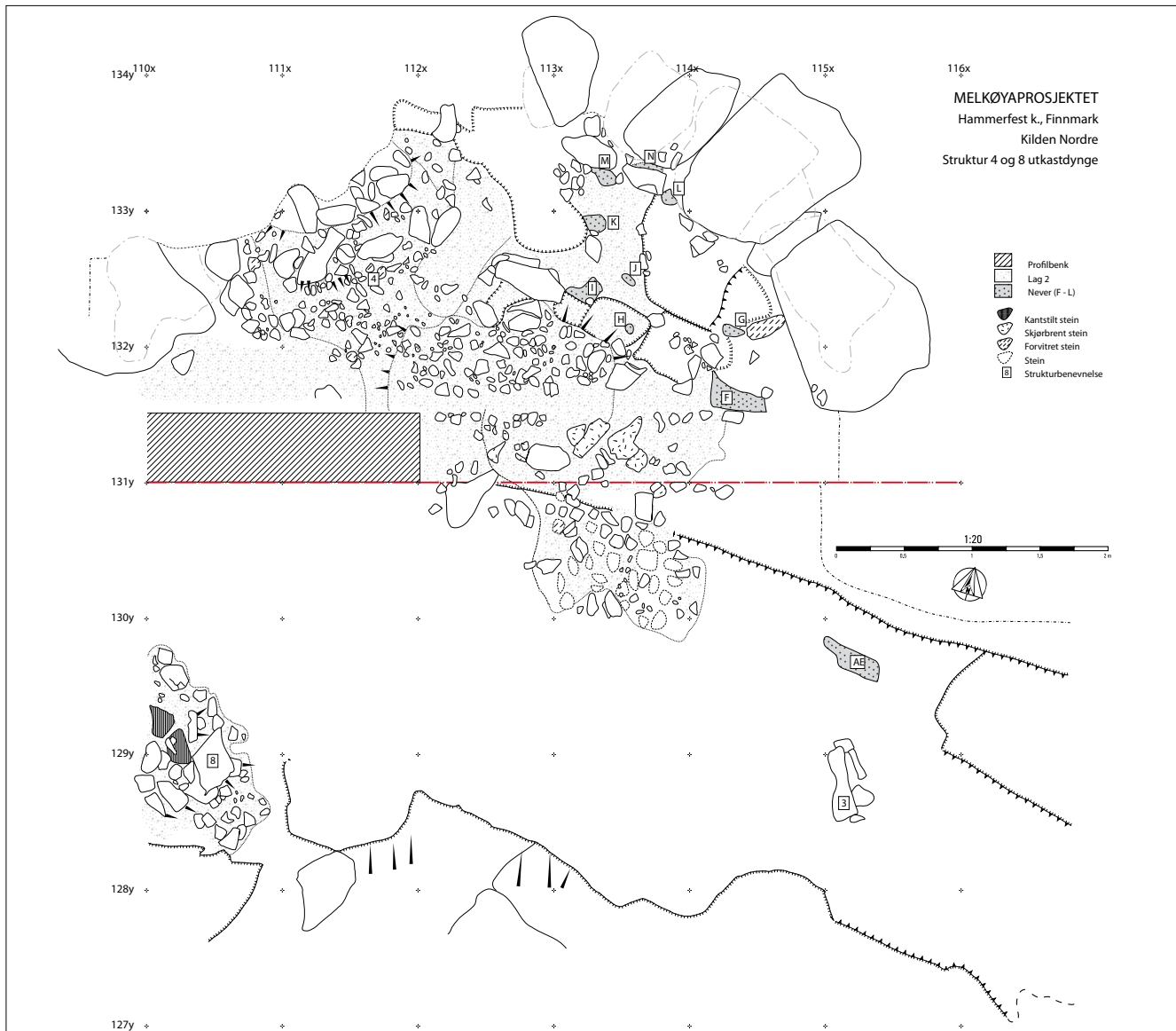
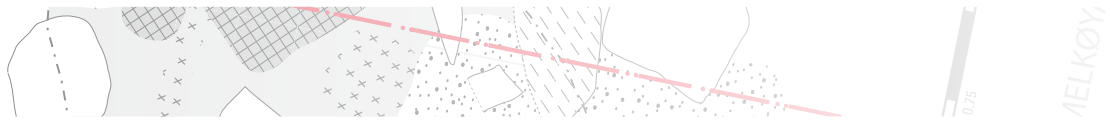
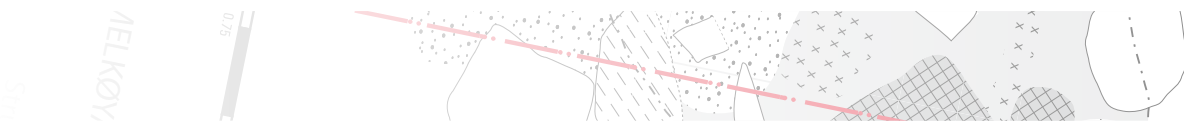


Fig. 2.38 Kilden. Topp lag 2 Kilden Nordre, med ansamlinger av never og nedbrutt trevirke og kvister. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.39 Kilden. Struktur 3, Kilden Nordre. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Som tidligere nevnt kommer dette trolig av at man har unngått å dumpe opprensede ildstedsmasser i dette området. Et par meter sørøst, men fremdeles innenfor det samme ryddede området, ble det i 115x/128 y påvist en mer inntakt del av en større konstruksjon, kalt struktur 3 (fig. 2.39-40). Den bestod av to sterkt reduserte rektangulære bord som lå tilnærmet parallelt. Under bordene stakk det på tvers inn to tynnere rektangulære lister. Hele konstruksjonen hvilte på to flate heller plassert på toppen av lag 3. Det er vanskelig å si noe bestemt om funksjonen til strukturen. En tolkning er at den har fungert som et slags fundament mellom et tregulv (eller lignende) og bunntorva.

Ansamlingene F-L bestod av små men relativt godt bevarte flak innenfor et område nordøst for anlegg 1/2, like inntil den kraftige ansamlingen med skjorbrente stein kalt struktur 4, og rett sørøst for rekken med større kampesteiner. Det meste av neveren var deponert på toppen av den gamle boplassflaten representert ved lag 3. Også dette området framstod som mer "ryddig" enn de omkringliggende deler av boplassområdet. En mulig tolkning er at disse fragmentene til sammen utgjør restene av en større sammenhengende neverflate som kan ha hatt en slags golv- eller mattefunksjon.

Oppsummering never

Neverforekomstene og til dels også fragmenter av trevirke er tolket som rester etter en form for underlag eller golv. Golv-tolkningen gjelder særlig i tre separate områder; ett ved struktur 6, og to områder like utenfor ildstedsanlegg 1/2.

Hvorvidt dette har vært egentlige golv eller som underlag brukt for å stabilisere og isolere mot bunntorva på Kilden er det derimot vanskeligere å si. I områdene sørvest for struktur 6 var never og tildels trevirket deponert i ulike nivåer som var separert av tynne sjikt med minerogen masse. I noen tilfeller ble det også dokumentert litisk materiale i sjiktene mellom de ulike neverflakene. Det ble ikke påvist den samme grad av lagdeling ved ansamlingene ved ildstedsanlegg 1/2, men her framkom det en klar relasjon mellom never og ryddede områder. Det skal også vises til at det ble funnet noen mindre fragmenter av planker, derav en svært fragmentarisk struktur (struktur 3), der sistnevnte er tolket som rest av et fundament til en større struktur. Samlet synes dette å styrke tolkningen av never og trevirke som en form for sitteunderlag eller golv.

Selv om forekomstene er svært fragmentariske minner de mye om de så kalte "barkegulvene" som er dokumentert i tidlig-mesolittiske kontekster fra Danmark og Nord-Tyskland og lignende gulv som er funnet i senere steinalderskontekster i Sverige og Finland (Grøn 2003). Ofte er det dokumentert stolpehull som viser at gulvene har vært relatert til en stående struktur, øvrige spor etter denne er imidlertid sjeldent til stede (vegger, innganger, nedgravinger etc.). Utover at gulvene beskytter og isolerer mot undergrunnen har de også beskyttet mot skarpe fliser og avslag fra redskapsproduksjon (ibid.).

Det ble dokumentert en betydelig mengde med små fragmenter av never og små kvister i områdene som ligger mellom *Midtre og Nordre A* (se tabell 2.6). Med bakgrunn i at materialet her var langt mer sporadisk og fragmentert synes det mindre sannsynlig at dette representerer rester etter *in situ* golv eller matter. Funnet av en fragmentert beholder av never kan indikere at det her enten er foretatt produksjon eller vedlikehold av gjenstander, eller at man har kassert ødelagte objekter. En kan heller ikke utelukke at noe av dette materialet representerer utskiftede fragmenter av nevermatter og kvistgolv.



Fig. 2.40 Kilden. Struktur 3 tas ut i preparat for senere utgraving på Tromsø Museum. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.41 Kilden. Never nr. A (tilsvarende nr. 2) like sør for ildstedsstruktur nr.1 (nr.1 på bildet) Kilden Nordre A. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

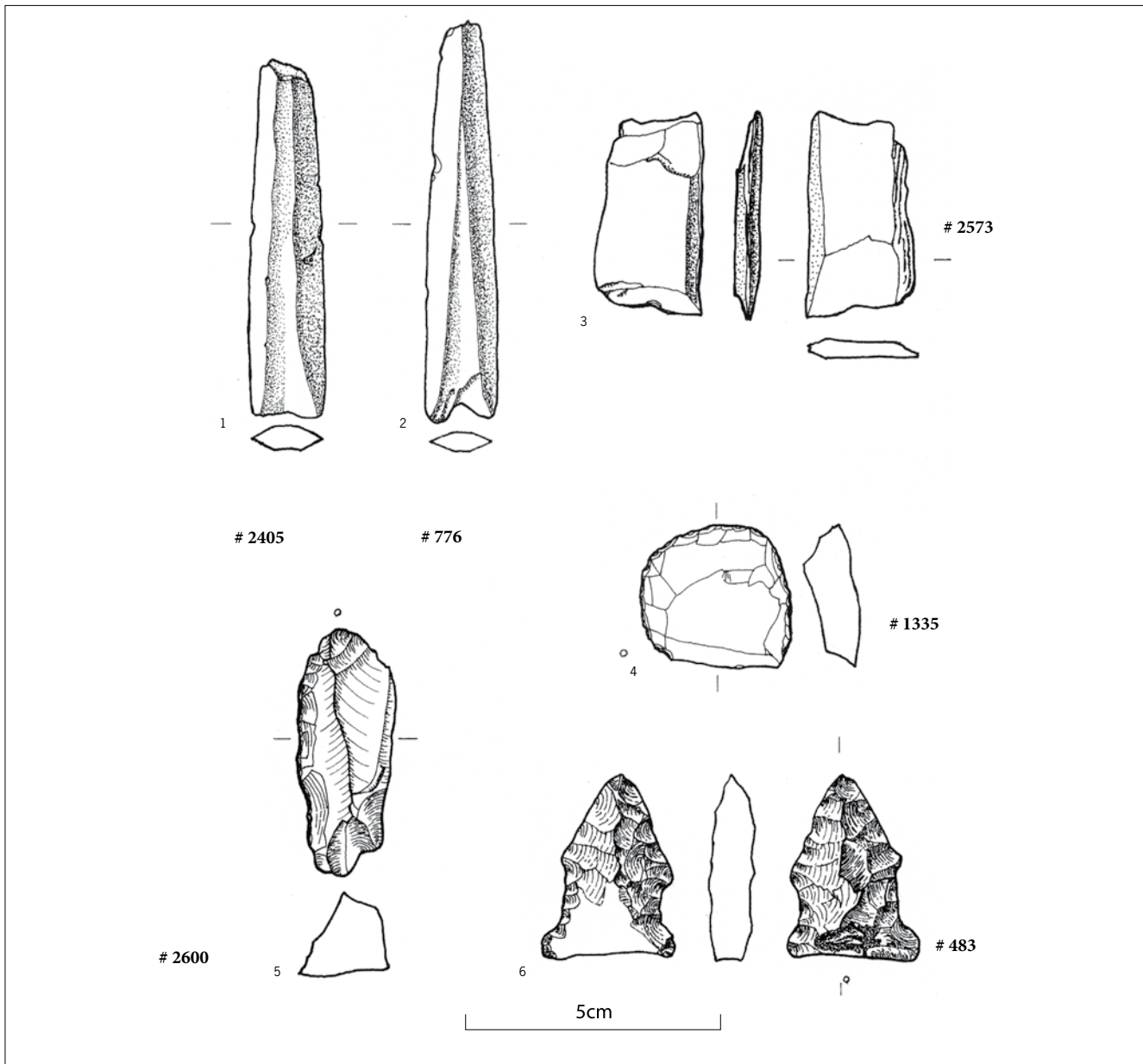
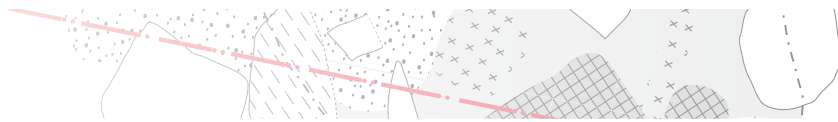


Fig. 2.42 Kilden. Ts11415. 1 og 2. Sunderøypiler, 3. Sagd skiferstykke, 4. Skiveformet skraiper, 5. Andre skraiper, 6. Sandbuktpil.
Tegning: A. Balbo©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Ettersom lokaliteten er tilnærmet totalgravd har funnmaterialet et stort potensial for romlige studier. Slike analyser av Kilden er under bearbeiding og vil bli publisert ved annen anledning (Ramstad in.prep), og vil derfor bare vil bli summarisk berørt her. Funnmaterialet fremstår som rikt og relativt variert og består av til sammen 7643 funn fra sikker kontekst (se tabell 2.7). Det litiske materialet viser en klar sammenheng med lag 2 og nærområdene til ildstedstrukturene. Keramikken er i større grad deponert lengre unna ildstedene, særlig i randsonene av lag 2. Det meste av det organiske materialet i form av trefliser og never

ble funnet i områdene mellom ildstedstrukturene i overgangen mellom lag 1 og 3. Noen av trebitene virker bearbeidet, men det er ikke mulig å funksjonsbestemme disse nærmere. Med utgangspunkt i trebitenes fragmentariske tilstand drøftes de derfor ikke nærmere her. I tillegg til materialet fra sikre kontekster ble det ved forundersøkelsene samlet inn en rekke fliser og større biter av tre fra usikker kontekst på Kilden Østre.



Tabell 2.7 Kilden. Funnmaterialet fra Kilden.

	Skifer	Kvarts	Kvartsitt	Chert	Flint	Sandstein	Bergkrystall	Pimpstein	Bergart	Keramikk	Andre	SUM
01 Avslag/flekker	4979	1676	406	28	62	20	36		3		2	7212
01.2 Avslag	4918	1674	352	25	61	20	36		3		2	7091
01.3 Særlige avslag		2	54	3	1							
01.3.1 Slipte avslag	61											61
02 Kjerner og kjerneemner	6	22	4		1	1	2					36
02.1 Kjerner med en plattform		1	1									2
02.3 Bipolare kjerner					1		2					3
02.4 Uregelmessige kjerner		3	1									4
02.5 Andre kjerner		15	2									17
02.6 Kjernefragmenter		2										2
02.7 Råknoller og råstoffblokker	3	1										4
02.8 Råemner og plater i skifer	3					1						4
10 Spisser	173	1	5									179
10.4.6 Sandbukt spisser			3									3
10.4.8 Fragmenter flatretusjerte spisser			2									2
10.4.9 Emne flatretusjerte spisser		1										1
10.5.3 Slipte piler med konkav basis	27											27
10.5.4 Slipte emner piler	12											12
10.5.5 Hugde mener til piler	14											14
10.7 Ubestemte fragmenter av spisser	70											70
10.8 Ubestemte sagde emner	50											50
12 Skrapere			3	3	1							7
12.1 Skiveskraper			2	2	1							5
12.3 Sideskraper				1								1
12.4 Andre skrapere			1									1
13 Retusjerte stykker	1	11	8	1			2					23
13.1.1 Avslag med konveks retusj	1	4					1					6
13.1.3 Avslag med rett retusj		3	1									4
13.1.4 Avslag med konkav retusj		2					1					3
13.1.7 Avslag med annen retusj		2	7	1								10
15 Stikler				1								1
15.2 Midstikler				1								1
17 Andre steinartefakter	10	1				7		36			1	55
17.1 Slipeplater	9					4					1	14
17.2 Knakke- og amboltsteiner		1										1
17.3 Pimpstein med slipespor								36				36
17.4-17.12 Andre steinartefakter	1					3						4
18. Keramikk										121		121
23 Andre gjenstander											7	7
24 Usikker status som artefakt											1	1
99 Moderne gjenstander											1	1
TOTALT ANTALL FUNN	5169	1711	426	33	64	28	40	36	3	121	12	7643

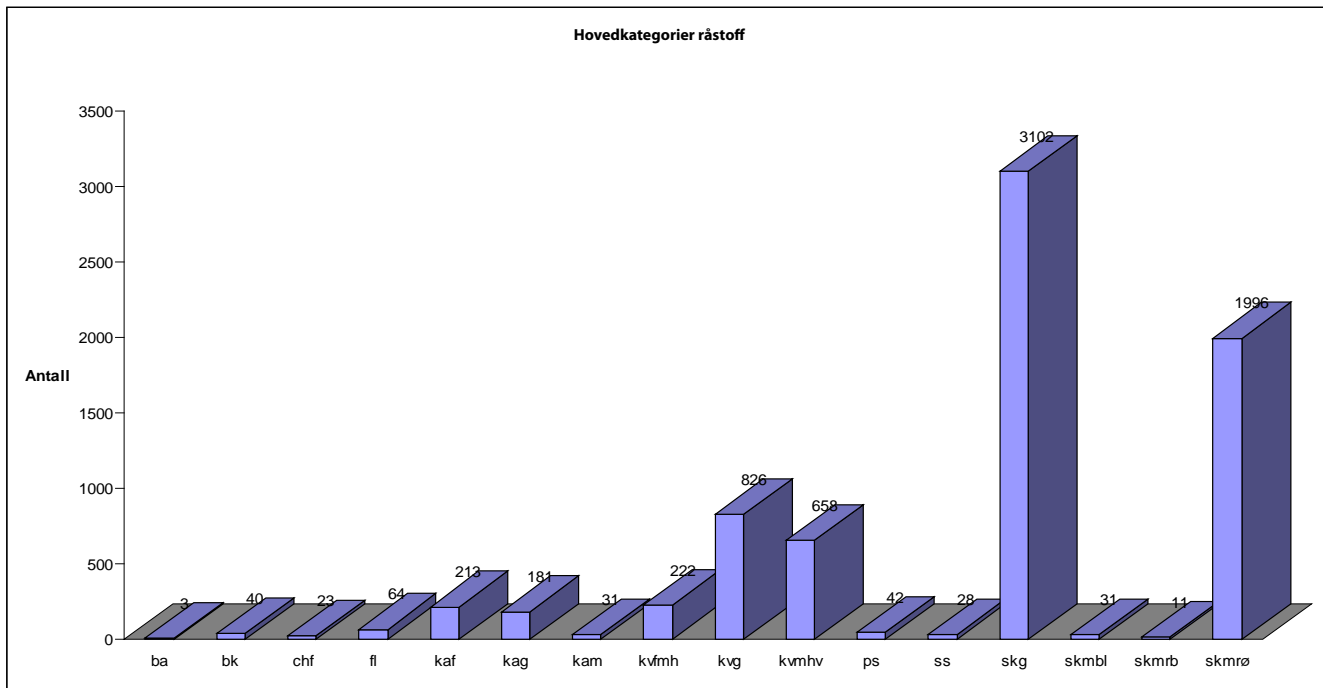
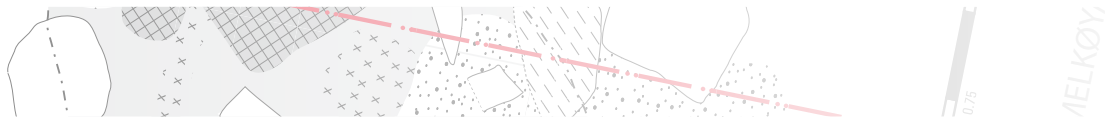


Fig. 2.43 Kilden. Litisk råstoffvariasjon, absolutt antall i hver råstoff kategori.

Råstoff

Råstoffbruken domineres av skifer (68,8 %), deretter følger ulike kvartser (22,7 %) og kvartsitter (5,4 %). Den resterende gruppen består i synkende rekkefølge av flint (0,8 %), bergkrystall (0,5 %), pimpstein (0,5 %), chert (0,4 %), sandstein og bergart (fig 2.43).

Ved katalogiseringen ble materialet videre inndelt i finere råstoffgrupper slik at det fordeler seg i til sammen 25 ulike underkategorier. Den største variasjonen er innenfor gruppen av hardere råstoff, mens skiferen er representert med langt færre underkategorier.

Det er imidlertid interessant å se nærmere på den relative fordelingen av underkategoriene innenfor henholdsvis harde og myke steinråstoff, her drøftes også de to mest dominerende råstofftypene kvarts og skifer mer i detalj.

Harde råstoff

Blant de harde råstoffene dominerer varianter i finkornet hvit kvarts (kvmhv 29 % og kvfmh 10 %), over grov kvarts (37 %). Deretter følger ulike finkornede kvartsitter (9 %), grov kvartsitt (8 %) og flint (3 %), bergkrystall (2 %), ulike chertvarianter og et lite innslag av bergart (fig. 2.44). I kjernematerialet er de fleste råstoffene representert, men andelen av mer finkornede råstoffer er langt høyere enn grove. Den samme tendensen er også til stede i kategoriene bearbejdede gjenstander. De mest finkornede og fargesterke råstoffene helt dominerer blant mer forseggjorte objekter som Sandbuktpiler og skrapere, men er også i øvrige kategorier som retusjerte avslag.

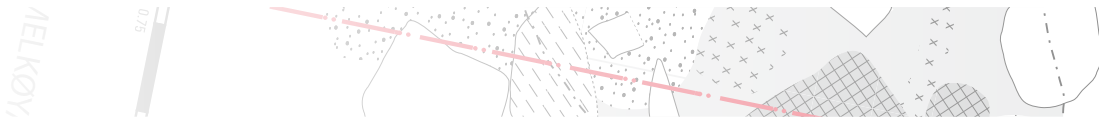
Kvarts

Når det gjelder den grove kvartsen bør det tas visse forbehold da det som tidligere nevnt fantes flere mindre kvartsårer i berggrunnen. Siden kan være vanskelig å skille mellom bearbejdd og naturlig spaltet kvarts representerer materialet en utfordring. Grov kvarts spalter dessuten forskjellig fra flintlike materialer som chert, bergkrystall og fin kvartsitt. Dersom en ønsker å forstå reduksjonsprosesser i kvarts er det nødvendig å benytte seg av andre analysemetoder enn de som vanligvis benyttes i klassifiseringen av øvrige littisk materiale (Knutsson 1998). Ved gjennomgangen av det grove kvartsmaterialet på Kilden ble det derfor lagt mye arbeid ned i mer kvalitative tilnæringsmetoder.

Til tross for at grov kvarts utgjør 1/3 del av de hardere råstoffene, ble det ikke påvist gjenstander i dette materialet. Distribusjonen av kvartsen viser likevel i all overveiende grad samme mønster som det øvrige avfallsmaterialet i harde bergarter. Dette er en sterk indikasjon på at vi lyktes i å skille mellom naturlig spaltet kvarts fra berggrunnen i området og bearbejdd kvarts. Også på en rekke andre lokaliteter fra andre årtusen før Kristus har det blitt påvist lignende distribusjoner, der grov kvarts utgjør en stor andel av avfallsmengden men en liten del av gjenstandsmengden (Hood og Olsen 1988:114-115, Hesjedal et.al. 1996: 161-162).

Myke råstoff/ skifer

I likhet med kvartsmaterialet er det en rekke ulike egenskaper ved skifer og øvrige myke bergarter som gjør at det krever alternative tilnæringer til redskapsfunksjoner og reduksjonssekvenser. Til tross for dette er det i liten grad foretatt særlige studier og analyser av skifer fra



boplasskontekster i Norge. Med utgangspunkt i at Kilden er tilnærmet totalgravd og særlig rik på skifer ansees dette materialet til å ha stor kildeverdi. Skifer materialet ble derfor spesielt grundig behandlet ved etterarbeidet og representerer følgelig et godt utgangspunkt for senere og mer dyptgående teknologiske studier. Noen mer overordnede elementer knyttet til representativitet og kildekritikk presenteres her, mens enkelte aspekter knyttet til produksjon og bruk drøftes i gjennomgangen av hver enkelt redskapskategori.

En stor andel av skiferen var svært nedbrutt som en følge av mekaniske og kjemiske vitringsprosesser. Særlig humussyre har en svært nedbrytende virkning på skifer (pers. kom. P. Bøe) og de torvrike sedimentene på Kilden representerer i så måte dårlige bevaringskontekster. Nedbrytningen av skifer materialet viste seg klart i form av oppflising/spalting og endring i farge og tekstur.

I felt var det åpenbart at store konsentrasjoner av fliser og mindre stykker av skifer var fragmenter av objekter som hadde gjennomgått reduksjon som en følge av vitringsprosesser. Diagnostisk er det er det problematisk å skille mellom vitrede avslag og fliser redusert som en følge av intensjonelle reduksjonsprosesser. Denne problematikken gjelder trolig ikke bare Kilden. I forbindelse med i kvantitative studier og i romlige analyser bør derfor avfallsmateriale i skifer behandles med større varsomhet enn øvrig littisk materiale. Dersom vi ser på den romlige distribusjonen av avfallsmaterialet i skifer på Kilden ser det likevel ut til at dette i stor grad følger de samme mønster som det øvrige littiske materialet.

Av de ulike underkategoriene av skiferavfall dominerer grov skifer (skg 61 %) over rød (skmrø 38 %), deretter følger et lite innslag av blå (skmbl 0,6 %) og rødbrun (skmrbr 0,2 %) (diagram 3). Av gjenstander dominerer imidlertid rød (skmrø 52 %) fremfor grålige og melkehvite varianter (skg 47 %) (fig. 2.45).

I utgangspunktet kunne dette tas som en indikasjon på at rød skifer i større grad ble benyttet til gjenstander enn de grålige variantene. Det er likevel flere forhold som tilsier at dette ikke er tilfelle.

Jernoksid som danner rødfarge i skifer er utsatt for virkningen av humussyrer (pers. med. P. Bøe). Selv om en svært stor andel av skiferen på Kilden fremstod som grålig og melkehvit var det mulig å observere rosa og rødlig skjær. I bruddsoner og nyere avskallinger var det som regel bevart en tynn rød sone. I felt var det ofte store variasjoner både i skiferens tilstand og fargevariasjon innenfor begrensede områder, noe som kunne tilskrives at enkelte var langt mer eksponert for kjemiske vitringsprosesser enn andre. For å belyse denne problematikken ble det ved etterarbeidet søkt systematiske etter større fragmenter med ulik farge som passet sammen (jf. Simpson 1996). Det ble funnet flere mindre stykker som passet sammen, men som hadde ulike fargenyanser og/eller bevaringsgrad. Et spesielt illustrerende eksempel er et større sagd emne som

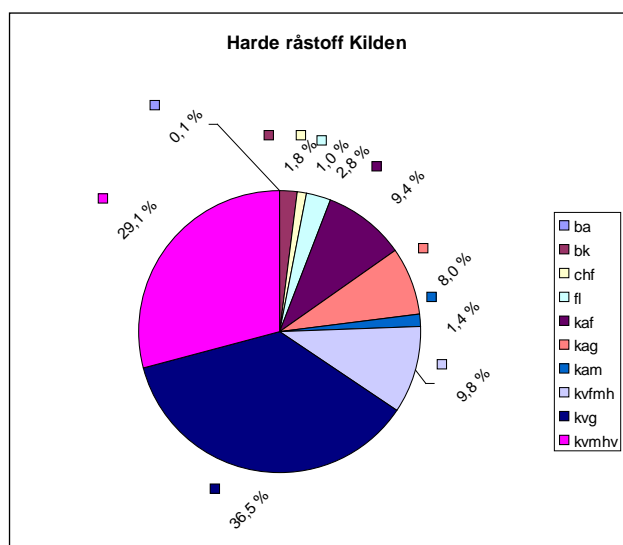


Fig. 2.44 Kilden. Variasjon harde råstoff.

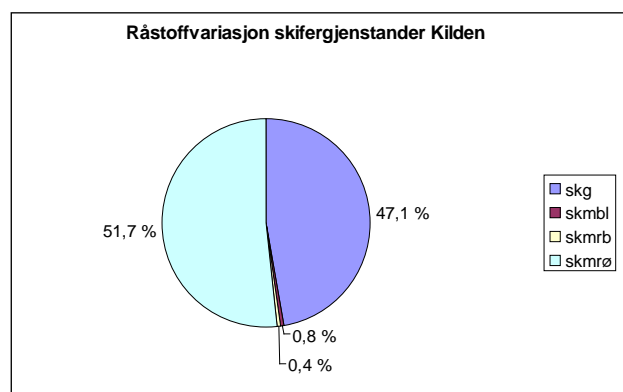
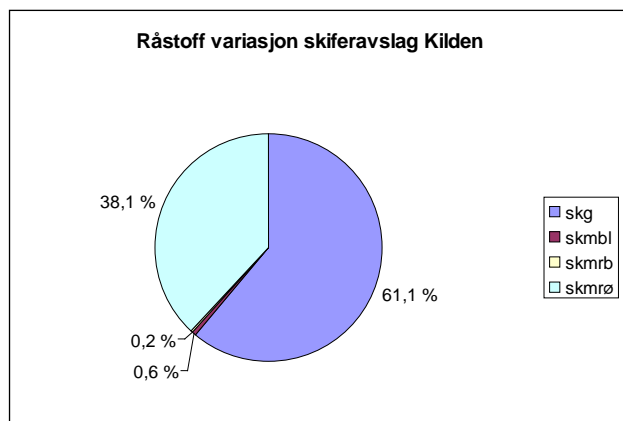


Fig. 2.45 Kilden. Råstoffvariasjon myke bergarter fordelt på henholdsvis avfall og gjenstander.

var brukket i to deler, der en del var rød og en del grålig (fig. 2.46). Resultatene tilsier at en bør utvise stor forsiktighet før en gir skiferens farge og kvalitet stor betydning.

På tross av at over 60% av det totale skifer materialet i dag fremstår i grålige og melkehvite varianter, ser det ikke ut til at grå eller grålig skifer har vært anvendt i tidlig metalltid på Kilden. Det meste av dette materialet utgjøres trolig av vitret rød skifer. Som en følge av dette ble det i forbindelse med råstoffbestemmelsene operert med en stor sekkebetegnelse av grov skifer som innholdt mer utvaskede og vitret materiale.

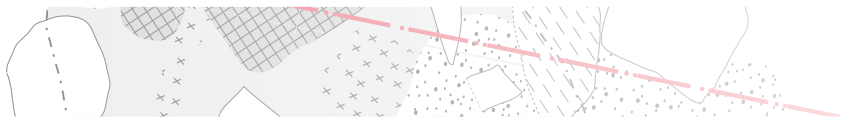


Fig. 2.46 Kilden. Brukket sagd emne i to ulike farger (Ts11415.721 og Ts11415.1284). Foto: Adnan Icajic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Litisk gjenstandsmateriale

Det littiske materialet består av til sammen 7514 artefakter. Av dette er 325 morfologiske gjenstander iberegnet fragmenter, samt 37 kjerner og råstoffknoller. Redskap utgjør således 4,3 % av det samlede littiske materialet (se fig. 2.50).

Avslag

Til sammen foreligger det 7035 avslag, derav 4868 i skifer (69%) (fig. 2.49) og 2167 i øvrige råstoff (31%) (fig. 2.48 og 2.53-54). Av disse er 202 større enn 4 cm (skifer 132, øvrige 70), 4896 er mellom 1 og 4 cm (3437 skifer og 1459 øvrige) og 1935 er splinter som er mindre eller lik 1cm (1299 skifer og 636 øvrige) (fig. 3.51-54). Den prosentvise fordelingen på de tre kategoriene er samlet 2:70:28, i skifer 3:70:27 og øvrige råstoff 2:70:28. I tillegg forekommer 119 særlige avslag fordelt på 61 slipte skifer og 58 flatretusjeringsfliser. Når det gjelder den slipte skiferen er mange i mindre i biter istedenfor regulære avslag. Fraværet av skiferkniver gjør at den slipte skiferen må settes i sammenheng med produksjon og vedlikehold av prosjektiler.

Flathuggingsflisene er av finkornede kvartsitter (91 %) samt noe chert, flint og kvarts (fig. 2.52). Den lave avfallsmengden tilsier at produksjon og vedlikehold av flatehogde gjenstander har svært begrenset omfang.

Kjerner

Det er funnet til sammen 26 kjerner, to kjernefragmenter, og ni råemner og råstoffblokker. Kjernene utgjør et heterogent materiale. Flesteparten består av små og tildels uregelmessige kjerner og knuter. Kjernenes reduksjonsgrad gir dermed inntrykk av høy utnyttelsesgrad av råstoffene. Av mykere råmaterialer ble det funnet to delvis slipte plater (derav en i tre deler) med spor etter saging som trolig representerer råemner (såkalte "sjokoladeplater") til skifer-spisser. Utover disse ble det samlet inn 3 større påbegynte råstoffblokker, derav to i skifer og en i kvarts.

Totalt er 11 ulike råstoff varianter representert i kjerne-materialet. Av kjerner dominerer mellom fin (33%) og finkornet kvarts (11%), mens råemnene og platene i mykere skifer er primært i rød skifer (14%).

Flatehogde prosjektiler

De flatehogde spissene utgjøres av to hele og et mindre fragment av Sandbuktpiler. I tillegg kommer et oddfragment og to mer usikre emner som kan være forarbeid til flatehogde spisser. Foruten ett av de sistnevnte, som er i en mellomfin kvartsvariant, er samtlige av de øvrige eksemplarene i svært finkornede og fargesterke kvartsitter (fig. 2.42, nr.6 og fig. 2.58, nr.2).

Dateringsrammen for Sandbuktpilene har vært tidlig metalltid med et mulig tyngdepunkt i første halvdel av perioden (Hood og Olsen 1988:115, Olsen 1994:105). På grunnlag av forholdet mellom flatretusjerte spisser med rett eller konkav basis og Sandbuktpisser på Slettnes er det foreslått en nærmere kronologiske avgrensning til siste halvdel av andre årtusen før Kristus (Hesjedal et.al. 1996 168).



Fig. 2.47 Kilden. Sandbuktspiss (Ts11415.483) "in situ", Kilden Midtre.
Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Fraværet av spisser med rett og konkav basis på Melkøya synes å bekrefte en tendens der Sandbuktspisser kvantitativt blir mer vanlig i andre halvdel av andre årtusen før Kristus på bekostning av flateretusjerte spisser med rett eller konkav basis. Det er i denne sammenhengen også interessant at det på Kilden heller ikke er dokumentert noen flatretusjerte piler med kort triangulær basis. Dette synes å bekrefte at spisser med kort triangulær basis ikke tas i bruk på kysten før i siste årtusen før Kristus (Olsen 1994:106, Hesjedal et.al 1996:168-169).

Emner, fragmenter og piler i skifer
Forarbeid til skiferpiler utgjør den desidert største gjenstandskategorien på Kilden. Mange av spissene og emnene ble funnet samlet, men i flere fragmenter. I funnkatalogen er disse oppført som ett nummer mens det reelle antallet fragmenter fremgår av funnkatalogens kommentarfelt.

Av pilene representerer 70 ubestembare fragmenter mens 27 er sikre Sunderøyspisser. Samtlige deler av pilene er representert i materialet (fig. 2.42, nr.1 og 2, fig. 2.55-56 og fig. 2.59, 2.61-62). Den største enkeltgruppen er fragmenter av odd- eller spisspartiet (33%), deretter følger fragmenter av midtparti (22%) og basis (19%) (fig. 2.55). Ikke overraskende er kun et lite antall av pilene hele (3%) mens rundt 1/5 av er ubestembare fragmenter (22%) (fig. 2.56). Samtlige av de ubestemte pilene er mindre fragmenter, og av disse er de fleste fra den øvre halvdel av spissen. Det er verd å merke seg at det ikke er påvist andre skiferspisser enn Sunderøypiler.

Blant de større fragmentene og pilene ser det ut til at de fleste har vært relativt lange eksemplarer. Samtlige har konkav basis og tydelig markert skaftfure, mens snittet fremstår som flatt til heksagonalt. Sidekantene er som regel tilnærmet parallelle ved basis men mange fremstår som mer buede i øvre halvdel av spissen, en tredje variant har lett konvergerende kantlinjer. Storparten av eksemplarene er tydelig redusert gjennom bruk. Dette har foregått ved at skuddskadene er slipt bort, dermed

har lengden blitt kortere og egglinjene mer buede etter hvert som spissene ble slipt nedover mot basis. Det er derfor ikke grunnlag for å dele Sunderøyspissene på Kilden inn i ulike undertyper basert på størrelse og sidekanter, slik det er foreslått andre steder i Finnmark (Thrash Helskog 1983:68-70, Andreassen 1988:27, Simonsen 1996:155).

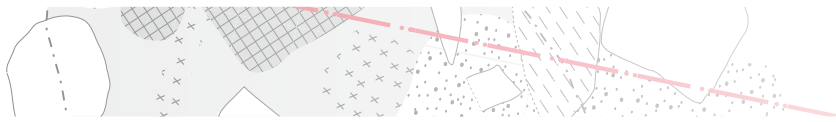
I materialet er hele formasjonsprosessen fra råstoffblokk, til ulike stadier av forarbeid, til ferdige piler, til stede (fig. 2.56). Av gruppen emner er 12 slipte og 14 hugde, mens 50 er forarbeid i form av sagde stykker. De sagde stykkene fremstår som rektangulære stykker med flatt tverrsnitt (fig. 2.42, nr.3, fig. 2.46, nr.65 og fig. 2.60). På en eller begge sidekantene er det spor etter nedsgagne furer som har vært utgangspunkt for knekkkant. Tilvirkningen har foregått ved at disse stykkene har vært del av en større plate der en har sagt av mindre stykker som har vært knekt av til videre bearbeiding. Deretter er ujevnheter fjernet gjennom kanthugging der også basisen har fått en fortynt og ofte konkav form. Med utgangspunkt i dette er stykkene slipt til de får sin endelige form.

En mindre andel av emnene er tilvirket med utgangspunkt i karakteristiske lange vifteformede avslag som danner utgangspunkt for videre bearbeiding gjennom kanthugging og deretter sliping (fig. 2.60, nr. 4-6).

Som helhet virker materialet svært homogent. Ingen av forarbeidene eller fragmentene ser ut til å representere spydspisser. Det ser ut til at rød skifer har vært totalt dominerende som råstoff. Den eneste spissen som skiller seg ut er en svært lang og slank spiss med tilnærmede rombiske egglinjer (fig 2.58, nr. 1). I motsetning til de øvrige er denne laget i blå skifer. Nesten halvparten av spissene er i grålige og melkehvite varianter (skg 47,1%) som trolig representerer sterkt vitret rød skifer. Over halvparten er i bevart rød skifer varianter (skmrø 52,7%). Øvrige varianter i blå (skmbl 0,8%) og rødbrun (skmrbr 0,4%) skifer er svært fåtallige (fig. 2.45).

Tjærerester på pilspisser

Hele 26 av spissene, tilsvarende 27%, hadde rester etter et mørkt festningsstoff i basis og opp langs skaftfuren, noe som må sees i sammenheng med de gode bevaringsforholdene for organisk materiale på Kilden (fig. 2.62). En medvirkende årsak er nok også at spissene ble varsomt behandlet i felt og ved etterarbeid (som blant annet innebar skånsom rengjøring med myk børste istedenfor funnvask etc.). Avskrap fra belegget på en av pilene ble sendt inn til Universitetet i Bradford, der de ble analysert ved hjelp av kombinert gasskromatografi /massespektrometri (GC/MS) (Nordby 2003). Den molekylære strukturen til lupeol og betulin ble påvist, som er to av biomarkørene for tjære fra bjørkenever. Klebningsstoffet, eller limet på pilene var dermed produsert av samme materiale som "tyggisen" (Nordby 2003:52).



0,75

MELKØY

571

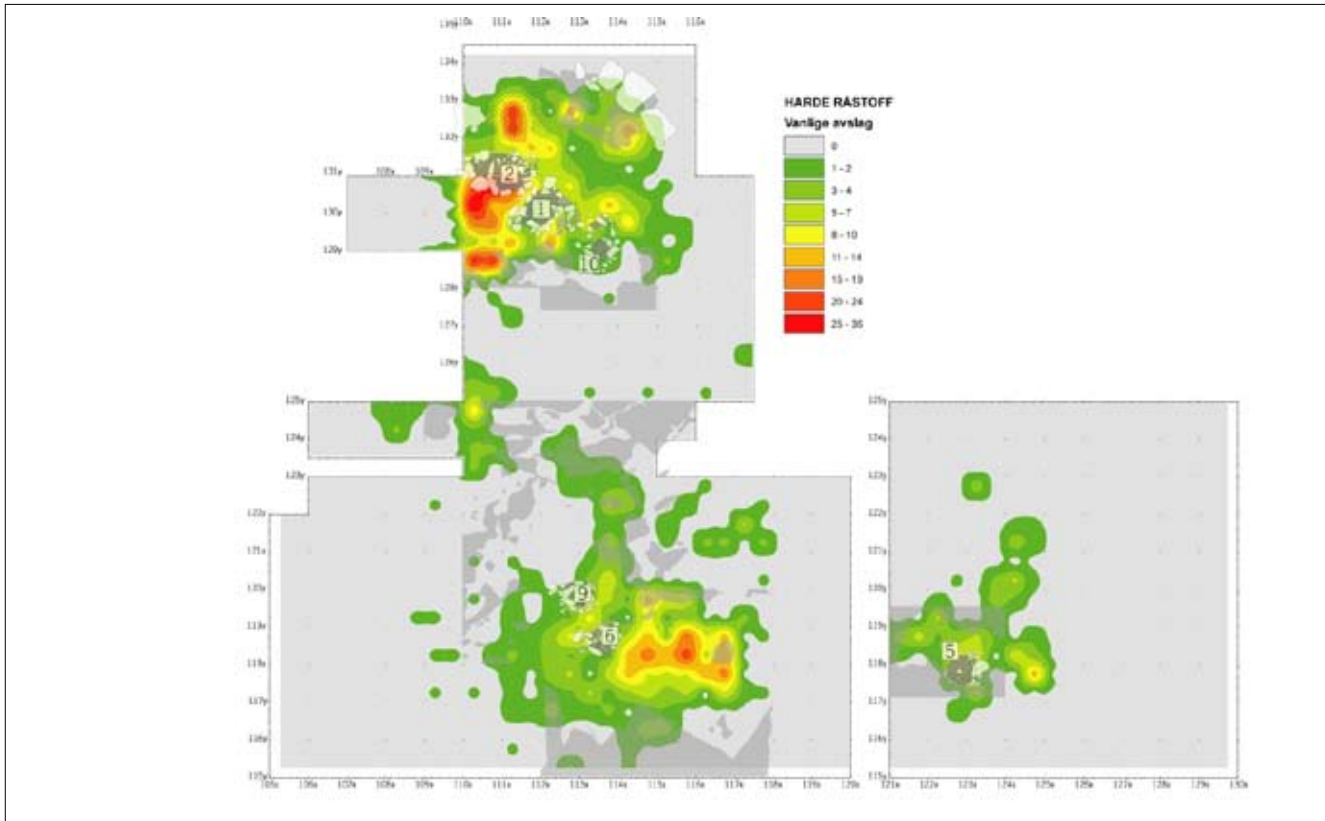


Fig. 2.48 Kilden. Distribusjon av avfallsmateriale i harde råstoff. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

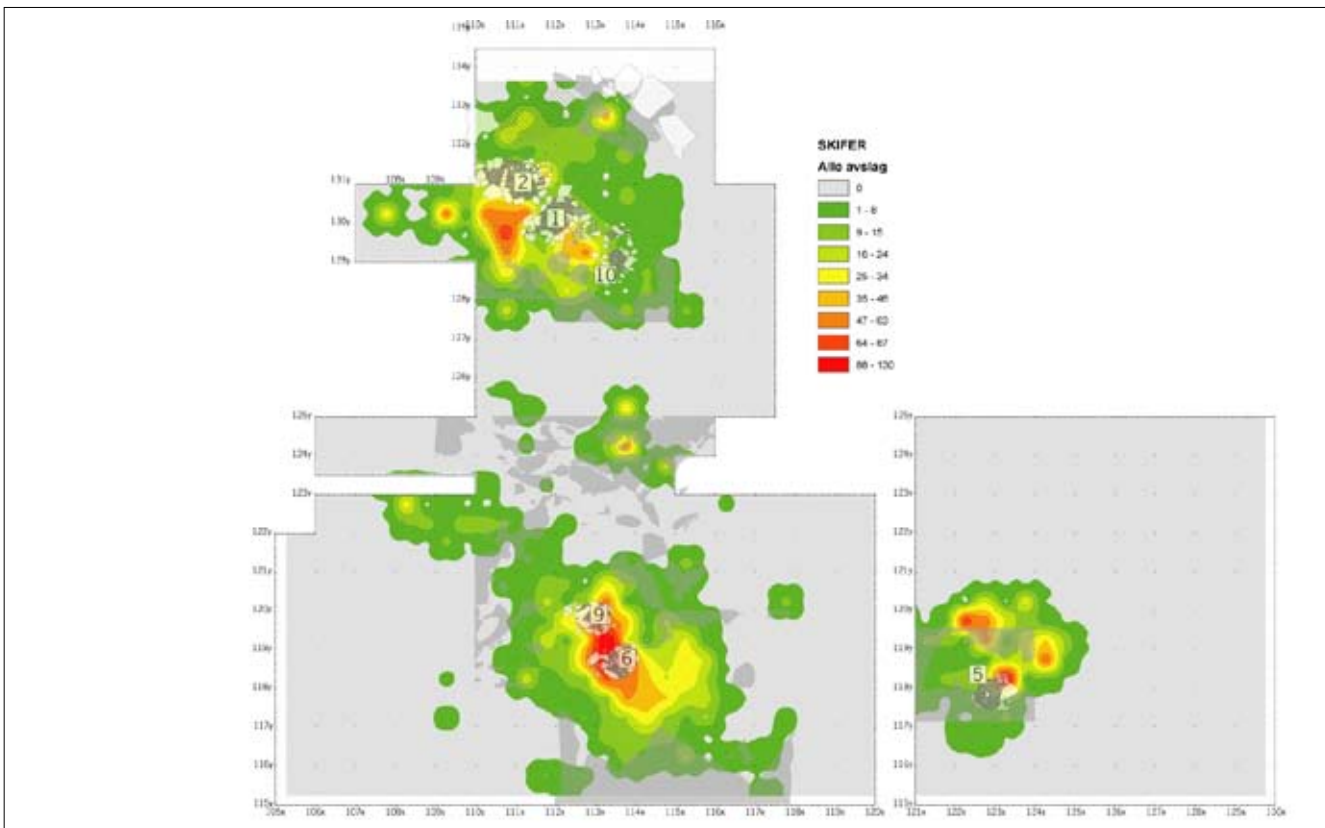


Fig. 2.49 Kilden. Distribusjon av avfallsmateriale i skifer. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

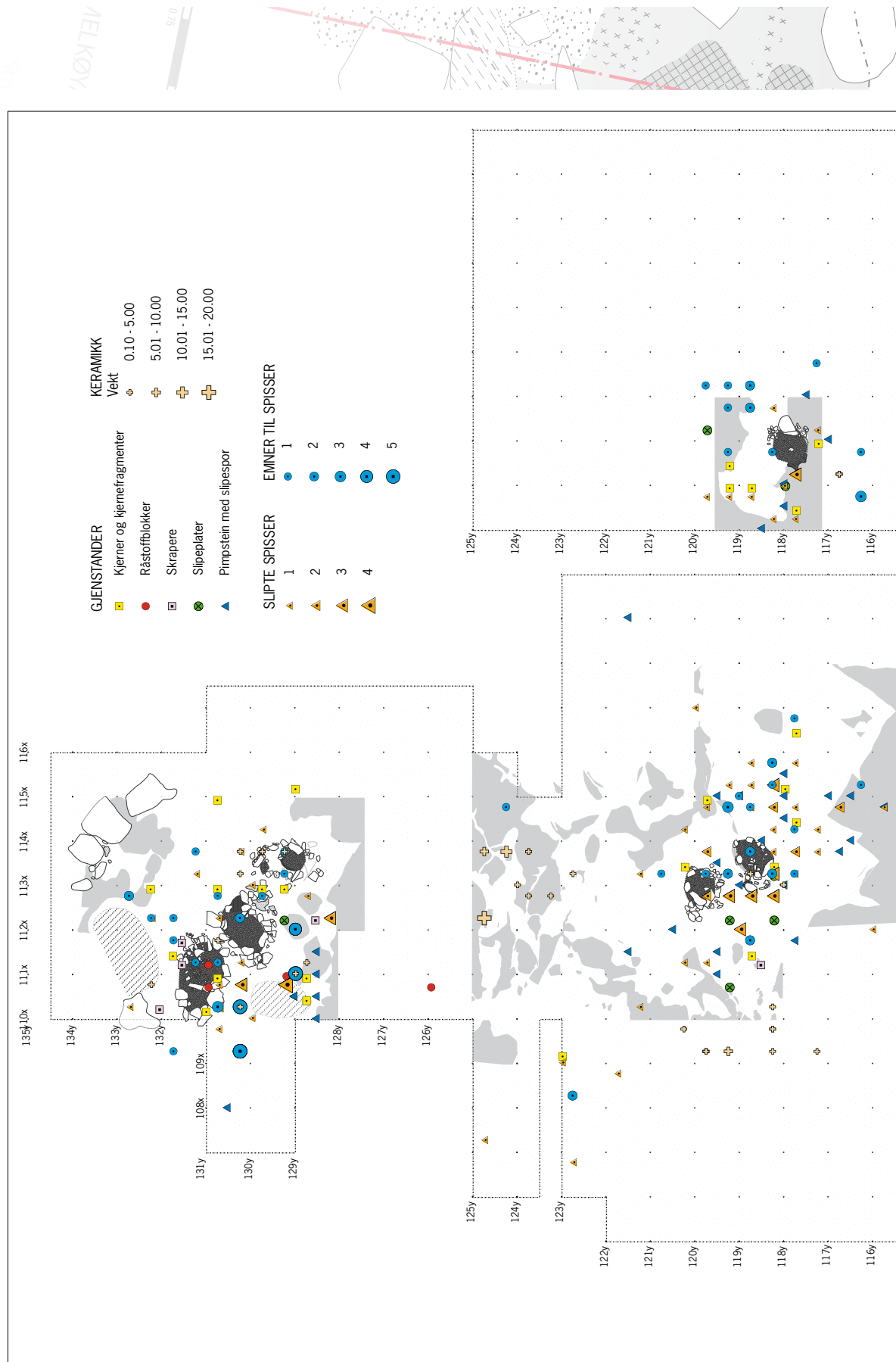
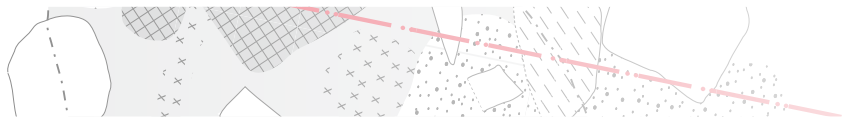


Fig. 2.50 Kilden. Spredning av hovedkategorier gjenstander. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet



0,75

MELKØY

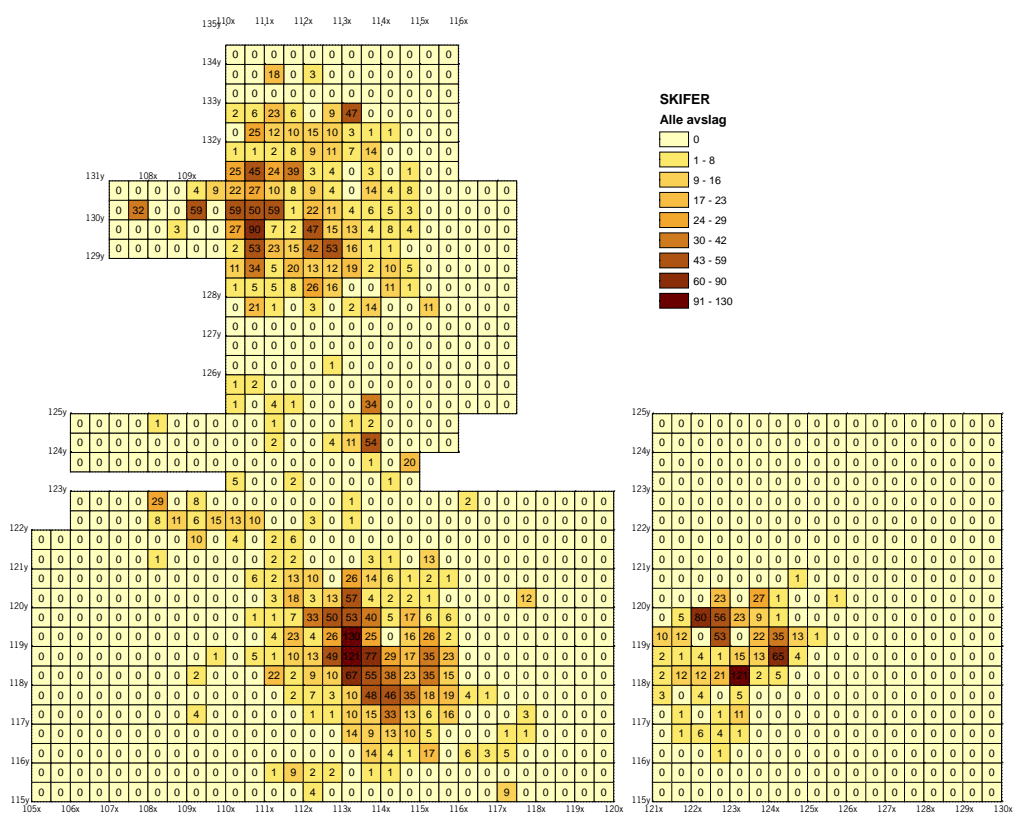


Fig. 2.51 Kilden. Fordeling av skiferavslag . Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

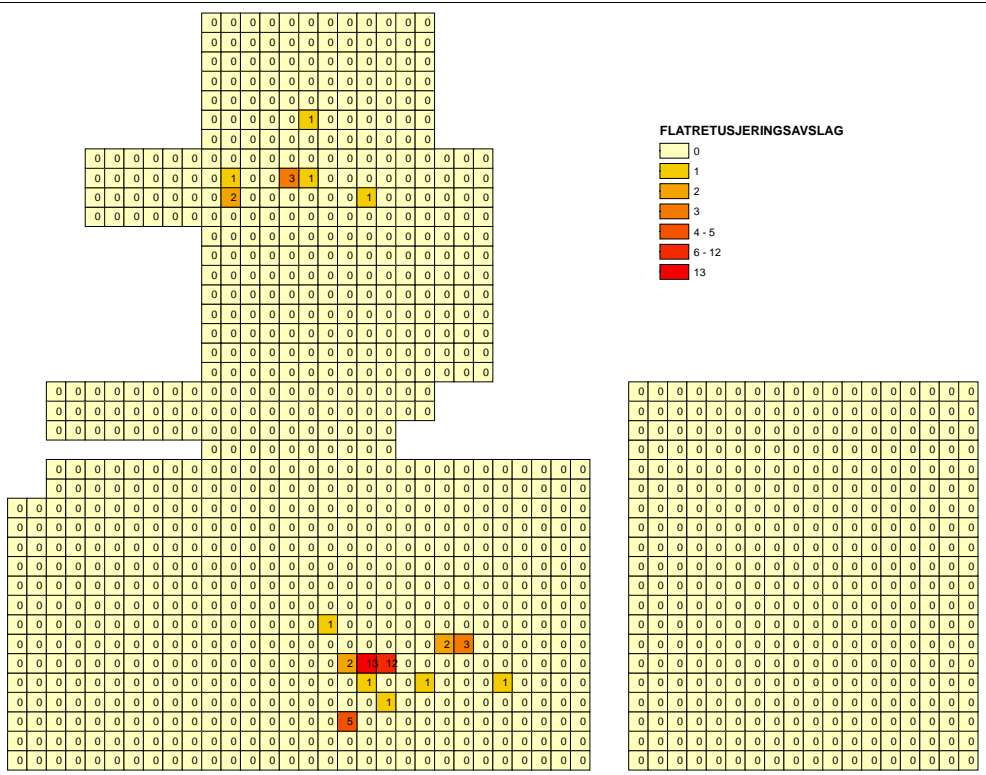


Fig. 2.52 Kilden. Fordeling av flatretusjeringssavslag KildenGrafikk:Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

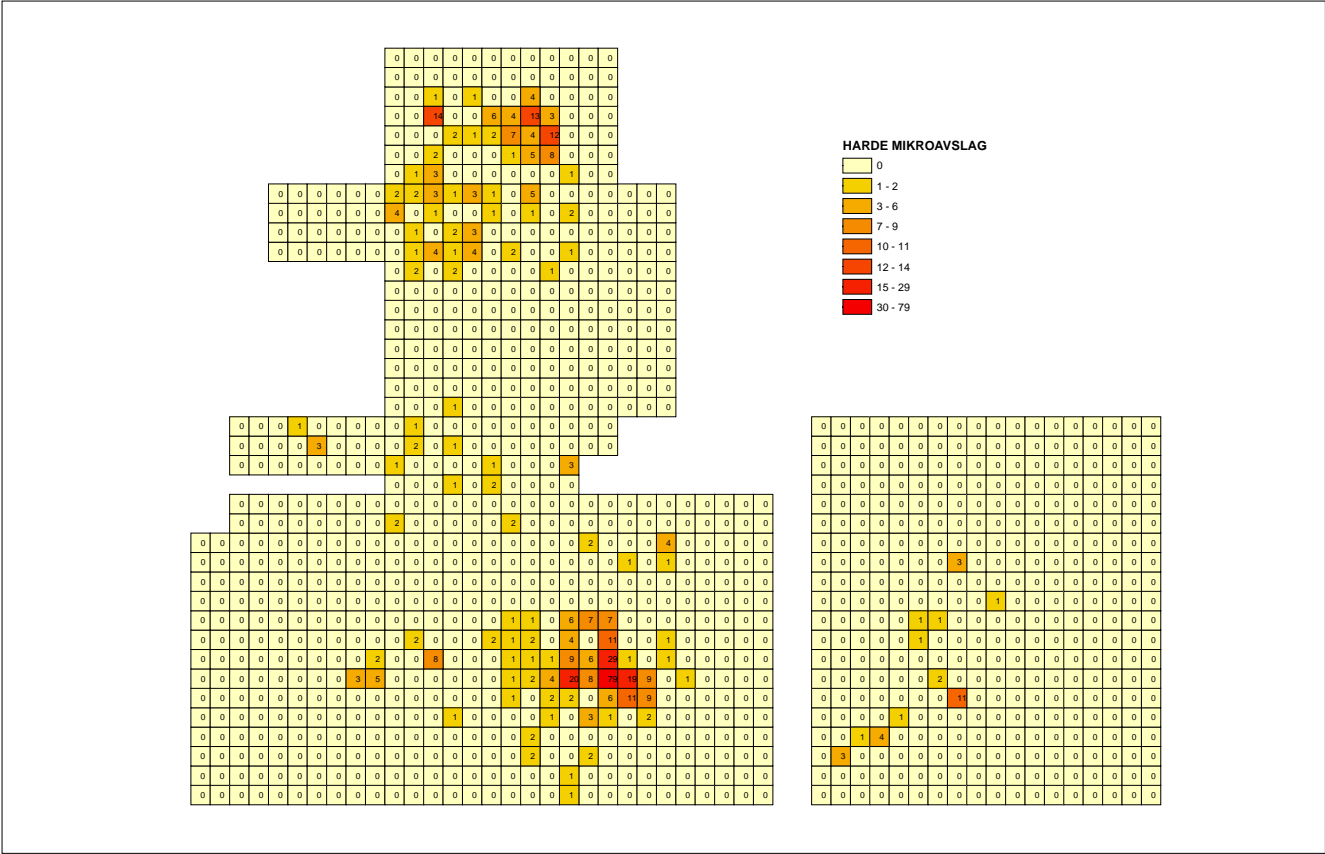
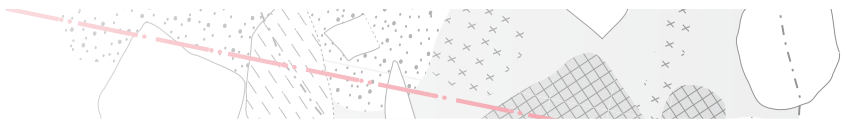


Fig. 2.53 Kilden. Fordeling av mikroavslag i harde råstoff Kilden. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

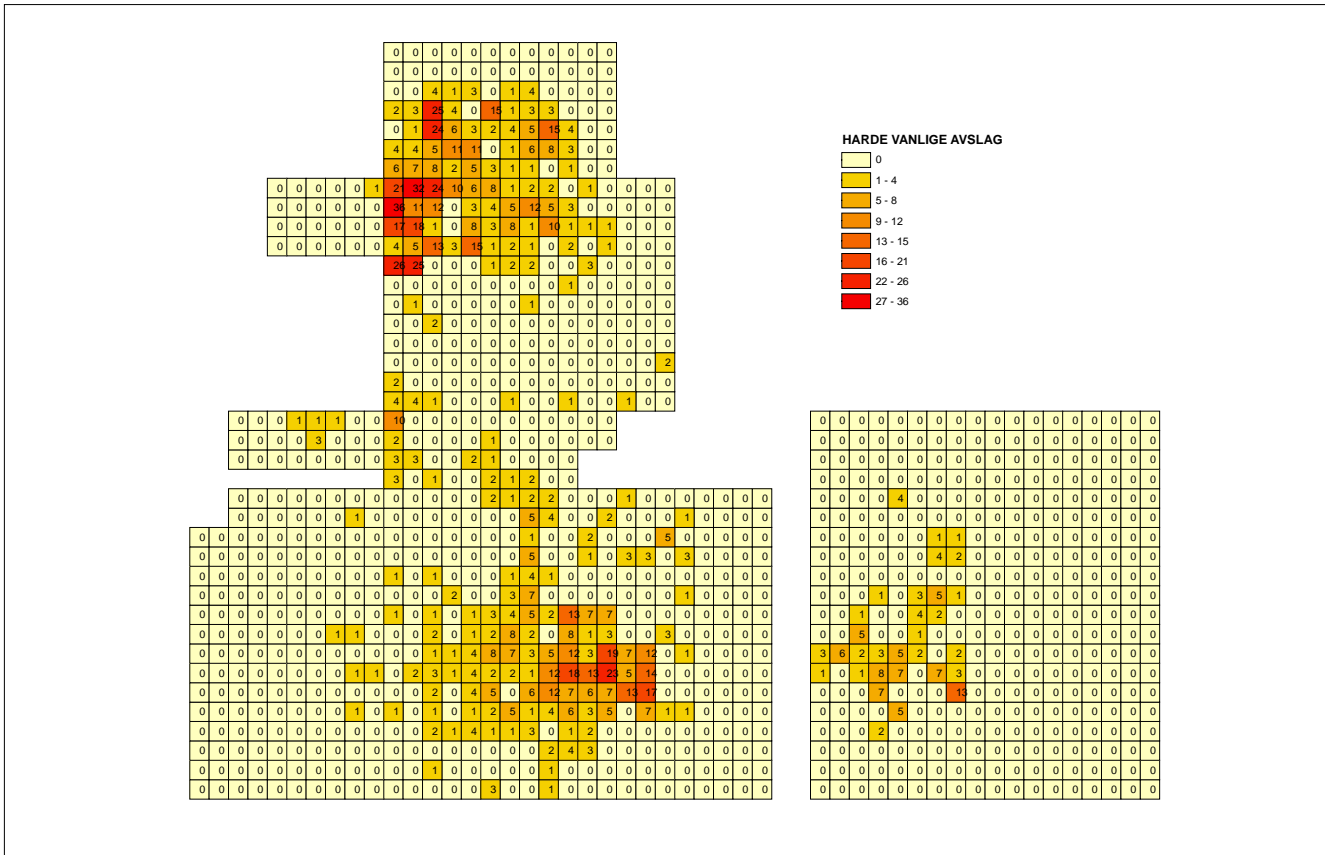


Fig. 2.54 Kilden. Fordeling av vanlige avslag i harde råstoff Kilden. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

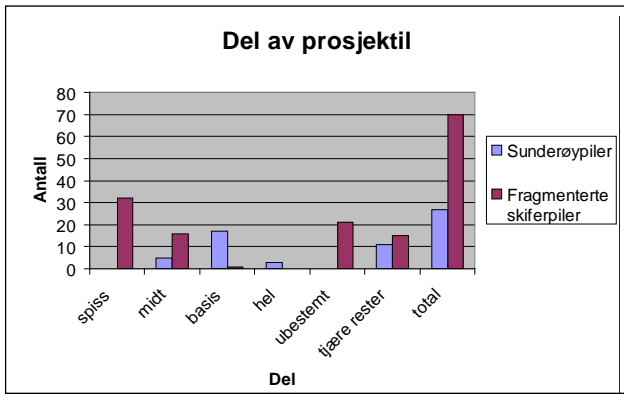
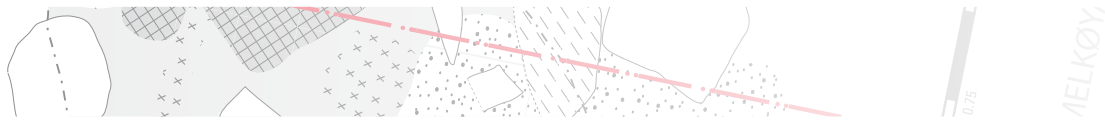


Fig. 2.55 Kilden. Skiferpiler etter identifiserte deler.

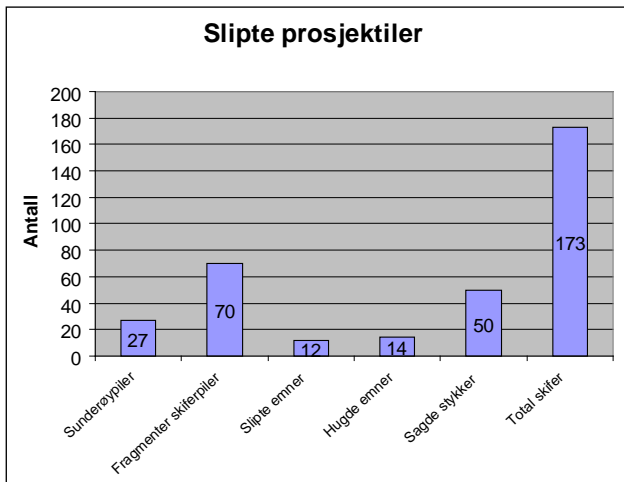


Fig. 2.56 Kilden. Skiferprosjektil fordelt på kategoriene emner, hele og fragmenterte spisser.

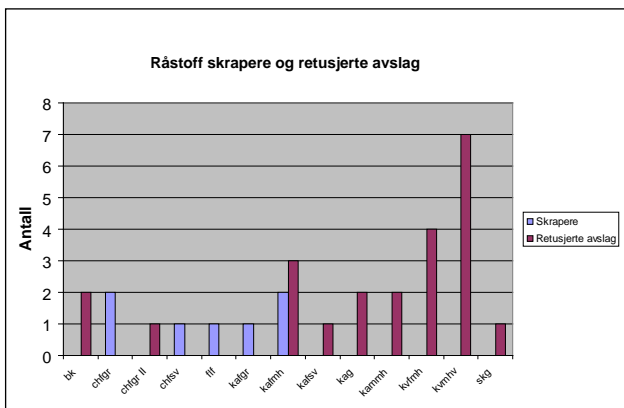


Fig. 2.57 Kilden. Råstoffvariasjon skrapere og retusjerte avslag

Tjærestene på spissene er også en viktig kilde til informasjon om skjefteknologien. Tilsvarende den "opprinnelige Sunderøypil" som var bevart med treskaft (Nicolaysen 1911) så var spissene på Kilden satt inn i et kløyvd skaft. Merker etter tjærespor helt mot toppen av spissene viser at skaftet i flere tilfeller har gått opptil slutten av skaftfuren, og til dels også over. Tjæren har fungert som lim og stabilisator mellom pil og skaft. Ved forsiktig oppvarming har tjæren blitt mykere slik at pilen lett kunne tas ut for reparasjon eller kassering uten at skaftet ble ødelagt. Dette er trolig en viktig årsak til at et så stort antall av pilene er funnet i nærrområdene til ildstedene.

Skrapere og retusjerte avslag

Til sammen ble det funnet 7 skrapere og 23 ulike former for retusjerte avslag. Fem av skraperne er små (under 3 cm i diameter) og velformede skiveskraperne (fig. 2.42, nr. 4 og 5, og fig. 2.63), mens de to øvrige er større og mer ubestembare varianter. Samtlige av skraperne er i svært finkornede råstoff (flint, chert og finkornede kvartsitter)(fig. 2.57). Dette gjelder i mindre grad de retusjerte avslagene som i hovedsak er av mellomfin og grov kvarts og kvartsitt (fig. 2.57).

Antallet skrapere er forholdsvis lite og er dermed ikke i tråd med den generelle tendensen der skrapere blir et viktigere innslag ved overgangen til tidlig metalltid (Hesjedal et.al. 1996: 170, Olsen og Simonsen 2001:77-80).

Gruppen av retusjerte avslag er mer heterogen, den største gruppen utgjøres av avslag med annen retusj (44%), deretter konveks retusj (26%), rett retusj (17%) og konkav retusj (13%). De retusjerte avslagene kan trolig relateres til en rekke ulike funksjoner knyttet til skraping og skjæring. Det er likevel verd å merke seg det ikke ble påvist noen avslagskniver i materialet. Samlet vitner dette materialet om differensierte aktiviteter knyttet til arbeid i en rekke ulike harde og myke råstoff.

Pimpstein

All pimpstein ble samlet inn i felt, totalt utgjør dette 1206 stykker. Mange av bitene var svært små og fragmenterte, og bare 36 var bearbeidet. De øvrige bitene tolkes som naturlig deponert pimpstein. De er oppført i funnlista, men ikke med eget funn-nummer.

De bearbeidde bitene har en til tre innslipte furer (fig. 2.64). En del eksemplarer er mindre og noe usikre, men flertallet er relativt store med tydelige slipefurer. På noen av stykkene er det snakk om relativt brede slipefurer som trolig har sammenheng med glatting av treskaft (pileskaft?) eller lignende.

Slipeplater og knakkesteiner

Til sammen er det funnet fragmenter av 7 slipeplater. Av disse er 5 mindre fragmenter i sandstein mens to er større stykker i skifer (32x20 cm og 22x13 cm). Det kan være vanskelig å skille mellom større råemner til produksjon av skiferspisser og slipeplater av skifer. Bestemmelsen til de to sistnevnte fremstår derfor som usikker. Med utgangspunkt i at det har vært tilvirket et stort antall med slipte skiferspisser fremstår det som overraskende at det er funnet såpass få slipeplater. Det er for øvrig også merkelig at det ikke ble funnet mer enn en knakkestein. Knakkesteiner er likevel vanskeligere å påvise i felt, og derfor trolig underrepresentert i forhold til fragmenter av slipeplater. Fraværet av slipeplater fremstår derfor i denne sammenheng som mer reelt enn tilfellet er for knakkesteiner.

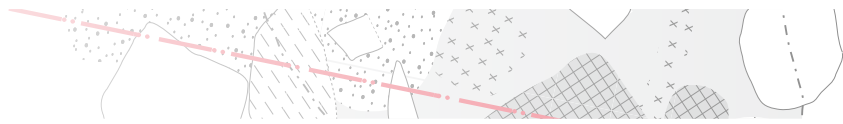


Fig. 2.58 Kilden. Ts11415. 1. Atypisk Sunderøypiss 2. Sandbuktpiss.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.61 Kilden. Ts11415. Oddfragmenter til skiferspiss.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

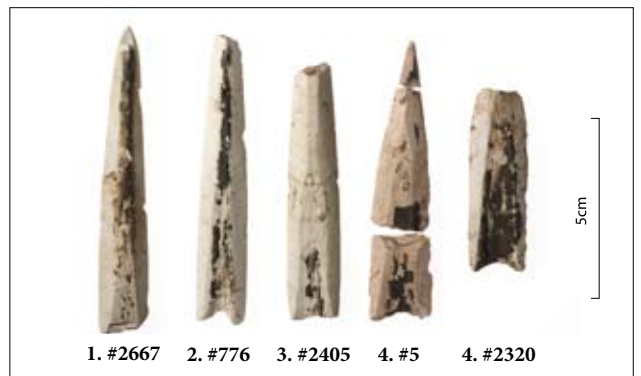


Fig. 2.62 Kilden. Ts11415. Sunderøypisser med tjererester.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.59 Kilden. Ts11415. Basisfragmenter Sunderøypiler.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet



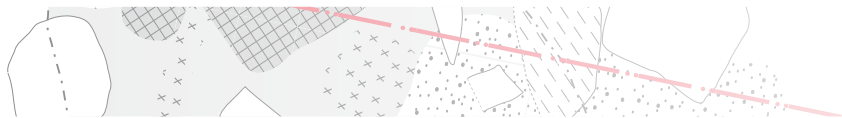
Fig. 2.63 Kilden. Små skiveskrapere.
Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.60 Kilden. 1. Emner skiferspiss, 1-3. delvis slipte sagde emner, 4-6 hugde emner.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Fig. 2.64 Kilden. Pimpstein med slipefurer.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet



0,25

MELKØYA

Keramikk

Keramikken fra Melkøya er behandlet av Øyvind Sundqvist, mens kjemiske analyser av innhold er foretatt av Camilla Nordby (se appendix). I denne omgang følger et sammendrag av hovedkonklusjonene i forbindelse med Sundqvists rapport, samt foreløpige meddelelser fra Nordby. Keramikk materialet på Kilden utgjør en svært liten gruppe fordelt fra i alt 118 skår og mindre fragmenter som til sammen utgjør nærmere 100 gram. Tabell 2.8 viser en samlet oversikt over dette materialet med informasjon om hvert enkelt av skårene.

De fleste av skårene er svært vitret og oppfliset, men ser likevel ut til å representere et godt utgangspunkt for mer kvalitative analyser (fig. 2.65). Både randskår, bukskår og et bunnskår er representert, slik at keramikk-karenes profil og diameter kan rekonstrueres. De få skårene med

dekor gir en indikasjon om stil. Veggykkelsen ligger mellom 5-8mm, og svinger slik at nærmere bunnen har krukken trolig hatt en avsmalnende konkav form mot basis. Krukkene ser ut til å ha hatt mage. Det eneste bevarte bunnskåret er flatt. Diameteren anslås å ha vært mellom 20-30cm.

Fargen varierer en del fra gråhvit til mørkere nyanser men er gjennomgående brunsvart. Godset er magret med relativt grovt knust asbest med lengre tråder og klumper. Asbesten er grålig i fargen foruten et skår der den er mer grønn. Trolig er grønnfargen mer representativ enn de grålige nyansene, som sannsynligvis skyldes deponeringen i de sure torvmiljøene på Kilden. Utover dette er det en mindre gruppe skår magret med en blanding av asbest og kleber. I følge Sundqvist er en slik blanding sjelden i Norge, men fra Sverige og Finland kjennes flere tilfeller av en slik magring.



Fig.2.65 Kilden. Utgraving av preparat i lab 112x 123y lag 1, SØ kv. Sentralt et fragment av never, til høyre og venstre henholdsvis to og ett sterkt vitrede tekstilkeramikk skår. Foto: Melkøya-prosjektet@Tromsø Museum Universitetsmuseet

Tabell 2.8 Keramikkmaterialet fra Kilden

Funn-nr.	X	Y	Kvadrant	Lag	Antall	Vekt	Skorper	Variant	Kommentarer
2701	109	118	SV	1/2	1	0,4	X	2 el. 3	
2702	109	118	SØ	1	3	0,6	X	2	
2703	109	118	SØ	1	2	2,3		2	
2704	109	117	SV	1	2	0,1		2	Sterkt magret.
2705	109	119	SV	1	1	2,7	X	2	
2706	109	119	SV	1	1	8	X	2	Mulig randskår.
2707	109	119	NV	1	3	0,1		2?	
2708	109	119	NV	1	1	1,1		2?	
2709	109	119	NV	1	1	2,3	X	2?	Sendt kjemisk analyse.
2710	109	119	NV	1	1	3,7		2?	
2711	109	119	NV	1	1	5	X	2?	
2712	109	119	SV	1	1	0,7	X	2	
2713	109	119	SV	1	1	2,1	X	2	
2714	109	119	SV	1	2	0,2		3	
2715	109	120	SØ	1/2	1	4,5		4	
2716	110	130	SV	2	2	0,5		3	
2717	110	132	SØ	2	1	3,1	X	3	Bit til kjemisk analyse.
2718	110	118	SV	1	1	0,8		3	Lite randskår.
2719	111	130	NØ	4	2	4,5		3	
2720	111	129		1/2	1	0,5		3	
2721	111	129		1/2	1	0,6		1	
2722	111	128	NV	1/2	2	4,3	X	3	
2723	112	123	SØ	1	12	0,7		1	
2724	112	123	NØ	1	5	0,6		1	Råasbest og små fragmenter.
2725	112	124	NV	1	8	16,5	X	1	
2728	113	122	NV	1	5	2,1		1	
2729	113	123	NØ	1	8	1		1	
2730	113	124	NØ	1	3	8,7		1	
2731	113	123	NØ	1	1	0,1		3?	
2732	113	124	SØ	opprens	1	13,5		1	Stort randskår. Tekstildekor?
2733	113	124		1	4	4,4		1	
2734	113	129	NØ	1	4	0,3		4?	Lang asbest snodd fast i godset.
2735	113	129	NØ	1	2	1,9		4?	
2737	113	130	SØ	2	4	1,4		4?	Fine biter actinolitt.
2738	113	130	SV	2	1	5			Skår fra overgang side til bunn. Flatbunnet blandet kleber og asbest.
2739	122	116	NV	2	5	0,3		4	
2740	122	116	NV	2	20	3,3		4	Fint randskår med dekor. Bit til kjemisk analyse.
2741	122	116	NV	2	1	2,0		4	Fint randskår med dekor.
2742	122	116	NV	2	1	3,7		4	Fint randskår med dekor.

I tabell 2.8 er de ulike skårene inndelt etter varianter som trolig representerer ulike kar. Variantene karakteriseres på følgende sett:

Variant 1: magret med grovkornet actinolitt, korte tjukke fibre og klumper. Keramikken er tydelig spaltet og relativt dårlig brent. Lys grå innerside tyder på at keramikken ikke har fått langvarig nok varme til å herde. Svart utside.

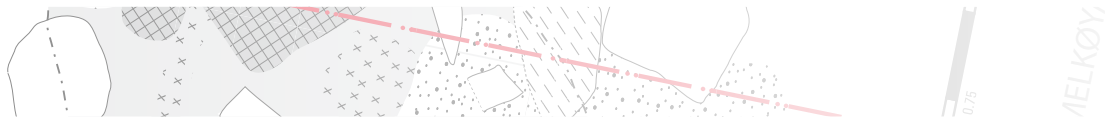
Variant 2: Et annet kar men samme farge. Fargen er mørkere og kvaliteten bedre. Actinolitten er bedre knust og godset er tynnere og 3-4mm tettere.

Variant 3: denne er tykkere og mørkere. Grovknust asbest slik som variant 1.

Variant 4: Keramikken er magret med en blanding av asbest og kleber. Tykkvegget 7-8mm med tydelig tekstilkeramisk gropdekor.

Keramikken fremstår som relativt homogen. Basert på kvalitative variabler knyttet til godset, magring og form, ser det ut som om den kan relateres til 4, muligens 5, kar. Dette stemmer for øvrig godt overens med distribusjonsmønsteret, der skår fra antatt ulike kar i all overveiende grad fordeler seg på ulike områder av lokaliteten.

Basert på kronologiske elementer er det god overens-



stemmelse mellom keramikk materialet og dateringen av Kilden til midten av det andre årtusen før Kristus. Med utgangspunkt i at keramikken fra Kilden, på samme måte som på Slettnes, er sterkt spaltet, fremstår nærmere typologisk bestemmelser som usikker (Hesjedal, et.al. 1996:181). Bare to skår (Ts11415.2740 og Ts11415.2732) gir noen informasjon om dekor på krukkene. Dekoren tegner seg som svake, regelmessige forsenkninger i overflaten uten noen klare konturer eller mønstre. Det er derfor problematisk å fastslå hvorvidt vi her har egentlig tekstildekor eller imitert tekstildekor. Keramikktypene overlapper hverandre både i tid og rom slik at begge er mulig. Etter en samlet vurdering finner likevel Sundqvist at dekoren mest sannsynlig representerer tekstilkeramikk.

På Sandbukta er det funnet et relativt stort og variert materiale av imitert tekstilkeramikk og tekstilkeramikk. Med utgangspunkt i dette lagde Povl Simonsen fire formmessige varianter (A, B, C og D) (Simonsen 1996:195-1997). Av Simonsens grupper er gruppe C den som harmonerer best med materialet fra Kilden. Vi finner her igjen den svungne formen i to plan og rett rand.

Når det gjelder form, dekor og størrelse på keramikken viser keramikken fra Kilden også flere likhetstrekk med finsk tekstilkeramikk, men denne er oftest magret med andre ting enn asbest (Lavento 2001). Diameteren til de finske karene varierer fra 10 – 50cm med hovedvekt på relativt store kar. Formen er oftest rett, men kan være konkav med mage. Bunnen er som regel smal og flat og rett rand uten fortykning det vanlige (Ibid. 2001:64-75).

Kronologisk ville ikke Simonsen datere keramikken som eldre enn 1800 f.Kr., men heller i fra perioden 1500 – 900 f.Kr. (Simonsen 1996:196). Jørgensen og Olsen setter bruksperioden for imitert tekstilkeramikk til 2000/1800 – 500 f.Kr ut fra norske og finske dateringer (Jørgensen og Olsen 1988:68). Materialet fra Slettnes er gjennomgående fra den første del av denne perioden, hvilket viser en tidlig bruksfase (Hesjedal et.al. 1996: 181-183). Dateringene fra Kilden passer godt inn i dette bildet og bekrefter at tekstilkeramikk hører hjemme i det andre årtusen før Kristus.

Kjemiske analyser av Kilden-keramikken

Som det fremgår av tabell 2.8 var det rester etter organisk materiale på flere av skårene i form av tynne brunsorte skorper. Tidligere har det ikke vært foretatt kjemiske analyser av asbestkeramikken. Selv om flere ulike teorier har vært fremsatt, har man liten kunnskap om funksjonen

til karene og hva som eventuelt har vært tilberedt i dem (se Jørgensen og Olsen 1988, Hultèn 1991, Sundqvist 2000).

Det ble derfor tatt mindre biter fra flere av skårene til kjemiske analyser (tabell 2.9). I tillegg til keramikken fra Kilden ble det også foretatt analyser av keramikk materialet fra Sundfjæra Nedre og Melandet. Analysene tar utgangspunkt i de skorper som har dannet seg på inn- og utsiden av skårene i forbindelse med bruk. Analysene er ikke ferdigstilte, men vil bli behandlet mer grundig ved en senere anledning (se også Nordby i appendix). Under følger derfor kun en innledende oversikt over materialet og de foreløpige analyseresultatene fra Kilden.

Alle prøvene er fjernet ved hjelp av skalpell som er rensert tre ganger med diklormetan før prøvetakning. Prøver er tatt fra fire ulike skår, de fleste prøver er tatt fra innsiden, mens en er tatt fra innsiden og utsiden på samme skår (tabell 2.9).

Til analyse av mulige matskorper ble gasskromatografi - massespektrometri (GC/MS) benyttet. I samtlige prøver ble det påvist mettede fettsyrer hvorav palmitinsyre ($C_{16:0}$) og Stearinsyre ($C_{18:0}$) var de mest dominerende. Enumettede fettsyrer ble kun påvist i en av prøvene.

De mest interessante prøvene er MK2 og MK3 som stammer fra samme kar, men fra henholdsvis innsiden og utsiden av skåret. Mens MK3 (prøve fra utsiden av skåret) inneholdt $C_{14:0}$, $C_{18:0}$, viste prøven fra innsiden av skåret å inneholde et høyere antall lipider. I tillegg til de mettede fettsyrene ble det her også påvist en umettede fettsyre $C_{18:1}$. Det ble også dokumentert kolesterol samt mulig sukker i form av disakkarider. Det ser også ut til at prøven inneholdt små mengder $C_{30}H_{46}$, en triterpen som er et vanlig forekommende dehydreringsprodukt fra bjerkenever. Det kan være en mulighet for at dette er kontaminering som har kommet til etter deponering av skårene. Kolesterol har et animalsk opphav, men for fettsyrene eller de mulige disakkaridene er det ikke mulig å gi en nærmere bestemmelse av kilden ved bruk av GC-MS alene.

Den store forskjellen i lipider fra henholdsvis inn- og utsiden på skåret viser at det helt tydelig dreier seg om en matskorpe fra karets innsiden. Nærmere analyser vil derfor trolig gi mer utfyllende informasjon om bruken og innholdet i karene.

Tabell 2.9 Kilden. Prøver tatt fra keramikkskår.

Kode	TSNR.	Prøve tatt fra:	Vekt i gram:	Merknader:
MK 2	Ts 11415.2740-42	Innsiden + rand.	0.0085 g.	Randskår? (kun spor av rand) prøve skrapet fra innsiden.
MK 3	Ts 11415.2740-42	Utsiden	0.0020 g.	Skorpen på utsiden noe mer glinsende enn innsiden.
MK 4	Ts 11415.2715	Innsiden	0.0086 g.	
MK 5	Ts 11415.2707-11	Innsiden	0.0105 g.	Større skår med mye sortbrent materiale. Ser i utgangspunktet ut som ren aske

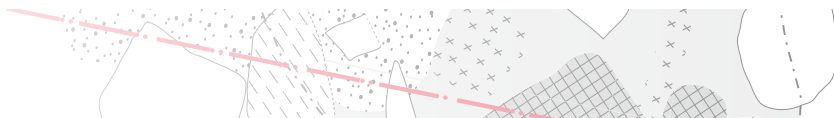


Fig. 2.66 Kilden. Tjæreklump med bitemerker etter melketenner. Foto: Camilla Nordby©Tromsø Museum Universitetsmuseet

"Tjæretyggis"

"Tyggisen" ble funnet i de mer funntomme områdene mellom anlegg 1/2 og struktur 6, i bunnen av lag 1 i 115x121y nordvestre kvadrant. Fargen var mørk brunsvart, formen var avlang 24mm x 11mm og tykkelsen nærmere 7mm (fig. 2.66).

En prøve fra tyggisen ble sendt inn til analyser basert på gasskromatografi/masse-spektrometri (GC/MS) ved Universitetet i Bradford. Det ble på vist biomarkører både av lupeol og betulin som i likhet med øvrige analyserte "steinaldertyggiser" bekrefter at også denne består av bjørketjære (Nordby 2003).

Tyggisen fremstod som særdeles velbevart. I motsetning til "tjæreklumpen" fra Normannsvika, var det godt definerte og klare negative avtrykk etter tenner. Tyggisen er vurdert av tannleger som har jobbet innenfor henholdsvis arkeologi og rettsmedisin. Den danske tannlegen Verner Aleksander har vurdert avtrykkene basert på foto og konkluderer med at en premolar er til stede, mens de øvrige ser ut til å være melketenner. Dette tilsier at alderen på personen som har tygget tyggisen er minimum 6 og maksimum 15 år.

I ettertid ble tyggisen 3-D scannet ved Vinn Design i Trondheim, og det ble bygget opp 1:1 kopier i epoksy. Basert på "Affinis light body" avtrykksmateriale har tannlege Magne Lorentsen fremstilt positive tannavtrykk (fig. 2.67).

I følge Lorentsen er 12-årsjekselen ikke frembrutt. Nærmere aldersbestemmelse kan være problematisk. Basert på at en del av melketennene mangler slitasjefasetter (nr 26 og 36) finner han det mest sannsynlig at vedkommende ikke har vært under 7 år eller over 9 år gammelt. Bedømt etter tilstedeværende tenner og tannslitasje kan dermed tannmerkene være fra en ca 7 – 8 år gammel person.

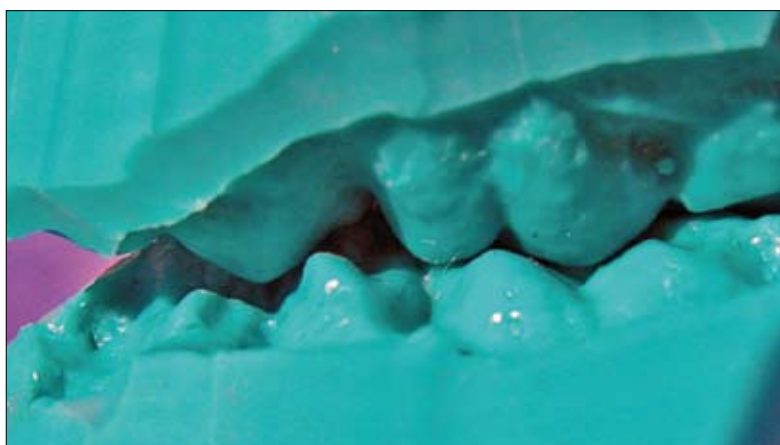


Fig. 2.67 Kilden. Basert på tannavtrykk i tyggisen har tannlege og rettsmedisiner Magne Lorentsen fremstilt positive tannavtrykk og deretter modell av over og underbitt. Figuren viser tannrekkene i over- og underkjeven på venstre side sett fra innsiden. Det har vært normale bittrelasjoner, der det muligens er noe mer slitasje på venstre enn høyresiden.



Fig. 2.68 Kilden. Neverbeholder ved fremrensing av preparat på lab i Tromsø. Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

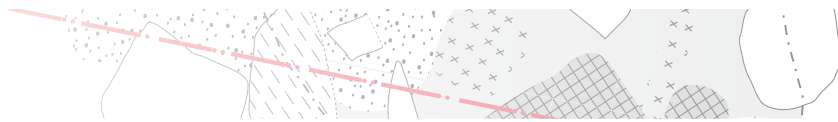
I felt ble det tatt ut en rekke preparater for fingraving under mer kontrollerte former på museet. De fleste inneholdt mindre biter og fragmenter av oppløst tre og never. Kun et preparat inneholdt et gjenkjennelig bearbeidet produkt, nemlig fragmentet av en beholder av never. Preparatet er fra lag 2, i 113x122y. Funnstedet ligger dermed i områdene mellom struktur 6 og 1/2 som er mer fattig på littisk materiale (fig. 2.68).

Under fremrensingen ble det klart at beholderen bestod av to lengre neverflak som var sydd sammen med tråd langs to av sidekantene. I toppen er stykket 15cm bredt og lengden er nærmere 25cm (fig. 2.68-69). Nedre del av stykket var imidlertid i svært dårlig forfatning på venstresiden, slik at den intakte lengden her ned til det sterkt oppløste og fragmenterte partiet er rundt 15cm. Det ble dokumentert flere synlige sting på høyresiden men kun tre på den mer skadede venstresiden (fig. 2.68-69). I tillegg ble det påvist et par klart tilvirkede hull der det så ut som tråden tidligere hadde gått gjennom. I toppen var neveren brettet slik at det dannet et nærmere 5cm bredt belte, i nedkant var beholderen ødelagt eller avrevet. Under brettekanten på høyreside stikker det ut en tråd som

trolig er endestykket av sammensyningen på høyresiden. Det er foretatt visuelle analyser av tråden av botaniker Torbjørn Alm. Trolig er tråden laget av sammentvinnede neslefbre. Mer nøyaktige visuelle analyser av sømmene er fortløpende foretatt ved konservering og finrensing av stykket. Nedfor følger en kort gjennomgang av de observasjonene som ble gjort.

På utsiden er to sømmer, der begge går langs med fibre (fig. 2.70-71). Den øverste sømmer består av i alt syv bevarte sting, med sømhull som indikerer at ytterligere tre sting har vært til stede. Sømmen går horisontalt over bredsiden av neverstykket litt under øvre kant. Stingene er varierende i lengde fra 0,6 – 1,1cm. Avstanden mellom stingene er ca 1,4cm. Av en rekke på ti sting mangler henholdsvis sting to, åtte og ni. De manglende stingene er representert ved sømhull og/eller fordypninger og fargeforskjell i neveren. Materialet som har vært brukt til å sy er høyst sannsynlig plantefiber.

En grovere søm går horisontalt langs nedre kant av neverstykket. Kun tre sting er bevart. Stingene er henholdsvis 0,5, 1,0 og 1,3cm i lengde. Tykkelse er ca. 3mm.



Avstanden mellom stingene er henholdsvis 3,5cm og 4,0cm. Materialet som har vært brukt til å sy med ser ut til å være det samme i begge sømmene.

På hva som må regnes å være innsiden av neverbeholderen finnes en oppbrettet kant, ca. 4cm i bredde og 15,8cm i lengde. På den oppbrettede kanten som går på tvers av neverfibrene er det mulig sømhull, men det er ingen sting. Avstand mellom antatte sømhull er 2,5cm, og kun tre mulige sømhull er synlige. Det ble ikke observert gjennomgående sømhull eller søm på yttersiden. Kun ett av stingene fra grovsømmen som går med neverfibrene er synlig på innsiden. Ingen av stingene i finsømmen er

synlige på innsiden. Det er derfor trolig at grovsømmen kan ha vært sømmen som holdt bunn og karvegg sammen mens finsømmen er et rent dekorativt element.

Det er ikke rester på verken ut- eller innside etter neverstykker som har vært sydd sammen.

Det er ikke forsøkt å åpne beholderen for å se om det ligger noe sammenklemt mellom de to sammensyde neverstykkene. Det ble imidlertid tatt røntgenbilder uten at det ble påvist noe. Utover å anta at objektet har vært en slags avlang beholder eller et futteral av sydd never er det ikke mulig med en nærmere funksjonsbestemmelse.



Fig. 2.69 Kilden. "Forside" av neverbeholder ferdig fremrenset.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

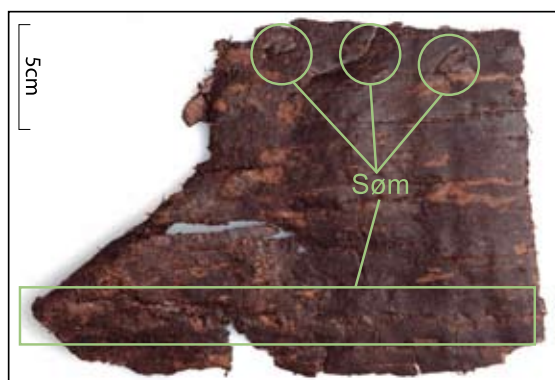


Fig. 2.70 Kilden. "Bakside" av neverbeholder ferdig fremrenset.
Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

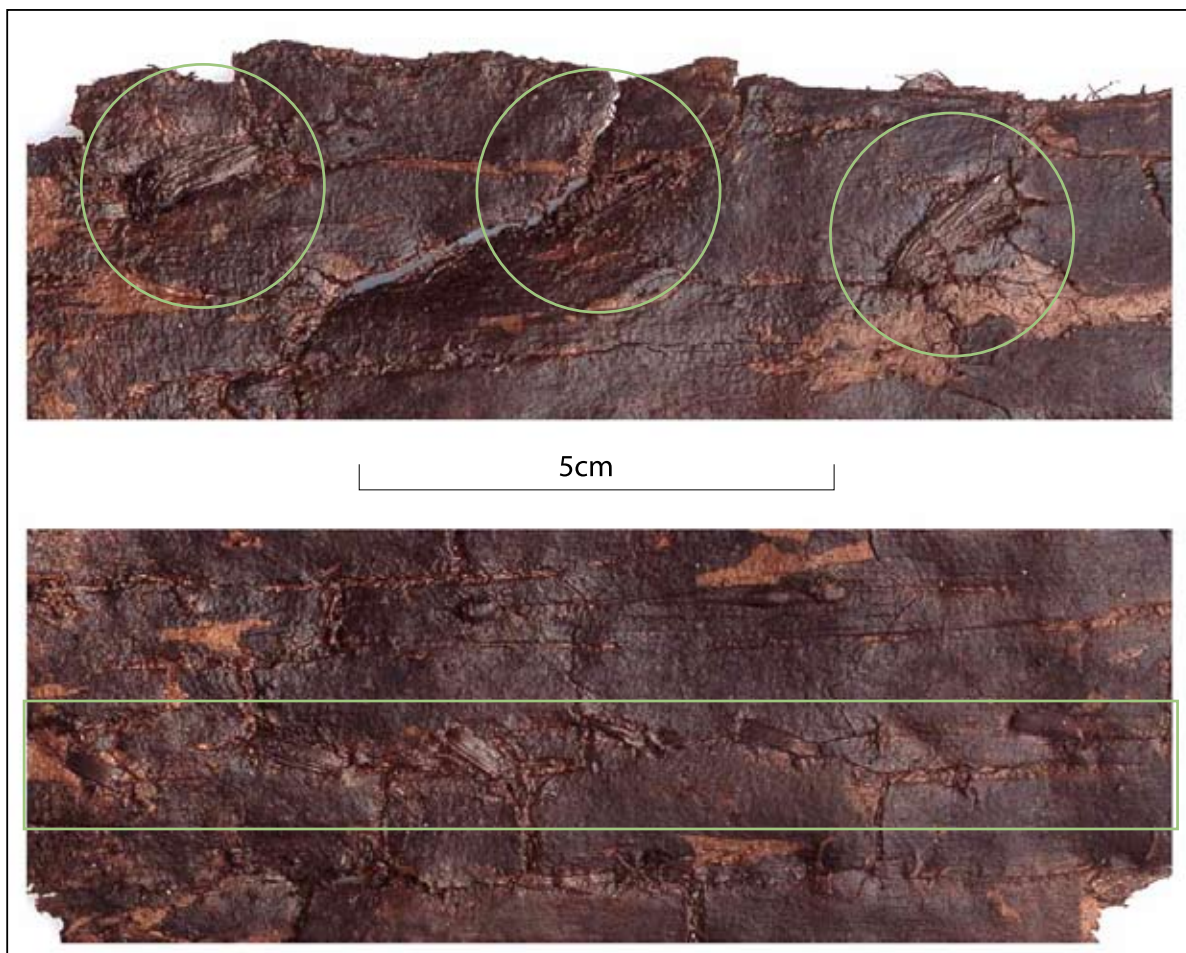
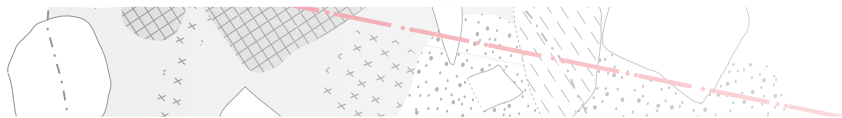


Fig. 2.71 Kilden. Nærbilde av sting på neverbeholder. Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet



Skjørbrænte stein

Det ble til sammen kvantifisert 511 liter med skjørbrænte stein på Kilden. For å kontrollere volumangivelser og mengdeberegninger på skjørbrænte stein, ble det i forbindelse med feltarbeidet i Sundfjæra i 2002 gjort en rekke kontrollmål av bøtter fylt med skjørbrænte stein. Det viste seg i snitt at den mengden som i bøttene ble regnet som en liter skjørbrænte stein tilsvarte 1,63 kg. Omregnet skulle dette tilsi at det er deponert minst 833 kg (511 x 1,63 kg) med skjørbrænte stein i løpet av den tiden Kilden var i bruk.

Det ble imidlertid ikke konsekvent kvantifisert skjørbrænte stein fra alle enheter som ble gravd. Som tidligere nevnt gikk dette spesielt utover struktur 8, men også tildels struktur 4 der mengden nok var en del større enn det som er oppgitt. Samlet er det likevel grunn til å tro at volumangivelsene slik de fremstår i tabell (se tabell 2.10) gir et representativt bilde av den mengden med skjørbrænte stein som har blitt anvendt i forbindelse med de ulike ildstedsanleggene.

Mye av steinen var svært vitret, mange var relativt små (godt under knyttnevestore) med kantete til heksagonal form. Dette kan indikere en kokefunksjon (for eksempel i forbindelse med keramikk). Endel av de skjørbrænte steinene i selve ildstedene var imidlertid noe større. Dette vitner trolig om at disse har hatt funksjoner i forbindelse med oppvarming av bolig og/eller søyding eller annen varmebehandling av mat (jf. Ramstad 2006).

Skjørbrænte stein representerer en sentral kilde til informasjon om de husholdsaktiviteter som har foregått på Kilden og karakteren til disse. Romlig er det en klar relasjon mellom skjørbrænt stein og selve ildstedene, også i mindre ansamlinger innenfor en radius av noen få meter fra disse. Sammenlignet med Sundfjæra fremstår den totale mengden som liten. Det er ikke påvist store akkumulasjoner og dynger med skjørbrænte stein tilsvarende de som er assosiert med grophusene i Sundfjæra. Dette kan muligens indikere at Kilden var i bruk de varmere delene av året da behovene for oppvarming var mindre.

Tabell 2.10 Kilden. Mengde skjørbrænte stein fordelt på felt og strukturer.

Felt	Struktur	Antall liter
Midtre	Vest for str. 6-9	56
	Str. 6-9	85
Østre	Str. 5	14
Nordre	Str. 4	186
	Str. 1-2	170
Kvantifisert mengde skjørbrænte stein på Kilden		511

Paleobotaniske undersøkelser

Fra Kilden er det analysert en jordprøve (pollen og makrofossil) fra lag D, struktur 1, samt to prøver (kun makrofossil) fra struktur 6. Det ble funnet flere makrofossiler i prøvene fra struktur 6, men ingen av disse var nærmere identifiserbare. Foruten forekomsten av vendelrot i prøven fra struktur 1 er pollensammensetningen veldig lik den som ble dokumentert i samtidige pollentaxa både innenfor og utenfor boplassområdene i Normannsvika/Kilden. Selv om det ble påvist enkelte anvendelige urter, slik som engsyre/småsyre, mjødukt og snelle er det problematisk å vurdere hvorvidt disse ble utnyttet eller ikke. Det er imidlertid interessant at vendelrot ikke er påvist i torvprofiler utenfor boplassområdene, noe som dermed også kan indikere at vendelroten er tilført boplassen. Det er derfor verd å merke seg at vendelrot har hatt flere funksjoner i folkemedisin der den også omtales som trolldomsmedisin (Høeg 1996:153, Mørkved 2003).



Fig. 2.72 Kilden. Feltomvisning juli 2001. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

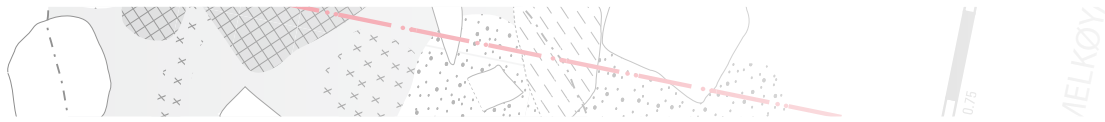
Storparten av det antatte boplassområdet på Kilden er undersøkt. Sannsynligvis er tilnærmet alt av det litiske materialet samlet inn. Materialet, og boplassflaten for øvrig viser liten grad av sekundære forstyrrelser. Det er derfor gode muligheter for romlige studier av relasjonen mellom littisk materiale, antatt boplassflate og ildstedsstrukturer. Bevaringsforholdene for never og trevirke gir videre muligheter til nærmere analyser av relasjonen mellom organisk- og littisk materiale samt mellom mulig oppholdsflater i form av mulige matter- eller golv av never. Mer funderte analyser kan først foretas etter omfattende intra-site analyser på lokaliteten kombinert med sammenligninger av øvrige kjente lokaliteter fra perioden.

Basert på den interne lagdeling i ildstedstruktur 1/2 og 6 og spredningen i ^{14}C -dateringer er det dokumentert flere opphold innenfor perioden 3300-2900 BP. Den eldste og mest omfattende aktiviteten er knyttet til strukturene i *Nordre* mens strukturene på *Midtre* og *Østre* hører hjemme i en etterfølgende yngre og kortere fase. Det er dermed grunnlag for å dele bruken av Kilden inn i to hovedfaser. Det er interessant å merke seg at det synes å være et samsvar mellom ^{14}C prøvenes vertikale fordeling og den interne lagdelingen i ildstedsstruktur 1/2, og 6. Tre slike sekvenser er dokumentert i 1 og 2 og muligens også 2 eller 3 i struktur 6. Trekullinsenes

vertikale fordeling viser dermed at en har gått tilbake og brukt nøyaktig den samme ildstedsstrukturen etter en viss oppholdsperiode. Struktur 10 representerer et bål antent i en tidlig fase i bruken av området. Det er ikke akkumulert kulturlag i forbindelse med denne bålepisoden, det ble heller ikke dokumentert noen sikre funn som kan assosieres med struktur 10. Nærheten til struktur 1 og 2 kan muligens tas til inntekt for at den skal sees i relasjon med disse. Alternativt representerer struktur 10 et enkelt besøk i en tidlig fase i bruken av Kilden.

Dateringene gir ingen klare svar på hvor ofte besøkene på Kilden fant sted, og hvor lange de var. Ildstedenes mektighet, akkumuleringen av kulturlag og den relativt store mengden med artefakter tilsier at besøkene har hatt en viss varighet. Karakteren og innholdet i de enkelte besøkene har trolig vært likeartet. Foruten at funnmaterialet er svært ensartet støttes dette av at de avsatte kulturlagene fremstår som svært homogene uten klare lagskiller.

Vekstlaget som skiller struktur 10 fra de øvrige strukturene indikerer at det kan ha vært opphold over et vist tidsrom mellom de ulike besøksfasene. Dette vekstlaget skal trolig likevel ikke tillegges for mye vekt, siden det ikke ble dokumentert tilsvarende vekstlag



i forbindelse med kulturlagsakkumulasjonene i det øvrige Kildenområdet. Det er derfor grunn til å tro at besøkene har foregått relativt hyppig og regelmessig. Det kan for eksempel dreie seg om årvisse besøk, først knyttet til bruken av Kilden Nordre, deretter et mulig opphold før et tok i bruk Kilden Midtre og Østre.

produksjonen av littisk materiale, ser likeledes ut til å være underlagt faste regler for hvor den skulle finne sted gjennom hele tidsrommet ildstedet var i bruk. Bruken av boplassområdene ser derfor ut til å ha vært strukturert av klare tradisjonsbundne mønstre.

Avslutning

Det hersker generell enighet om at det i løpet det andre årtusen før Kristus skjer omfattende sosioøkonomiske og kulturelle endringer i kystsamfunnene i Finmark (Engelstad 1983, Olsen 1994, Schanche 1994, Hesjedal et.al.1996). Fra mer eller mindre sedentære samfunn med en lagdelt sosial struktur i begynnelsen av perioden ser en konturene av mer mobile og egalitære samfunn i andre halvdel. På Slettnes arter dette seg i form av at hustuftene blir færre og mindre nedgravde enn tidligere, inngangene blir mindre markerte, ildstedsanleggene inne i husene blir mindre og dominerer ikke golvplanet på samme måte som i forutgående periode, akkumulasjonene av møddinger ser ut til å avta og redskapssammensetningen blir mer spesialisert enn tidligere. Dette har blitt tatt til inntekt for at Slettnes i løpet av dette tidsrommet endrer karakter og i større grad har fungert som en sesongboplass innenfor et mer omfattende flyttemønster (Hesjedal et.al. 1996:211-224).

Kilden ser på mange måter til å kunne bekrefte et slikt bilde. Boplassene ser ut til å ha vært tilholdssted for mindre grupper bestående av ett eller flere hushold. Materialet viser en svært stor grad av regularitet og det er ikke grunnlag for å spore store endringer i den vel 500 år lange perioden lokaliteten var i bruk. Ildstedene er lite markerte og boligen har trolig bestått av en relativt lett konstruksjon. Likevel er det vanskelig å tolke materialet som at samfunnene blir mer egalitære enn tidligere. Selv om bosetningsmønsteret blir preget av at samfunnene ble mindre og mer mobile, ser det ut til at den sosiale struktureringen av boplassen ikke ble løsere. Det som er særlig påtakelig i materialet fra Kilden er nettopp *regulariteten* i bruken og struktureringen av rommet.

Det litiske materialet oppviser den samme graden av konformitet. Det er et relativt lite sett av gjenstander, og i overveiende grad er det snakk om de samme typer gjenstander utformet med de samme teknikkene. Det meste av variasjonen som finnes kan forklares ut fra aspekter knyttet til littiske reduksjonsprosesser og brukslivet til gjenstandene.

Helt fra Kilden ble etablert som boplassområde og til den ble forlatt har aktivitetene tilsynelatende foregått innenfor klart regulerte romlige mønstre. Dette er særlig påtakelig i Nordre felt der en har brukt ett og samme ildsted gjennom flere hundre år. Aktiviteten rundt ildstedet, inkludert deponering av ildstedsmasser og